

BRIQ

Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi

70. Yıldönümünde

Bandung'dan BRICS'e Hegemonyacılığa Karşı Küresel Güney'in Yükselişi

BELKACEM IRATNI

Bandung Temel Girişimi'nden
Yeni Bir Bağlantısızlar Konseptine

RÖPORTAJ

SEMİH KORAY

"Bağlantısızlık'tan, hegemonyacılığa karşı
ortak kalkınma ve işbirliğine"

ZHANG QINGYI & DU DONGHUI

Endonezya Dış Politikasında
Bandung Mirasına Yeniden Bakış

CÜNEYT AKALIN

Bandung Ruhu 70 Yaşında

FANG XUTING

Bandung Konferansı Öncesi ve
Sonrasında Yeni Çin'in Dış Politikası

G. ÇİFCİ, S. S. ÇELEBİ, M. PARLAKTUNA,

A. KAÇAR, S. O. GÜNAYDIN

Yeni Bir Enerji Kaynağı Olarak
Gaz Hidratlar

ŞİİR

AGUS R. SARJANO

Sahte Şiir

ŞİİR

ENVER GÖKÇE

39 Harbi

Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi

Cilt 6 Sayı 3 Yaz 2025 Haziran-Temmuz-Ağustos

BRIQ, Türkçe-İngilizce,
üç aylık uluslararası siyaset, ekonomi ve kültür dergisidir.

ISSN 2687-5896

E-ISSN 2718-0581

Genel Yayın Yönetmeni (Sorumlu Müdür)

Fikret Akfırat

Yayın Kurulu

Mehmet Adnan Akfırat, Türk-Çin İş Der • Rafet Ballı, Gazeteci-Yazar • Latif Bolat, Türk Müziği ve Folklorü Uzmanı
Necati Demircan, Şanghay Üniversitesi • Salih Ertan, Elektrik Mühendisi • Hüseyin Haydar, Şair
Dr. Öğretim Üyesi, Ceyhan İlsever, Okan Üniversitesi • Doç. Dr. Şiir Kılış, TÜBİTAK, ODTÜ • Serhat Latifoğlu, Serbest Fon Yöneticisi
Prof. Dr. Uğur Murat Leloğlu, Türk Hava Kurumu Üniversitesi • Ebru Şahin, Dokuz Eylül Üniversitesi • Dr. Hande Günözü Ulusoy
Dr. Tülin Uygur, Gazeteci-Yazar • Doç. Dr. Yang Chen, Şanghay Üniversitesi

Danışma Kurulu

Cankut Bagana, Onur Air Yönetim Kurulu Başkanı • Keith Bennett, Sosyalist Çin'in Dostları • Prof. Dr. Cheng Enfu, Çin Sosyal Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Radhika Desai, Manitoba Üniversitesi • Prof. Dr. Ding Xiaoqin, Dünya Politik Ekonomi Derneği Genel Sekreteri
Dr. Francisco Dominguez, Venezuela Dayanışma Kampanyası Genel Sekreteri • Prof. Dr. Guo Changgang, Şanghay Sosyal Bilimler Akademisi
Doç. Dr. Efe Can Gürçan, London School of Economics and Political Science • Prof. Dr. Emin Gürses, Yeditepe Üniversitesi
• Doç. Dr. Han Zhimin, Şanghay Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi • Faik Işık, Avukat • Prof. Dr. Birol Kılış, OSTİM Teknik Üniversitesi
Murat Kolbaşı, DEİK Asya Pasifik İş Konseyleri Koordinatör Başkanı • Prof. Dr. Semih Koray, Bilkent Üniversitesi Emeritus
Prof. David Laibman, Brooklyn College • Prof. Dr. Li Xi, Kuzeybatı Politeknik Üniversitesi • Ethem Sancak, ES Yatırım Yönetim Kurulu Başkanı
Prof. Dr. Sun Degang, Fudan Üniversitesi • Wu Keming, Emekli Büyükelçi • Ardan Zentürk, Gazeteci-Yazar

Editörler

Mustafa Altınkaya, İTÜ TMDK, Yüksek Lisans Öğrencisi • Tolga Dişçi, Bilkent Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi
Elif Erkeç, Shanghai Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi, Doktora öğrencisi • Ece Kırbaş Perinçek, Sanat Tarihçisi-Ressam
Şafak Terzi, Gazeteci • Arda Tunçel, Şanghay Üniversitesi, Yüksek Lisans öğrencisi

İngilizce Dil Editörü • Dr. Sean Thomas McKenna

Grafik Tasarım • Çiçek İlsever

Yönetim Yeri

Esentepe Mah. Yüzbaşı Kaya Aldoğan Sk. No: 4 İç Kapı No: 209 Şişli-İstanbul
www.briqjournal.com • editor@briqjournal.com

+90 (212) 401 13 33 +90 (212) 401 13 34 +90 (542) 800 41 85

Yayın Türü • Süreli Bilimsel Dergi

Genel Müdür • Elif Nisa Kılavuz

Sahibi • Çin İş Geliştirme ve Dostluk Derneği (Türk-Çin İş Der) adına Emine Sağlam

Bu dergi INDEX COPERNICUS ve CiteFactor da indekslenmektedir.

INTERNATIONAL

/briqdersisi

Yayın İlkeleri

Dünya siyasetinin çok kutuplaşması ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğinin hız kazanması, Amerika Birleşik Devletleri'nin tek kutuplu bir dünya düzeni yaratma arzusunun boşa çıkarmıştır. İşte böyle bir dönemde, emperyalist devletlerin küreselleşmeciliğini reddeden yeni bir dünya düzeninin şekillendiği gözlemlenmektedir. Şekillenmekte olan yeni dünya düzeni, kamusal ağırlıklı projeler üzerinden ortak kalkınma ve dayanışma sağlamaya meyilli gelişmekte olan ülkelerin gereksinim ve özelemlerine yanıt vermelidir. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2013'te ortaya attığı Kuşak ve Yol Girişimi, bu temelde yeni bir işbirliği modeli için uygun bir fırsat ve zemin oluşturmıştır.

Kuşak ve Yol Girişimi, İpekyolu kavramını yeniden uygulamaya yönelik çağırıcı bir hamledir. İpekyolu, 2 bin yıl öncesine kadar Çin'in küresel refaha, ticarete ve işbirliğine yoğun şekilde katkı koyduğu bir dönemi betimlemektedir. Günümüzün İpekyolu projesi ise bu kez demir ve deniz yollarının yanı sıra dijital sistemleri de içermektedir.

Kuşak ve Yol Girişimi; Çin'in teklifi ve desteğiyle Asya, Avrupa, Afrika ve Latin Amerika'dan 60'ın üzerinde ülkeyi ortak refah ve kalkınma gayesiyle bir araya getirmeyi öneriyor. Bütün bu ülkeler, günümüzde dünya gayri safi milli hasılasının neredeyse yarısını gerçekleştirmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi; Batı merkezli dünya düzeninden farklı olarak, insanlığın ortak çıkarları adına küresel üretim ve ticareti ilerletmeye yönelik barışçıl bir işbirliği yaratma arzusundadır. Emperyalist sömürü düzenini kesin olarak reddetmektedir. Barut, baharat, ipekliler, pusula ve kâğıdı 2 bin yıl önce insanlığa sunan Asya merkezli İpekyolu; bugün de yapay zekâ, kuantum bilgisayar, yeni enerji ve malzeme teknolojileriyle uzay vizyonunu yaygınlaştırmayı, gelişmekte olan ülkelere teklif ediyor. Bunun yanı sıra, Kuşak ve Yol Girişimi, ekosistemi yok olmanın eşiğine getiren iklim değişikliği ve diğer çevresel tehditlere karşı biyoekonomik planların oluşturulup harekete geçirilmesi için paydaş ülkelere teşvik ve fırsatlar sunmaktadır.

Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğini ilerletmede kilit bir konuma sahiptir. Tıpkı eski İpekyolu'nda olduğu gibi, Kuşak ve Yol Girişimi'nin Asya'dan batıya açılan en ileri kapısı konumunda olacaktır. Yine Türkiye, Kuşak ve Yol Girişimi'nin Kuzey-Güney ve Doğu-Batı ekseninde son derece önemli bir konumdadır. Ancak genel olarak Çin'in gelişmesi ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin insanlığın geleceğine katkıları; Türkiye'de akademi, medyada ve siyaset dünyasında çok yüzeysel bir şekilde bilinmektedir. Bu durumun başlıca nedeni, Türk akademi ve medyasının, buna bağlı olarak da siyasi karar vericilerin, Çin'i Batı kaynaklarından takip etmeleridir. Aynı şekilde Türkiye'deki değişim ve dönüşümlerle ilgili bilgiler, Batı kaynakları süzgecinden geçerek Çin'e ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin potansiyel ortakları olan diğer ülkelere ulaşmaktadır.

BRIQ, Asya Yüzyılı'na doğru ortaya çıkan yeni olanak ve güçlükleri derinlemesine anlama amacıyla yayın hayatına atılmıştır.

BRIQ, öncelikle Çin ve Türkiye'nin akademisyen, aydın ve karar vericileri arasında doğrudan görüş ve bilgi alışverişini sağlayacaktır. Aynı zamanda insanlığın ortak geleceği için tarihsel olanaklar sağlayan Kuşak ve Yol Girişimi temelinde bütün dünyanın, özellikle de gelişmekte olan dünyanın entelektüel birikimini bir araya getirecek bir platform olma iddiasındadır.

Dergi, bireysel kâr ve çıkar sistemine karşı halkın yararının temel ilke olarak benimsendiği kamucu ekonomilerin dönüştürücü gücünü ortaya koyan entelektüel katkıların yayımlanmasına adanmıştır. Özellikle Kuşak ve Yol Girişimi'nin kamucu ekonomi modelinin uygulanmasındaki rolünü ve bu girişimin gelecekteki ortaklarının mevcut dönüştürücü potansiyele katkılarını anlamak derginin öncelikleri arasındadır.

BRIQ, adil bir uluslararası dünya düzeni altında insanlığın birliğini savunmaktadır. Dolayısıyla Avrasya, Afrika ve Amerika başta olmak üzere tüm dünyadan seçkin akademisyen ve aydınların bulunduğu bir yayın organı olacaktır. Barış, kardeşlik, işbirliği, refah, toplumsal fayda ve ortak kalkınma ilkeleri temelinde yeni bir uygarlığın savunucuları BRIQ çatısı altında buluşacaklardır.

Yazım Kuralları

BRIQ, akademik makalelerden kitap incelemelerine, araştırma/inceleme yazılarına, röportajlara, haber bültenlerine ve ana makalelere uzanan geniş bir içerik dizisini yayımlar.

Yayın Kurulu, özel konular için bildiri çağrısı yayımlayabilir; yazılara katkı sağlaması için yazarları davet edebilir. Ayrıca talep edilmemiş gönderileri de memnuniyetle karşılar.

Gönderiler İngilizce ya da Türkçe kabul edilir. Tüm gönderiler kısa bir biyografi (en fazla 150 kelime) içermeli ve briq@briqjournal.com adresine Microsoft Word dosya eki olarak gönderilmelidir. Daha önceden yayımlanmış olan ya da başka dergiler tarafından incelenmekte olan makaleler ve diğer içerikler yayımlama için dikkate alınmayacaktır.

BRIQ, American Psychology Association (APA, 7th edition, <https://www.apastyle.org>) yöntemini izler ve İngilizce makalelerde Amerikan İngilizcesi yazımını kullanır.

BRIQ, tüm "akademik makaleler" için çift kör hakem değerlendirme sürecini uygular.

Akademik makaleler özetler, notlar, referanslar ve diğer tüm içerikler dahil 5000 ila 9000 kelime aralığında olmalıdır. Bir özet (en fazla 200 kelime) ve 5 anahtar kelime içeren tamamen isimsizleştirilmiş yazının ve tam yazar bilgisinin dahil olduğu bir kapak sayfası da dergiye ulaştırılmalıdır.

Kitap incelemeleri 1000 kelimeden uzun olmamalıdır. İki ya da daha fazla çalışmayı içeren araştırma/inceleme yazıları en fazla 3000 kelime olabilir.

Haber gelişmelerinin kısa analizini içeren haber bültenleri, 1500 kelimeden uzun olmamalıdır. Rapor ve analizi birleştiren ana makaleler en fazla 3500 kelime olabilir.

Röportaj önerileri için lütfen Yayın Kurulu ile iletişime geçiniz.

Bandung'dan BRICS'e: Güney ülkelerinin önündeki zorlu görev

Bandung Konferansı, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde, “devletlerin bağımsızlık, milletlerin kurtuluş, halkların devrim” talebiyle yükselen dünya çapındaki devrim dalgasının bir parçasıydı. Bandung'da hegemonyacılığa karşı bir araya gelen Asya-Afrika ülkeleri, 1961 yılında Belgrad Zirvesi ile Bağılantısızlık Hareketi'ni kurdu. Bu hamle, o zamanki adıyla Üçüncü Dünya'daki gelişen dünya ülkelerinin uluslararası alanda bir ağırlık elde etmesini sağladı. Asya ile Afrika'da sömürgeciliğe karşı mücadelenin önemli başarılarıyla ile el ele ilerleyen bu devrimci dalganın etkisi bütün dünyada görüldü. Üçüncü dünyacılık, milli devletlerin bağımsızlığının yanı sıra yüzü sosyalizme dönük halkçı/kamucu bir sistem arayışını da içeriyordu. Daha sonraki dönemde, gelişen dünyanın milli devletleri, dünya çapında neo-liberalizmin atağı, tek kutupluluk ve 1990'lardaki küreselleşmecilik dalgasıyla emperyalizmin hücumuyla karşılaştı.

Günümüzün dünyasının manzarası ise her iki dönemden de büyük ölçüde farklı. Emperyalist merkezlerde baş aşağı gidiş başlamışken, gelişen dünya ülkelerinde ise kendi milli devletine dayanarak kalkınma çabasının olumlu sonuç verdiği görülmektedir. Uluslararası alanda çok kutuplulaşmanın sağladığı olanaklar, milli devletlerin önünü açtı. Gelişen dünya ülkeleri, emperyalist tahakkümden uzaklaştıkları ölçüde, eşit ortaklar olarak birbirleriyle kurdukları ilişkilerin meyvesini toplamaya başladı.

Gelişmekte olan ülkeler, Bağılantısızlar Hareketi vasıtasıyla hegemonyacılığa karşı nefes almak için güçbirliği yapmış ve birbirinden öğrenmişti. Bugün emperyalist kuzeyin karşısında kendi ulusal menfaatlerini gerçekleştirmek için güney ülkelerinin ayağa kalkışı var. Kuzey, üretimden ve insan ihtiyaçlarından kopuşun, yabancılaşmanın, bireyciliğin, ırkçılığın, sınıfsal ve cinsel ayrımcılığın kaynağını, gelişen dünya ülkeleri üzerinde tahakkümü ve özel çıkar için insan ve doğanın hiçe sayıldığı sistemi temsil ediyor. Üretim, yaratıcılık, kamusal çıkar, devletçilik, kaynaşma, ülkeler arasında eşit işbirliği, adil bir dünya ile doğa ve insan merkezli bir sistemi kurma çabası ise Güney'den yükseliyor.

70. yılında Bandung Konferansı'nın temel taleplerinin geçerliliğini kouruduğu görülüyor. Fakat günümüzün farkı, gelişen dünya ülkelerin bu hedeflere ulaşabilmesi için ulusal güçlerinin ve uluslararası şartların 70 yıl öncesine göre daha elverişli olmasıdır. Güney ülkelerinin önünde, insanı ve doğayı yıkıma uğratan emperyalizm ile baş etmek için daha ileri ve kurumsallaşmış işbirliği platformları kurmak bulunuyor.

İÇİNDEKİLER

BELKACEM IRATNI

HAKEMLİ ARAŞTIRMA MAKALESİ 261-282

**Cezayir Devrimci Diplomasisi: Bandung Temel Girişimi'nden
Yeni Bir Bağlantısızlar Konseptine**

SEMİH KORAY

RÖPORTAJ 283-292

**"70. yılında Bandung: 'Bağılantısızlık'tan, hegemonyacılığa karşı
milli devletlerin ortak kalkınma ve işbirliğine"**

ZHANG QINGYI & DU DONGHUI

HAKEMLİ ARAŞTIRMA MAKALESİ 293-310

**Endonezya Dışpolitikasında Bandung Mirasına Yeniden Bakış:
Tarihsel Bir İnceleme ve Güncel Çıkarımlar**

CÜNEYT AKALIN

HAKEMLİ DERLEME MAKALESİ 311-330

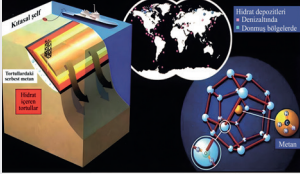
Bandung Ruhu 70 Yaşında

FANG XUTING

HAKEMLİ ARAŞTIRMA MAKALESİ 331-350

**Bandung Konferansı Öncesi ve Sonrasında Yeni Çin'in Dış Politikası:
Bandung Konferansını Yeniden Düşünmek**

GÜNAY ÇİFCİ, SERDAR S. ÇELEBİ, MAHMUT PARLAKTUNA,
ASLI KAÇAR, SEDA OKAY GÜNAYDIN

HAKEMLİ ARAŞTIRMA MAKALESİ 351-374

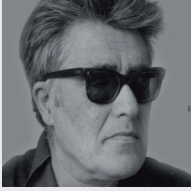
Yeni Bir Enerji Kaynağı Olarak Gaz Hidratlar

AGUS R. SARJONO

ŞİİR 375-376

Sahte Şiir

ENVER GÖKÇE

ŞİİR 377-378

39 Harbi

FOTOĞRAF 379

CHINA RECONSTRUCTS

Endonezya lideri Sukarno, Çin
lideri Mao Zedung ve Nepal
Başbakanı Tanka Prasad
Acharya, 1 Ekim 1956 Çin
Ulusal Günü'nde

RESİM 380

HENDRA GUNAWAN

Savaşta Yaralanan
Diponegoro, 1982

AFİŞ 381

ENDONEZYA POSTA PULU

Bandung Asya-Afrika
Konferansı temalı
Endonezya posta pulu, 1955

Cezayir Devrimci Diplomasisi: Bandung Temel Girişimi'nden Yeni Bir Bağlantısızlar Konseptine

BELKACEM IRATNI*

Prof. Dr.
Cezayir Üniversitesi 3

*Prof. Dr. Belkacem Iratni, 1977 yılında Cezayir Üniversitesi Siyaset Bilimi Enstitüsü'nden mezun olmuş ve Warwick Üniversitesi'nden (İngiltere) Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans ve doktora derecesi almıştır. Halen Cezayir Üniversitesi Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Fakültesi'nde Profesör olarak görev yapmaktadır. 2012-2017 yılları arasında bu Fakültenin Dekanı olarak görev yapmıştır. Ayrıca Ocak 2023'ten bu yana Cezayir Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Çalışmalar ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde ders vermektedir. Prof. Dr. Iratni, 1999'dan 2003'e kadar Cezayir Borsası'nın İcra Kurulu Başkanı olarak görev yapmıştır. Nisan-Ağustos 2010 tarihleri arasında Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi (PSC) için uzmanlardan oluşan bir ekibin üyesi olarak çalışmıştır. Ayrıca 1999 yılında BBC Arap Servisi'nde bağımsız danışman olarak çalışmıştır. ABD Fulbright Araştırma Programı, Austin'deki Texas Üniversitesi, 2005-2006; Akdeniz Diyalogu Araştırma Bursu; NATO Savunma Koleji, Roma, Haziran-Ekim, 2007; Amerikan Mağrip Araştırmaları Enstitüsü, CEMAT, Tunus, Ocak 2007 burslarını almıştır. Mağrip Devletlerinin Stratejik Çıkarları üzerine bir kitabı ve Cezayir'in iç ve dış politikaları ile Sahel-Sahra bölgesindeki güvenlik konuları üzerine İngilizce dilinde çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

ORCID: 0009-0007-4747-8836

e-posta: kiratni54@gmail.com

Geliş Tarihi: 10.07.2024

Kabul Tarihi: 01.10.2024

Atf: Iratni, B. (2025). Cezayir Devrimci Diplomasisi: Bandung Temel Girişimi'nden Yeni Bir Bağlantısızlar Konseptine. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi* 6(3), 261-282.

ÖZ

Temmuz 1962'de bağımsızlığını elde ettikten sonra Cezayir, Batı sömürgeciliğinden kurtulmak için özellikle Afrika'daki kurtuluş hareketlerine yardım ederek bağlantısızlık ilkelerini uygulamaya başladı. Cezayir, Bağlantısızlar Hareketi'ne resmi bildirelerin ve pasif tarafsızlık politikasının ötesinde yeni bir ruh kazandırmaya yöneldi. Böylece Cezayir, bu hareketin uluslararası sorunların çözümüne dahil edilmesi ve Küresel Güney ülkelerinin kendi doğal kaynakları üzerinde kontrol sağlamalarına, ekonominin dışa bağımlılığını azaltmalarına, adil ve daha eşitlikçi bir uluslararası finans sistemi oluşturmalarını sağlayacak bir Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (NIEO) kurulması için çaba göstermiştir. Bu makale, Cezayir'in bağlantısızlık politikasının Bandung tarihi toplantısından bu yana geçirdiği süreci, güney yarımkürenin siyasi kurtuluşunu sağlama çabalarını ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ilerleme ve refahına zarar verdiği düşünülen dünya ekonomik sisteminin mekanizmalarını değiştirmeye yönelik durmak bilmeyen arayışını inceleyerek analiz etmeye çalışmaktadır. Bandung'da ortaya konan ilkelerden türetilen ve Cezayir'in diplomatik davranışlarında açıkça görülen bu devrimci ruh, gerçekten hak ettiği takdiri görmeyi hak etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bağlantısızlar Hareketi, Cezayir, devrimci diplomasi, kurtuluş hareketleri, Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen.

The Algerian Revolutionary Diplomacy: From the Bandung Basic Initiation to a New Concept of Non-Alignment

ABSTRACT

Following its independence in July 1962, Algeria commenced the application of non-alignment principles by supporting liberation movements, primarily in Africa, to eradicate Western colonialism. Algeria gradually sought to instill a new ethos in the Non-Alignment Movement, transcending mere formal pronouncements and the politics of passive neutrality. Consequently, it advocated for the integration of this movement in addressing global challenges and urged the formation of a New International Economic Order (NIEO) to enable Global South nations to assert control over their natural resources, reduce economic reliance on foreign entities, and establish a just and equitable international financial system. The article examines the progression of Algeria's non-alignment policy since the Bandung Conference by analyzing its endeavors to attain political liberation for the southern hemisphere and its persistent efforts to reform the global economic system, perceived as harmful to developing nations' economic advancement and well-being. This revolutionary ethos, derived from the principles established at Bandung and evident in Algerian diplomatic conduct, warrants the recognition it truly merits.

Keywords: Algeria, liberation movements, New International Economic Order, nonalignment, revolutionary diplomacy.

Giriş

NİSAN 1955’TE GERÇEKLEŞTİRİLEN BANDUNG Konferansı, ulusal egemenliği elde etmek için güçlü bir uluslararası diplomatik destek arayışına giren Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin (FLN) Fransız sömürge egemenliğine karşı öncülük ettiği Cezayir mücadelesini canlandırdı. Ağustos 1956’daki Soummam Kongresi sırasında, savaş zamanı FLN, Bandung Konferansı’nın ruhuna uygun olarak Batı, Doğu Bloku veya diğer uluslarla herhangi bir bağı reddeden ideolojik ve doktriner ilkelerini belirledi. Temmuz 1962’de bağımsızlığını kazanmasının ardından Cezayir, Batı sömürgecilliğini ortadan kaldırmak için başta Afrika’da olmak üzere kurtuluş hareketlerini destekleyerek bağlantısızlık ilkelerini uygulamaya başladı. Cezayir Bağlantısızlık Hareketi’ne, resmi açıklamaları ve pasif tarafsızlık politikasını aşan yeni bir ruh aşılamaya çalıştı.

FLN, savaş sırasında Fransız sömürge yetkililerinin Cezayir devriminin yabancı bir gücün çıkarlarına hizmet ettiği yönündeki suçlamalarına yanıt vermek için Ağustos 1956’da kabul ettiği Soummam Tüzüğü’nde şunu ilan etmiştir: “Cezayir devrimi, temelinde hiçbir ulusal, siyasi ve sosyal çekişme olmayan vatansever bir mücadeledir. Ne Kahire’ye ne Londra’ya ne Moskova’ya ne de Washington’a bağlılık gösterir” (Algerie Presse Service, 2024).

FLN en başından itibaren, gözlemci olarak katıldığı Bandung Konferansının ruhundan hareketle, kurtuluş savaşının bağımsız boyutunu ve bağlantısızlık ideallerine bağlılığını teyit etmiştir. Çinli lider Zhou Enlai, sömürge boyunduruğundan muzdarip olan halklar arasında, o dönemde Fransız sömürgesi altında bulunan Mağrip bölgesi ülkelerini isim isim saymıştır. Bandung Konferansı genel kuruluna hitaben yaptığı doku-

naklı bir konuşma sırasında, “egemenlik altındaki tüm halklar kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olmalı ve baskıya maruz kalmamalıdır. Ancak, Tunus, Fas ve Cezayir’de bağımsızlık için mücadele eden insanların şiddetle bastırılmaya devam ettiğini kabul etmek zorundayız” (Quotidien du Peuple, 1955).

Bandung Konferansında FLN delegasyonu, Cezayir halkının sesini Jawaharlal Nehru (Hindistan), Ahmed Sukarno (Endonezya), Cemal Abdünnâsır (Mısır), Josip Broz Tito (Yugoslavya) ve Kwame Nkrumah (Gana) gibi Afro-Asya dünyasının karizmatik liderlerine duyurmak için ince taktikler sergilemiştir. Örneğin, Bandung’da FLN delegesi olan M’hamed Yazid, Bandung Konferansında FLN’nin varlığını işaret etmek ve katılımcıların dikkatini çekmek için ses sistemi operatörlerine, zaman zaman “FLN delegasyonu üyelerini X numaralı salona gidiniz” gibi duyurular yaptırmıştır (Bereksi 2020). FLN delegasyonunun başkanı Hocine Ait Ahmed, Cezayir delegasyonunun bu konferansa gözlemci taraf olarak katılmasına ve dolayısıyla genel kurula hitap etme veya genel tartışmalara katılma hakkı olmamasına rağmen, Cezayir halkının bağımsızlığı için yankılanan bir savunma yapmayı başarmıştır.

Bandung Konferansı “tüm ulusların toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumayı, tüm ulusların ve ırkların eşitliğini onaylamayı, sömürgeci güçlere karşı ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemeyi ve uluslararası ilişkilerde saldırmazlık ve müdahale etmemeyi savunmayı” taahhüt etmiştir. Bu taahhüt Cezayir Kurtuluş Savaşı’nın ruh ve idealleriyle örtüşüyordu, zira ifade edilen ilkeler GPRA’nın dış politikaya ilişkin bildirileri ve Temmuz 1962’de elde edilen uzun ve zorlu bağımsızlık mücadelesi boyunca Cezayir diplomasisinin dayandığı temellerle uyumluydu. Bu savaş, bir buçuk milyon şehit, Tunus ve Fas’ta kötü koşul-

Cezayirli, Tunuslu ve Faslı delegeler Bandung Konferansı'nda
(Fotoğraf: Algeria 360, 2017).

lara maruz kalan yüz binlerce mülteci, ülke içinde yerinden edilmiş iki milyon kişi, çok sayıda yetim ve kamu hizmetleri ile temel altyapının tahrip edilmesiyle sonuçlandı.

Bandung, Cezayir diplomasisinin kaydettiği ilk büyük başarıydı. Birçok Afro-Asya ülkesi Cezayir kurtuluş savaşını destekledi ve özellikle Cezayir sorununun 1957'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu gündemine alınması için çaba gösterdi. Afro-Asya ülkelerinin Cezayir davasına verdiği diplomatik destek, Fransa'nın Kasım 1954'ten bu yana Cezayir'de yaşananların bir kurtuluş savaşı değil, "sadece iç olaylar" olduğunu ve dolayısıyla BM tarafından tartışmaya tabi tutulamayacağı yönündeki iddiasını çürüttü.

FLN Afrika, Asya, Latin Amerika ve İskandinavyadaki çok sayıda ülkeye temsilciler göndererek diplomatik destek, mali yardım ve nihayetinde silah topladı. Eylül 1958'de Cezayir halkını yurt-

dışında temsil etmek ve ulusal davası için destek toplamak üzere Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti'ni (GPRA) kurdu. O dönemde bağımsız olan tüm Arap ülkeleri GPRA'yı tanımakta gecikmezken, Çin'in yanı sıra Kwame Nkrumah'nın Gana'sı ve Ahmed Sekou Touré'nin Ginesi de dahil olmak üzere Afrika ve Asya'daki ilerici ülkeler de GPRA'yı takip etti (Charpentier, 1959).

Bir kurtuluş hareketinin temsilcisi olarak GPRA, 1961 yılında Tunus ve Kazablanka'da yapılan toplantılarda, Mısır, Gana, Gine, Mali ve Fas ile birlikte "Kazablanka grubu" olarak bilinen, Batının dünya egemenliğine eleştirel yaklaşan ve Afrikacılık ideallerini paylaşan bir blokta devrimci duruşunu ifade etmiştir. GPRA, bir Afrika Konfederasyonu kurulmasına ve derin ve hızlı bir kıtasal entegrasyona karşı çıkan Nijerya, Senegal ve Kamerun gibi bazı Afrika ülkelerinden oluşan "Monrovia grubuna" katılmayı reddetti.

Soğuk Savaş'ın Afrika'daki yansımalarına rağmen, Cezayir diplomasisi birçok Afrika ülkesinin desteğini kazanmayı başarmış ve Pan-Afrikacılığı yeniden canlandırmak ve Afrika'nın geleceğini dayanışma, ortaklıklar ve hatta siyasi birlik idealleri üzerine şekillendirmek için girişimlerde bulunmuştur.

Nadiren bahsedilen bir olay da Fidel Castro'nun Cezayir'e verdiği destektir.

Cezayirli eski bir gerilla komutanı olan Azzedine, FLN'nin Bamako'dan Akra ve Conakry'ye kadar Senegal, Nijer, Nijerya, Fildişi Sahili ve Portekiz sömürgelerindeki muhalif hareketleri teşvik ettiğini belirtmektedir: "Fildişi Sahili ve Nijerya'da nispeten iyi örgütlenmiş ve ilerici öğrenci sendikaları FLN ile ilişki içindeydi. Senegal ve özellikle PAI (Parti Africain pour l'Indépendance), Cezayir devrimi ve Cezayir'in bağımsızlığı ile dayanışma içinde olduklarını ilan ederek General De Gaulle'e sert bir karşılama yapmıştı. Nijer, Sawaba [Djibo Bakary liderliğindeki yerel kabile şeflerine ve sömürgeci güçlere karşı bir hareket], gençlik derneklerinin sorumluları Osman ve Sekou ve özellikle de tartışılmaz lider Djibo Bakary'le ilişki içindeydik" (El Moudjahid, 2023).

Fransız kolonisi Martinik'in yerlisi olan Frantz Fanon'un Cezayir davasına Afrika ülkelerinden destek sağlamak için yaptığı katkılar ve GPRA'nın Gine Conakry temsilcisi Boualem Oussedik'in çabaları olağanüstü olmuştur. Fanon, Cezayir yakınlarındaki bir hastanede psikanalist olarak görev yaptıktan ve sömürgeci baskıyı eleştirdikten sonra GPRA'yı Gana'da temsil etti. Gana ve Mali'nin FLN

özgürlük savaşçılarına verdiği desteğin arkasında o vardı. Bu destek Mali Devlet Başkanı'nın Fransa ile ciddi sürtüşmelere girmesine ve Mali Federasyonu içinde Léopold Sédar Senghor ile anlaşmazlığa düşmesine neden oldu (Modibo-Keita site, 2024).

Nadiren bahsedilen bir olay da Fidel Castro'nun Cezayir'e verdiği destektir. Haziran 1961'de Küba, Batı yarımkürede GPRA'yı tanıyan tek ülke oldu ve Ocak 1962'de Oujda'daki savaş zamanı FLN üssüne 1500 silah teslim etti. "Bahia de Nipe" gemisi Küba'ya 78 Cezayirli özgürlük savaşçısı yaralı ve çoğu yetim 20 çocukla dönmüştür (Lamrani, 2018).

GPRA, Eylül 1961'de Yugoslavya'nın başkenti Belgrad'da düzenlenen ve 1955'te Bandung'da belirlenen idealleri hayata geçirmek üzere Bağlantısızlar Hareketi'nin başlangıcına sahne olan zirveye katıldı. Belgrad Bildirgesi, Bağlantısızlar Hareketi'ni yöneten ilkeleri belirlemiştir:

- Büyük Güçlerden birinin hakimiyetindeki herhangi bir askeri ya da ideolojik bloğa üye olunmaması,
- Büyük ve küçük, güçlü ve zayıf uluslar arasındaki ilişkilerde eşitliğe bağlılık,
- Her ülkenin kendi kaderini tayin etme hakkı ve
- Uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde bir yöntem olarak güç kullanmaktan kaçınma (Rubinstein, 1970).

Belgrad Zirvesi'ne katılanlar Doğu/Batı çatışmasından kaçınmakta kararlı olsalar da, zirve sırasında ve sonrasında Bağlantısızlar Hareketi'nin önde gelen üyeleri arasında tarafsızlık ve bağlantısızlığın yorumlanmasına ilişkin anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Bu anlaşmazlıklar, Soğuk Savaş'ta taraf olmayı reddedenler ile küresel düzeni yeniden tanımlamak ve iki karşıt blok tarafından karakterize edilen güç dengesine itiraz etmek için Bağ-

Cezayir lideri Ahmed Ben Bella (solda), 1962 yılında Küba'ya yaptığı ziyaret sırasında Che Guevara (ortada) ve Fidel Castro ile bir arada (Fotoğraf: Picyrl, t.y)

lantısızlar Hareketi'nin etki ve kapasitelerinden yararlanmayı savunanları karşı karşıya getirdi. Bu bölünme, Batı kapitalist bloğuyla uyumlu liberal piyasa ekonomisi değerlerini destekleyen devletler ile Doğu bloğuyla uyumlu sosyalist bir kalkınma yörüngesini savunanlar arasındaki siyasi ve ideolojik çatışmalarla ilgiliydi.

Ülkenin bağımsızlığını kazanmasından sonra Cezayir diplomasisi, Fransız sömürgeciliğine karşı mücadelesi sırasında oluşturduğu devrimci inançları sadece canlandırmakla kalmadı, aynı zamanda büyük bir kararlılıkla yüceltti. Temmuz 1962'de bağımsızlığın ilanından sadece birkaç gün önce, Haziran 1962'de Trablus'ta yapılan toplantıda Cezayir Devrimi Ulusal Konseyi (CNRA) "demokratik, anti-emperyalist ve anti-feodal temeller üzerine inşa edilmiş, sadece halkın inisiyatif, uyanıklığı ve doğrudan kontrolü ile mümkün olacak modern bir Devlet " kurmaya karar verdi

(Déclaration, 1962).

Cezayir kurtuluş savaşının devrimci ruhu, baskıcı sömürge rejiminin yerine Küresel Güney'in siyasi özgürleşmesini ve ekonomik ilerlemesini teşvik etmeye adanmış halkçı bir siyasi sistem getirmeyi amaçlayan bağımsız Cezayir'de de devam etti.

Devrimcilerin "Mekke'si"

1963 yılında Addis Ababa'da toplanan Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) kurucu toplantısında yaptığı tutkulu bir konuşmada, bağımsız Cezayir'in ilk lideri Ahmed Ben Bella, "Afrikalı kardeşler, Cezayir'in bağımsız bir devlet olabilmesi için biraz ölmeyi kabul ettiler. Öyleyse hepimiz biraz, hatta tamamen ölmeyi kabul edelim ki, hala sömürge egemenliği altında olan halklar özgürleşsin ve Afrika birliği boş bir söz olmasın" (African Union, 1963) diye konuşmuştur.

Ben Bella'nın söylemini takiben, Cezayir diplomasisi "Afrikalı kardeşlere karşı bir görev" ileri sürdü ve kardeşliği "kan ya da ırkla değil, devrimci coşkunun yoğunluğu ve sömürgecilik altında çekilen acıların ortak tarihi" olarak tanımladı (Bechiche, 2024).

Sömürgeciliğe karşı bir kurtuluş savaşında vücut bulan devrimci geçmişlerine sadık kalan ve ülkelerinin bağımsızlığını özellikle Afrika'nın sağladığı dayanışmaya bağlı gören Cezayir liderleri, Batı sömürge yönetimi altında olan Afrika ülkelerine sürekli ve çok yönlü bir destek sağladı.

Cezayirli liderler, bağımsızlık için savaşan bir sömürgecinin deneyimleri ile özellikle Afrika'da olmak üzere dünya çapında sömürgeciliğin sona ermesine katkıda bulunma görevi köprü oldular. Ayrıca sömürgecilik mirasının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için bağımsızlık sonrası sosyalizmin inşası ile silahlı mücadelenin de kullanılmasıyla dünya çapındaki halkların ulusal egemenlik mücadelesi arasında bir bağ kurdular.

1964'te kabul edilen Cezayir Sözleşmesi'ne göre, "Cezayir savaşı, kurtuluş hareketleri ile ortak bir düşmana sahip halklar arasındaki yakınlaşmanın otomatik olmadığı" gösterdi. Bu uyumu sağlamak için uluslararası ilişkilerde yeni ilkeler getirilmesi gerekiyor. Bunlar Cezayir Sözleşmesi'ne dahil edildi: "Cezayir'de sosyalizmin gelişimi dünyadaki diğer halkların mücadeleleriyle bağlantılıdır... Silahlı mücadelenin kullanımı ulusal

egemenliğe erişim sağlamak için belirleyici olabilir" (Charte d'Alger, 1964).

Sömürgeciliğe karşı bir kurtuluş savaşında vücut bulan devrimci geçmişlerine sadık kalan ve ülkelerinin bağımsızlığını özellikle Afrika'nın sağladığı dayanışmaya bağlı gören Cezayir liderleri, Batı sömürge yönetimi altında olan Afrika ülkelerine sürekli ve çok yönlü bir destek sağladı.

Diplomatik destek

Cezayir, başkentinde çeşitli kurtuluş hareketlerine resmi temsilcilikler, radyo yayıncılığı olanakları ve bu hareketlerin liderleri ve temsilcileri için pasaportlar sağladı. Cezayir Başkanlığı, savaş zamanı Cezayir Kurtuluş Ordusu gazisi Djelloul Malaika başkanlığında bir kurtuluş hareketleri Komitesi ve ardından eski bir üst düzey subay olan Slimane Hoffman liderliğinde FLN içinde kurtuluş hareketleriyle ilgilenen bir Dış İlişkiler Komisyonu kurdu.

Cezayir, Samora Machel (Mozambik Kurtuluş Cephesi-FRELIMO), Sam Nujoma (Güneybatı Afrika Halk Örgütü, Namibya-SWAPO), Robert Mugabe (Afrika Ulusal Birliği Zimbabwe-ZANU) ve Agostinho Neto (Angola Kurtuluş Halk Hareketi-MPLA) gibi Afrika kurtuluş hareketlerinin liderlerinin düzenlediği toplantılarını memnuniyetle ev sahipliği yaptı. Bu dört lider, Portekiz ve İngiliz sömürgeciliklerinden ve Güney Afrika mandasından (Namibya) bağımsızlık kazandıktan sonra ülkelerinin cumhurbaşkanları oldular.

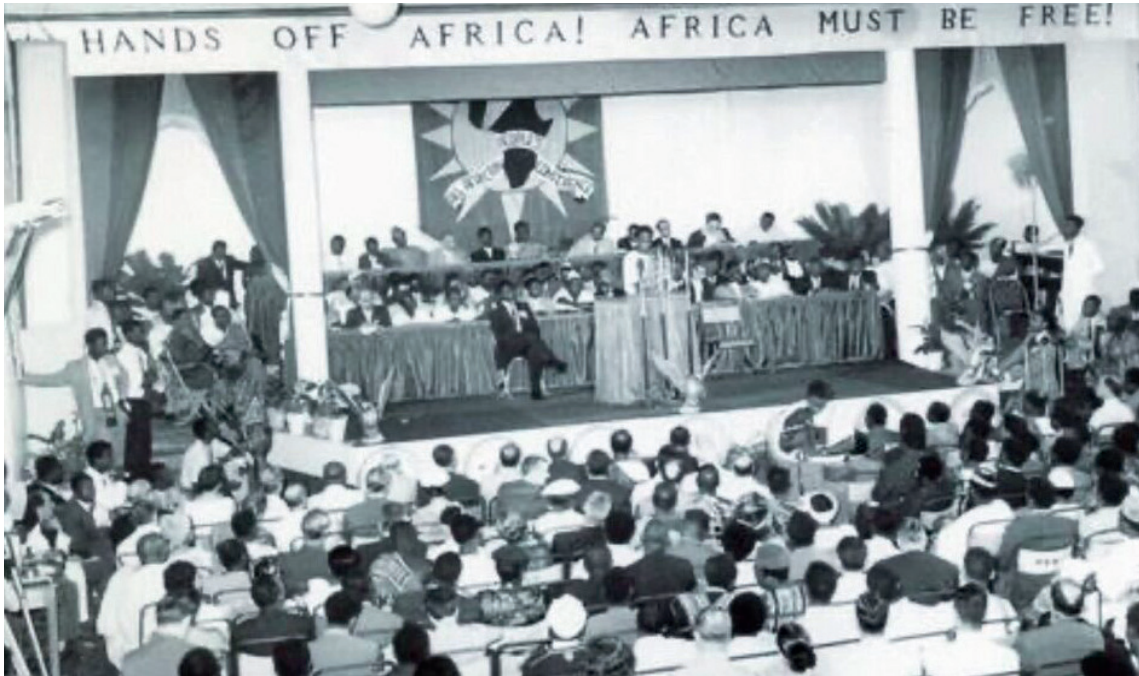
Cezayir, halk tarafından benimsenen ve sömürgeciliği taviz vermeksizin ülkelerinden söküp atmaya adanmış kurtuluş hareketlerini desteklemiştir. Bu duruş, Cezayir kurtuluş savaşının devrimci ruhu ve bağımsızlık kazanıldığında sosyalist bir kalkınma yolunu seçme taahhüdüyle de uyumluydu. Sonuç olarak Cezayir, Jonas Savimbi liderliğindeki Angola'nın UNITA'sı veya Holden Roberto liderliğindeki

Angola Ulusal Kurtuluş Hareketi (FLNA) gibi sömürgeci yöneticilere karşı uzlaşmacı olarak algılanan veya Batı yanlısı eğilimler sergileyen kurtuluş güçleriyle arasına mesafe koymuştur.

Kurtuluş hareketlerinin eylemlerini koordine etmek ve desteklemekle görevli OAU Kurtuluş Komitesi, Temmuz 1968'de Cezayir'de düzenlediği toplantıda, OAU Fonu'nun yalnızca sahada sömürgecilikle mücadelede etkinliğini kanıtlamış kurtuluş hareketlerine mali yardım sağlamasına izin vermeye karar verdi (Le Monde, 1968). Bu karar, Cezayir'in OAU Kurtuluş Komitesi'nin yönelimleri üzerinde büyük bir etki yarattığını ortaya koydu.

Filistin sorunu Arap siyasetinde merkezi bir konu haline geldiğinde, özellikle Haziran 1967'de İsrail'e karşı verilen savaştan sonra, Cezayir, Filistin halkının mücadelesini desteklemeye yöneldi. Çünkü bu mücadele, birkaç yıl önce Cezayir'in

durumunda olduğu gibi, bir ülkeyi sömürgeci bir işgalden kurtarmayı amaçlıyordu. Cezayir diplomasisinin yardımıyla, Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Arafat, Eylül 1974'te Cezayir Dışişleri Bakanı Abdelaziz Bouteflika başkanlığındaki BM Genel Kurulu'na hitap etti ve Temmuz 1975'te Kampala'da düzenlenen OAU zirve konferansına katıldı. BM Genel Kurulu'na hitap eden Yaser Arafat, anlamlı bir metafor kullanarak, "Bir elimde zeytin dalı, diğer elimde özgürlük savaşçısının silahıyla geliyorum. Zeytin dalının elimden düşmesine izin vermeyin" dedi (Time, 1974). Cezayir, Antonio Cubillo liderliğindeki Kanarya Adaları Bağımsızlık Hareketi (MPAIGC) ve Yeni Kaledonya'nın Fransız işgalinden kurtarılması için mücadele eden bir hareket olan Kaledonya Kanak Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLNC) gibi dünyadaki devrimci hareketlere desteğini genişletti.

Gana'da düzenlenen Tüm Afrika Halkları Konferansı, 1958
(Fotoğraf: Toward Freedom, 2023).

Wooldridge Weaver, Stokely Carmichael ve ünlü bir Güney Afrikalı halk şarkıcısı ve Apartheid sistemine karşı sert bir muhalif olan eşi Myriam Makeba, gibi ABD Kara Panterleri'nin bazı liderleri Cezayir'de sığınmak ve destek buldu. Cezayir ayrıca, Portekizli Adolfo Suarez ve Eylül 1973'te şiddetli bir askeri kalkışmanın kurbanı olan Şili Devlet Başkanı Salvador Allende'nin takipçileri de dahil olmak üzere, ülkelerinde zulüm gören sol parti militanlarına da sığınma hakkı tanımıştır.

Cezayir diplomasisi, 1990'lara kadar devam eden kurtuluş hareketlerinin bağımsızlık mücadelelerine diplomatik desteğin ön saflarında yer aldı.

Gine Bissau ve Cap Verde'nin Ulusal Kurtuluşunun lideri olan Amilcar Cabral, "Müslümanlar hac için Mekke'ye, Katolikler Vatikan'a ve devrimciler Cezayir'e gidiyor" diyerek Cezayir'i devrimcilerin "Mekke'si" olarak selamladı.

Cezayir'in aktif olarak katıldığı diplomatik başarılar arasında, Güney Afrika'nın Kasım 1974'te ayrımcı Apartheid sistemi nedeniyle Genel Kurul'dan uzaklaştırılması da vardı. Dahası, Cezayir, Kasım 1975'te BM Genel Kurulu'nun "Siyonizmi bir ırkçılık ve ırk ayrımcılığı biçimi olarak" belirleyen bir karar almak için yoğun bir şekilde lobi yaptı.

Cezayir diplomasisi, 1990'lara kadar devam eden kurtuluş hareketlerinin bağımsızlık mücadelelerine diplomatik desteğin ön saflarında yer aldı. Bu çabaları BM ve Afrika Birliği Örgütü'nün ve ardından Afrika Birliği'nin (AU) uzmanlaşmış organlarında sergiledi ve Mozambik, Angola, Capo Verde ve Ekvator Ginesi'nin (MAE) bağımsızlığına

yol açan barış anlaşmalarıyla ilgili müzakerelerin kolaylaştırılmasında katkıda bulundu.

Zaman içinde Cezayir, Sahralıların kendi kaderini tayin hakkını desteklemiş ve İspanya'nın BM tarafından zorunlu kılınan referandumu düzenlemekten vazgeçmesi ve Kasım 1975'te bu bölgeyi Fas ve Moritanya'ya bırakma kararının (Madrid Anlaşmaları) ardından Polisario Cephesi'ne çeşitli şekillerde destek vermiştir. O zamandan beri Cezayir, ulusal haklarını geri kazanmak ve Batı Sahra'nın askeri işgali ve Faslı yerleşimcilerin yerleştirilmesi ve yerli Sahra halkına karşı baskıcı ve ayrımcı önlemlerin uygulanması politikasıyla birlikte gelen "oldu bittiyi" değiştirmek için Polisario Cephesi'ni destekledi. Cezayir liderliği için Batı Sahra, BM Genel Kurulu'nun 1960'ta kabul ettiği Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine Dair Bildirge'ye (karar 1514) ve BM'nin Sahra halkının hakları lehine aldığı çok sayıda karara uygun olarak bir dekolonizasyon vakasını temsil ediyor.

Fransız sömürgecilğine karşı uzun ve çetin bir mücadele yaşamış eski bir sömürge olarak Cezayir'in, bu tutumu komşusu Fas ile anlaşmazlıklara yol açsa bile, Sahra halkının yanında yer alması doğaldı.

Cezayirliler için, dekolonizasyon meselesi hiçbir taviz veya pazarlığa tabi değildir. Kral II. Hasan, Fas'ın Cezayir topraklarının bir kısmı üzerindeki iddialarından vazgeçmesi karşılığında Cumhurbaşkanı Boumedienne'in Batı Sahra'nın statüsü konusunda taviz vermesi gerektiğini öne sürmüştü. Bu Fas yayılmacılığı, Batı Sahra, Moritanya'yı Senegal nehrine kadar ve ayrıca Cezayir topraklarının büyük bir kısmını da içine alacak olan "daha büyük Fas" haritasını hedeflemektedir. Kasım 1977'de yaptığı bir konuşmada, Başkan Boumedienne "Ben bir militanım, yozlaşmış bir politikacı değilim" diyerek bu talepleri kesin bir dille reddetti (Boumedienne, 1977).

Cezayir Devrim Konseyi ve Bakanlar Kurulu Başkanı Houari Boumediene, BM Genel Kurulu'na hitap ederken görülüyor (Fotoğraf: BM, 1974).

Afrika özgürlük savaşçıları için silah ve askeri eğitim

Afrika kurtuluş hareketlerine en dikkat çekici yardım biçimlerinden biri, Tanzanya'daki Cezayir Büyükelçiliği ve Angola ve Namibya'ya diğer yeraltı veya gizli deniz yolları aracılığıyla Güney Rodezya'nın (şimdiki Zimbabwe) ve Mozambik'in çalılıklarında savaşıyan gerillalara gizlice silah ulaştırılmasıydı. Cezayir silahlarının Afrika kurtuluş örgütlerine ilk sevkiyatı 1964 yılında, Cezayirli yetkililerin o dönemde uygun yük gemisi tedarik edememeleri nedeniyle Avrupalı bir armatörden bir tür küçük gemi satın almalarıyla gerçekleşti. Cezayir ulusal donanmasından üst düzey bir subay olan Rachid Benyellès komutasındaki eski ticaret donanması denizcilerinden oluşan bir mürettebat tarafından yönetilen bu

gemi, Süveyş Kanalı'ndan Aden Körfezi'ne uzanan riskli deniz yolu üzerinden silah taşıdı (Benyellès, 1997).

FRELIMO'nun lideri Samora Machel, "Mozambik'te özgürlüğün ilk kurşunu Cezayir'den geldi" derken Sam Nujoma, "Özgürlük mücadelemize Ahmed Ben Bella'nın sağladığı dört ateşli silahla başladık" diyordu. En kayda değer olgu, eski Cezayirli üst düzey yetkililerin, çeşitli Afrika sömürgelerinde gerilla askerleri toplamak ve eğitmek üzere gizlice ülke dışına çıkarılmasıydı. Fransız sömürgeciliğine karşı verilen Cezayir Kurtuluş Savaşı bu subayları gerilla teknikleriyle tanıştırmıştı. Cezayirli eski bir yüksek rütbeli komutan olan Mokhtar Kerkeb, MPLA savaşçıları tarafından gizlice Angola'ya götürülmüş ve gerilla savaşı eğitimi vermek üzere 200 km'lik bir yürüyüşün ardından vahşi doğaya götürülmüştür (Bouraiab, 2022).

Albay Kerkeb gizlice Zimbabwe'ye nakledilmiş ve Angolalı devrimcilerin kalelerine varmak için Afrika ormanlarında 1.000 km'den fazla yol kat etmiştir. Mandela'nın 1962'de Fas sınırı yakınlarındaki Cezayir Kurtuluş Ordusu'nun karargahlarındaki askeri eğitimi sırasında tercümanlığını yapan Nouredine Djoudi, 2023'te Cezayirli bu yüksek rütbeli asker için düzenlenen anma töreninde bu hikayeyi anlatmıştır. Djoudi, Apartheid'in sona ermesinden sonra Cezayir'in Güney Afrika'daki ilk büyükelçisiydi (APS, 2023).

1990'da hapisten çıktıktan sonra Mandela, Cezayir'in Güney Afrika'yı özgürleştirmedeki katkısını takdir ve minnetle anmak için ilk yurtdışı ziyaretini Cezayir'e yaptı. Cezayir başkentinde düzenlenen bir halk toplantısında, derin bir duyguyla, "Cezayir ordusu beni bir adam yaptı" dedi.

Afrika kurtuluş hareketlerinin birçok unsuru, Samora Machel ve Mozambik FRELIMO'dan Joaquim Chissano gibi bağımsız Cezayir'de askeri eğitim aldı. 1960'ta, Güney Afrika Ulusal Kongresi (ANC) savaşçıları, apartheid karşıtı hareketin silahlı mücadeleye yönelmesine neden olan Sharpeville katliamının ardından, Cezayir Kurtuluş Ulusal Ordusu (ALN) ile birlikte Batı Cezayir'in Fas sınırına yakın dağ kalelerinde eğitim aldılar (Bounab, 2020).

ALN tarafından eğitilen ANC militanları arasında Nelson Mandela da vardı. 1962 yazında Güney Afrika'ya döndüğünde Apartheid güvenlik güçleri

tarafından tutuklandı ve 27 yıl hapis yattı. Kendisine yöneltilen suçlamalardan biri, savaş zamanı Cezayir'de aldığı askeri eğitimdi. Nelson Mandela, 1964'teki Rivona davası sırasında kürsüden yaptığı ünlü konuşmasında, şunları söylemişti: "Afrika'da bana böyle adamlar tarafından destek sözü verildi... Şimdi Cezayir Devlet Başkanı olan Ben Bella... Cezayir Kurtuluş Ordusu'nun Karargahı olan Oujda'yı ziyaret etmem için beni davet eden Ben Bella'ydı (Nelson Mandela Vakfı, 2012).

1990'da hapisten çıktıktan sonra Mandela, Cezayir'in Güney Afrika'yı özgürleştirmedeki katkısını takdir ve minnetle anmak için ilk yurtdışı ziyaretini Cezayir'e yaptı. Cezayir başkentinde düzenlenen bir halk toplantısında, derin bir duyguyla, "Cezayir ordusu beni bir adam yaptı" (Larbi, 2014) dedi.

Cezayir, Afrika'da dekolonizasyonun ilerletilmesindeki rolü nedeniyle, ülkesini ırkçı bir Apartheid rejiminden umut verici bir "gökkuşağı demokrasisine" dönüştüren önde gelen bir şahsiyetin bu saygı duruşundan daha övgüye değer bir teşekkür alamazdı.

Temmuz 1962'de elde edilen bağımsızlığın ardından Cumhurbaşkanı Ahmed Ben Bella kararlı bir devrimci siyasi tutum benimsedi ve Küresel Güney'in siyasi kurtuluşunu hedefledi. Bandung Konferansı'nın devamı niteliğindeki ikinci Afro-Asya Konferansı'nı Cezayir'de düzenlemek için büyük çaba sarf etti, ancak Haziran 1965'te Savunma Bakanı Houari Boumedienne tarafından düzenlenen kansız bir devrimin ardından görevden alındı. Yeni liderlik bu eylemi, Ben Bella'nın kişisel ve otoriter yönetiminden uzaklaşarak Cezayir'i devrimci ahlakı ve yükümlülükleriyle yeniden hizalamayı amaçlayan bir "devrimci yeniden düzenleme" olarak nitelendirdi. Ben Bella'nın görevden alınması üzerine, konferansı planlandığı gibi gerçekleştirmek için gösterilen yoğun çabalara rağmen, Cezayir'de ikinci Afro-Asya konferansı gerçekleştirilemedi.

Bu başarısızlığın başlıca nedeni, bazı devletlerin itirazları ve ülkeler arasındaki farklılıklardır (Millar & Miller, 2008).

Afro-Asya hareketi o dönemde durgunluk yaşadı ve Cezayir neredeyse diplomatik izolasyon aşamasına girdi. Bununla birlikte, Cezayir kurtuluş savaşının ateşi devam etti. Bu güçlü arka plan ışığında Cezayir diplomasisi, ülkeyi küresel meselelerin ön saflarında konumlandırmak, dekolonizasyonu savunmak ve yeni bir yaklaşımla Bağlantısızlar Hareketi'ne öncülük etmek için durmaksızın çaba gösterdi. Amaç, Doğu ve Batı bloğu dinamikleri ve yapıları arasında salt tarafsızlığın ötesine geçmektir.

Militan Bağlantısızlar Hareketi için Zorlu Arayış

Bağımsızlığının ardından Cezayir kararlı bir şekilde aktif bir bağlantısızlık pozisyonu benimsedi ve Bağlantısızlar Hareketi'ne daha belirgin bir en-

telektüel temel ve çok daha radikal bir öz kazandırmaya başladı. Ardından bu hareketi iki süper güce karşı sadece tarafsız bir duruştan, küresel güç dengesini etkileyebilecek ve Küresel Güney'in siyasi ve sosyal isteklerini destekleyebilecek aktif bir girişime dönüştürmeye çalıştı.

Kasım 1966'da Birleşik Arap Cumhuriyeti ulusal meclisinde yaptığı konuşmada Başkan Boumedienne, sosyalist ulusların ve yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin, kendilerini bağlantısızlığı terk etmeye zorlayan ve dayanışma çabalarını engelleyen çeşitli emperyalist baskı biçimlerine karşı koymak için birleşik bir cephe oluşturmalarını savundu. Şubat 1967'de FLN'den bir delegasyon, kıtadaki devrimci ve ilerici partilerin bir konferansını savunmak üzere 20 günlük bir Afrika turuna çıktı. Nisan ayında Boumedienne, Nasır, Tanzanya Devlet Başkanı Julius Nyerere ve Moritanya lideri Mokhtar Ould Daddah ile birlikte Kahire'de devrimci Afrika devletlerinin küçük bir zirvesine katıldı.

Houari Boumedienne ve Cemal Abdülnasır, 1967
(Fotoğraf: OrientXXI, 2017).

Yine de bu çabalar başarısızlıkla sonuçlandı ve Cezayirli liderleri, ulusal kurtuluş hareketlerine desteklerini sürdürürken hukuksal bir yaklaşım ve daha pragmatik bir duruş benimsemeye sevk etti. Cezayir, Güney Rodezya'nın tek taraflı bağımsızlık ilanına tepki olarak 18 Aralık 1965'te Birleşik Krallık ile diplomatik ilişkilerini sonlandıran ilk Afrika ülkelerinden biriydi. Biafra'nın Nijerya'dan ayrılmasına (1970-1973) şiddetle karşı çıktı ve Biafralı temsilcilerin Eylül 1968'de Cezayir'de düzenlenen Afrika Birliği Örgütü konferansına katılmasını yasakladı. 1984 yılında dönemin Nijerya Devlet Başkanı General Yakub Gowon, yazara ülkenin parçalanmaktan kaçınmasının Cezayirli lider Boumedienne'e atfedilebileceğini söylemiştir. Bu duruş, Cezayir'in dış politikasının temel bir ilkesine ve 1961 Belgrad Zirvesi bildirisinde özetlenen beş ilkeden biri olan ulusların egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygıya olan bağlılığını örneklemiştir.

Kapsamlı diplomatik çabaların ardından Cezayirli liderler, Eylül 1973'te bağılantısız devletlerin dördüncü zirve konferansına başarıyla ev sahipliği yaptı ve bu konferans, yalnızca yüksek katılım nedeniyle değil, aynı zamanda çok sayıda seçkin liderin toplantıda yer alması nedeniyle de birçok siyasi analist tarafından "ikinci Bandung" olarak değerlendirildi

Cezayir, Tito'nun Kasım 1969'da Cezayir'e yaptığı ziyaret sırasında sunulan Yugoslavya'nın bir Bağılantısızlar Zirvesi düzenlenmesi önerisini onayladı ve Eylül 1970'te Zambiya'nın başkentinde yapılma-

sı planlanan bu zirveye hazırlanmakla görevli 16 üyeli bir grupta aktif olarak yer aldı. Cezayirli liderler en başından beri Bağılantısızlar Hareketi'nin sadece ahlaki ve siyasi bir oluşum olarak görülmesine karşı çıkacaklarını açıkça belirtmiş ve diğer ilerici uluslarla işbirliği içinde hareketi militanlığa ve devrimci yükümlülüklerle doğru yönlendirmeye çalışmışlardır.

Cezayir, Ağustos 1972'de Georgetown, Jamaika'da toplanan Bağılantısızlar Hareketi'nin bakanlar kuruluna Vietnam Cumhuriyeti Geçici Hükümeti (PGRV) ve sürgündeki Kampuchea Ulusal Birliği Kraliyet Hükümeti'nin (GRUNK) tam katılımcı olarak dahil edilmesini başarıyla sağladı. Bu zafer, Eylül 1970'teki Lusaka zirvesinde PGRV'nin sadece gözlemci olarak kabul edilmesine izin veren Yugoslavya ve Güneydoğu Asya ülkeleri de dahil olmak üzere ılımlı ülkelerin tutumunu değiştirdi. Cezayir, Afrika ve ötesindeki kurtuluş güçlerinin yanı sıra Latin Amerika'daki ABD hegemonyasını azaltma çabalarında Şili, Peru ve Panama hükümetlerinin sistematik olarak desteklenmesini savunan bir karar çıkarılmasını başardı.

Bağılantısızlar Hareketi'nin kesin bir yorumunu yapmak gerekirse, Cezayir ve müttefikleri, Ağustos 1972'de Santiago'da düzenlenen 77'ler Grubu bakanlar konferansı sırasında, Kuzey Yarımküre ülkelerinin onayını almayı amaçlayan ılımlı ülkeler tarafından ortaya atılan önerilere karşı çıkarak, uluslararası ekonomik ilişkilerin temelden yeniden yapılandırılmasını savunmaya çalıştılar. Kapsamlı diplomatik çabaların ardından Cezayirli liderler, Eylül 1973'te bağılantısız devletlerin dördüncü zirve konferansına başarıyla ev sahipliği yaptı ve bu konferans, yalnızca yüksek katılım nedeniyle değil, aynı zamanda çok sayıda seçkin liderin toplantıda yer alması nedeniyle de birçok siyasi analist tarafından "ikinci Bandung" olarak değerlendirildi (Perspective, 1973).

Küba lideri Fidel Castro Cezayir'de düzenlenen Bağlantısızlar Hareketi Zirvesi'nde kürsüde konuşurken, arkada Cezayir Devlet Başkanı Boumedienne, 1973 (Fotoğraf: Küba Dışişleri Bakanlığı, 2023).

Toplantıda, bağlantısızlar hareketinin gündemine ilişkin odak ve kaygılarda önemli bir değişim yaşandı. Kabul edilen kararlarda Filistin halkının mücadelesinin meşruiyeti kabul edilmiş, Batı Sahra'nın kendi kaderini tayin hakkı savunulmuş, kurtuluş hareketlerine daha fazla destek verilmesi gerektiği vurgulanmış ve süper güçlerin hakimiyeti reddedilmiştir. Cezayir 1973 Zirvesi'nin en önemli başarısı Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (NIEO) ile ilgili kapsamlı bir gündemin onaylanması oldu. Başkan Boumedienne, 1973 Cezayir Zirvesi katılımcılarını yumuşama politikasının ayrıcalıklı uluslar ile insanlığın geri kalanı arasındaki gerilimi arttırabileceği konusunda uyararak, Üçüncü Dünya liderlerini mevcut kaynakları ülkelerinin yararına kullanarak uluslararası ortamda radikal bir dönüşüm başlatmaya çağırdı. Ocak 1974'te Cezayir Devlet Başkanı Boumedienne, Washington Enerji Konferansı ve Fransa'nın BM çatısı altında bir Dünya Enerji

Konferansı önerisine tepki olarak, her ikisi de Batılı gelişmiş dünyanın perspektiflerini temsil ettiği düşüncesiyle, Genel Kurul'da özel bir oturum düzenlenmesini resmen talep etti.

Bağlantısız ülkelerin desteğini alan Cezayir, Kasım 1974'te hammaddele ilgili özel bir oturumda, uzun süre alkışlanan ve bağlantısızlar hareketinin lideri olarak kutlanan Başkan Boumedienne'nin başkanlığında BM Genel Kurulu'nu bu öneriyi onaylamaya ikna etmeyi başardı. Bu etkinlik sırasında Başkan Boumedienne, Bağlantısızlar Hareketi ve 77 Grubu tarafından New York'ta geliştirilen ve aralarında seçkin diplomatlar, kıdemli ekonomistler ve finans uzmanlarının da bulunduğu Cezayirli delegelerin kolaylaştırıcılığında hazırlanan taslak metinde yer alan talepleri dile getirdi. BM oturumu, Cezayir'den esinlenen ve "Yeni Bir Uluslararası Ekonomik Düzenin Kurulmasına İlişkin Deklarasyon" olarak anılan İlkeler Deklarasyonu'nu bir Eylem Programı ile birlikte onayladı.

Cezayirliler, Üçüncü Dünya dayanışmasını geliştirmek için Arap ve Afrika ülkeleri arasında siyasi bir uzlaşa sağlamaya odaklanırken, bağlantısızlar hareketinin dışında kalan Asya ve Latin Amerika ülkelerinin de desteğini aldılar. Arap-Afrika diyalogu, başta Cezayir, Mısır ve Libya olmak üzere Arap ülkelerinin “Afrikalıların sömürgecilğe ve ırk ayrımcılığına karşı mücadelesinin Arapların Siyonizm ve emperyalist tahakküme karşı mücadelesine benzediğini” göstererek İsrail’i Afrika’da diplomatik olarak izole etme niyetinden kaynaklandı. İsrail ve Güney Afrika’yı benzer bir ideolojiye bağlanmış gibi gösteren bu gerekçeyi kullanan 28 Afrika ülkesi, Kasım 1975’te BM Genel Kurulu’nda “sömürgecilik=ırkçılık=Siyonizm” denklemini savunan Arap destekli bir karar lehinde oy kullandı.

Amaç, ABD’nin OPEC üyesi ülkeleri petrol dışı geliştirmekte olan ülkelere karşı kullanarak üçüncü dünya koalisyonunu zayıflatma manevralarına karşı koymaktı.

Arap-Afrika ittifakını sağlamlaştırmak için Cezayirliler, Kasım 1973’te ev sahipliği yaptıkları Arap zirvesinde diğer Arap ülkelerini Portekiz, Rodezya ve Güney Afrika ile ilişkileri sonlandırmaya; bu ülkelere karşı bir petrol ambargosu uygulamaya; ve Afrika ülkelerine petrol ve mali yardım sağlamaya ikna etmeyi başardılar. Afrika ittifakı, Afrika ülkelerinin çoğunluğunun İsrail ile diplomatik bağlarını koparmasıyla Arap davasına fayda sağladı.

Bağıntısızlar hareketinin etkisini artırmak ve Kuzey Yarımküre ile NIEO konusunda yapılacak müzakerelerde duruşunu güçlendirmek için Boumedienne, Mart 1974’te Küba ve Güneydoğu Asya’ya gitti ve

Temmuz 1975’te Kuzey-Güney diyalogunun ateşli bir savunucusu olan Meksika Devlet Başkanı Luis Echeverría’yı ağırladı. Cezayir, Ağustos 1975’te Dakar’da toplanan Bağlantısızlar Ülkeleri ve 77’li Grubun ortak toplantısında, üçüncü dünya ülkelerinin OPEC müdallileriyle dayanışmasını ifade eden bir kararın onaylanması için etkili girişimler yaptı ve bu, uluslararası iş birliği üzerine Paris konferansının hazırlık toplantısının ikinci oturumundan kısa bir süre önce gerçekleşti. Amaç, ABD’nin OPEC üyesi ülkeleri petrol dışı geliştirmekte olan ülkelere karşı kullanarak üçüncü dünya koalisyonunu zayıflatma manevralarına karşı koymaktı.

Ancak Cezayir’in bu kadar gayretle izlediği militan yaklaşım, üçüncü dünya koalisyonu için somut kazanımlar getirmedi. Aslında, Cezayir’den esinlenen 77’li grubun öne sürdüğü ekonomik taleplerin çoğu, bir yandan Kuzey’in isteksizliği, diğer yandan da geliştirmekte olan ülkeler arasındaki bölünmeler nedeniyle başarısız oldu. Cezayirlilerin gözünde, birincisinin isteksizliği öngörülebilir olsa da, üçüncü dünyanın bölünmüşlüğü büyük bir aksilik oluşturdu. OPEC içinde, Cezayir’in petrol fiyatlarını artırma arayışı, Suudi Arabistan’ın ABD ile sürdürdüğü iyi ilişkiyi tehlikeye atmamak için ılımlı bir fiyatlandırma politikası çabasıyla çatıştı. Dahası, üçüncü dünya devletleri arasındaki uyum, dünya ekonomik krizinden ve artan petrol faturalarından kötü etkilenen petrol dışı geliştirmekte olan ülkeler, kendilerine imtiyazlı petrol fiyatları vermeyi reddeden OPEC’e karşı düşmanca bir tavır sergilemeye başladığından, Cezayir’in beklentilerini karşılamadı.

Benzer bir şekilde, Arap-Afrika dayanışması, Afrika devletleri Arap duruşunu giderek daha fazla eleştirdikçe ilerleme kaydedemedi. Birçok Afrika ülkesi, Mısır’ın 1977’de bir barış antlaşması imzalamasının ardından İsrail ile soğuk savaş sürdürmenin gereği olmadığını düşünmeye başladı. Bu nedenle, 1979’da Monroviada düzenlenen OAU zirvesinde, birçok Afrika devleti Camp David anlaşmalarını kı-

namayı reddetti, Orta Afrika, Gabon, Fildişi Sahili ve Zaire gibi diğerleri ise yıkıcı olarak görülen Libya girişimlerine karşı koymak için İsrail'in Afrika'daki diplomatik saldırısına yanıt verdi.

Bu bölünmelerin yanı sıra, Bağlantısızlar Hareketi'nin uyumu, ılımlılar ve radikal devletler arasındaki rekabetlerle ciddi şekilde zayıfladı ve bozuldu. Bu bölünmeler 1976'da Kolombo'daki Bağlantısızlar konferansında fark edilebilir olsa da, 1979 Havana toplantısında keskinleşti ve 1982'de Bağdat'ta toplanması planlanan zirve konferansının iptal edilmesine neden oldu. Bağlantısızlar Hareketi'nin uyumu, Sovyetlerin 1979'da Afganistan'ı işgali, Afrika'daki Sovyet-Küba girişimleri, Lübnan'a İsrail müdahalesi, ABD'nin Orta Amerika'daki (Nikaragua) saldırgan politikaları, Batı sömürgeciliğinin devam etmesi (Arjantin ve Birleşik Krallık arasındaki çatışma) ve Batı Sahra'nın statüsüne ilişkin ayrışmalar sonucunda kritik hale geldi. Bağlantısızlar Devletleri arasındaki ideolojik bölünmeler ve bunların Doğu-Batı rekabetleriyle daha da kötüleş-

mesi bağlamında, Bağlantısızlık ruhuna olan bağlılık, özünü ve etkinliğini kaybetti.

Cezayir liderleri, anlaşmazlıkları azaltma çabalarını, Bağlantısızlar Hareketi'ni Doğu ve Batı blokları arasında etkili bir güce dönüştürmek için gerekli olarak gördüler. Bağlantısızlar ilkelerine geri dönüş ve gelişmekte olan ülkelerin işlerine yabancı müdahalenin reddedilmesi, Cezayir'in talep etmeye başladığı iki ilkeydi. Cezayir, Bağlantısızlar Hareketi'nin temel değerlerine bağlılığı vurgulayan bir siyasi ılımlılığa doğru ilerledi. Başkan Chadli Bendjedid, Nisan 1981'de 11 Afrika ülkesini gezerken, Cezayir'in OAU'ya bağlılığını, diğer ülkelerin işlerine karışmama ilkelerine saygısını ve Afrika'nın yabancı güçlerle askeri ittifaka karşı çıkması ve Doğu-Batı rekabetindeki karmaşadan kurtulması gerektiğini vurgulayarak, bu yeni ılımlılık imajını dile getirdi. Başkan Chadli, Nisan 1982'de Yugoslavya ve Hindistan'a resmi ziyaretlerde bulunarak bu hareketin yeni bir soluk almasını ve canlanmasını istedi.

Birinci Bağlantısız Ülkeler Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı delegasyonları
(Fotoğraf: UNESCO, t.y.).

Falkland Adaları krizi, Reagan yönetiminin Orta Amerika'daki sert politikaları ve Latin Amerika kıtasının ekonomik sorunları, Başkan Çadli'ye Mayıs 1985'te Latin Amerika ülkelerine yaptığı ziyarette Arjantin, Brezilya, Meksika ve Venezuela'yı, Ağustos 1982'de Kolombiya'nın katılımından sonra Bağlantısızlar Hareketi'ne katılmaya ikna etmek için iyi bir fırsat verdi. Başkan Chadli, Nisan 1985'te Bağlantısızlar Hareketi'nin küresel meselelerde üstlenmesi gereken önemli rolü vurgulamak ve sesinin süper güçler tarafından tanınmasını sağlamak için Bağlantısızlar Devleti temsilcisi olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret etti.

Ancak Cezayir, ABD etkisindeki Bretton Woods anlaşmalarından miras kalan uluslararası ekonomik sistemi reform etme taleplerini yumuşattı. Bunun nedenleri, sanayileşmiş dünyanın şiddetli muhalefeti ve bazı Bağlantısız ülkelerin, özellikle Soğuk Savaş ve onun getirdiği karmaşalar bağlamında, askeri ittifaklar ve güçlü ekonomik işbirliği içinde oldukları Batılı güçlere karşı saldırgan bir politika sürdürme konusundaki isteksizliğinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, Üçüncü Dünya ülkelerinin egemen olduğu forumlarda Kuzey-Güney tartışmaları sona erdi. Bu tür görüşmeler, Üçüncü Dünya'nın önde gelen liderlerinden biri olarak Cezayir Devlet Başkanı Chadli Bendjedid'in katıldığı 1979'daki Meksika'nın Cancun kentindeki toplantı gibi karar alma yetkisi veya elle tutulur sonuçları olmayan gayri resmi toplantılara taşındı. Eski Alman Şansölyesi Willy Brandt başkanlığındaki ve önemli Cezayirli diplomat Layachi Yaker'in de aralarında bulunduğu saygın uzmanlardan oluşan bir komisyon, BM himayesinde NIEO hakkındaki bir rapor hazırladı ve önemli bir ilerleme sağlamadı (IFRI, 1980).

Cezayir, 1980'lerin ortalarından itibaren siyasi istikrarsızlıkla birlikte derin bir ekonomik kriz yaşadı. Ülke, birincil dış gelir kaynakları olan petrol ve

gaz fiyatlarında önemli bir düşüş, Ekim 1988'deki şiddet olayları ve İslami Kurtuluş Cephesi'nin (FIS) kazanması muhtemel olan Ocak 1992'de genel seçimlerin ikinci turunun iptal edilmesinin ardından FIS'in başlattığı silahlı ayaklanma yaşadı. On yıl süren siyasi ve toplumsal çalkantı, Cezayir'in terörizmle tek başına yüzleşmesine ve o dönemde terörist faaliyetlerin ulusötesi bir karakterden yoksun olduğunu düşünen uluslararası toplumun kayıtsızlığıyla diplomatik izolasyona yol açtı.

Abdelaziz Bouteflika'nın 1999'da iktidara gelmesinin ardından Cezayir diplomasisi uluslararası meselelere yoğun bir şekilde dahil oldu ve öncelikli olarak nükleer silahsızlanma, küresel ekonomik kaygılar, Afrika'da Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Afrika'nın son kolonisi olarak görülen Batı Sahra'da kendi kaderini tayin etme arayışına odaklandı.

Abdelaziz Bouteflika'nın 1999'da iktidara gelmesinin ardından Cezayir diplomasisi uluslararası meselelere yoğun bir şekilde dahil oldu ve öncelikli olarak nükleer silahsızlanma, küresel ekonomik kaygılar, Afrika'da Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Afrika'nın son kolonisi olarak görülen Batı Sahra'da kendi kaderini tayin etme arayışına odaklandı (Iratni, 2015). Bununla birlikte, Bouteflika'nın 2005'ten 2019'daki ölümüne kadar devam eden hastalığı, Cezayir'in küresel sahnedeki katılımını bastırdı. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın dağılmasına rağmen sağlam kalmasına

Cezayir Cumhurbaşkanı Abdelmadjid Tebboune, Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de düzenlenen Bağlantısızlar Hareketi (NAM) Temas Grubu Zirvesi'nde yaptığı konuşmada Cezayir'in NAM'ın ilke ve hedeflerine olan bağlılığını yineledi (Fotoğraf: Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı, 2023)

benzer şekilde, Bağlantısızlık sadece Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Doğu ve Batı bloklarının ortadan kalkması nedeniyle azalmadı. Çok sayıda siyasi gözlemci, hareketin amacının kaybolduğunu iddia ediyor. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Doğu ile Batı arasındaki ideolojik bölünmeyi azalttı, rekabetlerini yumuşattı ve koalisyonların etkinliğini zayıflattı. 1990'lardan 2020'lerin başına kadar düzenlenen zirveler, bağlantısız hareketin faaliyetleri üzerinde olumlu bir etki yaratmadı. Cezayir, bu hareketin birçok katılımcısı gibi, onu canlandırmaya çalıştı ve Küresel Güney'in siyasi kurtuluşu için Bandung ruhuna sadık kaldı.

Cumhurbaşkanı Abdelmadjid Tebboune, 2020 yılında iktidara geldiğinden bu yana, hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde yeni bir iç siyasi düzen ve jeostratejik yapılanmada köklü ve hızlı bir değişim içinde, Bağlantısızlar Hareketi'nin yeniden canlandırılmasını en önemli önceliklerinden biri haline getirdi.

Bağlantısızlar Hareketi'ni Değişen Uluslararası Bağlama Uyarlama

Cezayir, diğer müttefikleriyle birlikte, ortak hedeflerin yokluğu nedeniyle siyasi olarak parçalanmış ve Çin ve Hindistan'ın önemli ekonomik güçler olarak yükselişleriyle ekonomik olarak farklılaşmış olan Bağlantısızlar Hareketi'ni canlandırmaya çalıştı. Bağlantısızlar Hareketi'nin hedefleri etrafındaki belirsizlik, başlıca bağlantısız liderlerden biri olan Yugoslavya'nın parçalanması; Libya ve Suriye'deki iç çatışmalar; Irak'ın düşüşü; Asya Kaplanları'nın yükselişi, BRICS'in güçlenmesi ve Afrika Boynuzu ve Büyük Göller bölgesinde devam eden çekişme sonrasında yoğunlaştı. Dahası, terörizmin yükselişi ulusötesi bir tehdide dönüştü ve özellikle 11 Eylül olaylarının ve 2014'te Irak'ta geniş toprakları ele geçirdikten sonra küresel ün kazanan İslam Devleti'nin yükselişinin ardından dünya çapında birçok bölgede güvensizliği yoğunlaştırdı.

2022'den beri Ukrayna'da devam eden savaş, Doğu ile Batı arasındaki yoğun rekabet ve özellikle Afrika olmak üzere Küresel Güney'in ekonomik ve jeostratejik kaynakları için dünya güçleri arasındaki rekabetle karakterize edilen Soğuk Savaş dinamiklerini anımsatan yeni bir küresel jeostratejik çerçeve oluşturmuş olabilir. Soğuk Savaş'ın mantığı, uluslar arasındaki eşitsizlikleri daha da kötüleştirmiş ve uluslararası ticaret ve emtia fiyatlarını belirleyen eşitsiz değişimler nedeniyle çok sayıda gelişmekte olan ülkenin yoksullaşmasına yol açmıştır. Eski bir Cezayirli yetkiliye göre, "Bağılantısızlığın geçerliliğinin kesin sonucunu tahmin etmek cüretkar olabilir. Bağılantısızlar Hareketi'nin mücadelesi, uluslararası ilişkilerdeki eşitsizlikler devam ettiği sürece farklı biçimler alabilir" (Abba, 2023).

BM'deki oylama, çok sayıda Güney ülkesinin, ABD ve Avrupa Birliği'ne olan önemli ekonomik, mali ve askeri bağımlılıklarına rağmen Batılı konumlardan uzaklaştığını gösterdi.

Ukrayna'daki savaş sınırlarının ötesine uzanıyor ve ABD, Avrupa ve NATO'yu da içeren Batı koalisyonu ile Rusya, Çin ve Küresel Güney'den bazı müttefikler arasında daha geniş bir çatışmayı temsil ediyor. Ukrayna çatışmasının sonuçları, enerji fiyatlarında (petrol ve gaz) ve özellikle nüfusun önemli bir kısmının zaten ciddi yoksulluk içinde yaşadığı en az gelişmiş ülkeler tarafından kritik bir şekilde ihtiyaç duyulan buğday ve gübreler gibi emtiaların fiyatlarında önemli bir artışa yol açtı.

Ukrayna'daki savaşla tetiklenen ideolojik bağımlılıklara dayalı olarak uluslar arasındaki küresel

bölünmeyi yansıtan bir paradigma, Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi ile ilgili BM Genel Kurulu oylamasıyla kanıtlandı. Çin, Hindistan ve Afrika ve Latin Amerika'dan 57 ülke çekimser kaldı. Küresel nüfusun çoğunluğunu oluşturan bu ülkeler, ulusal ekonomide kamu sektörünün önemine ve güçlü devlet yönetimine odaklanan bir gelişimsel yörüngeyi izlemeyen önemli bir ağırlığı temsil ediyor ve böylece serbest piyasalara ve liberal ekonomilere direnir. BM'deki oylama, çok sayıda Güney ülkesinin, ABD ve Avrupa Birliği'ne olan önemli ekonomik, mali ve askeri bağımlılıklarına rağmen Batılı konumlardan uzaklaştığını gösterdi.

Ukrayna savaşı, birçok Güney ülkesi için bir blok ile diğerine göre uyum sağlama konusunda ikilemler ve zorluklar ortaya koydu. Ancak, aynı zamanda onlara küresel güç dengesindeki konumlarını güçlendirmeleri ve Bağılantısızlık Hareketi'ni canlandırmaları için önemli fırsatlar da sağladı. Cezayir, önemli küresel güçlerle dengeli ilişkiler sürdürme ikileminin içine sıkışmış durumda. Silahlar için birincil satıcı olan Rusya ile stratejik bir bağlantı ve büyük bir gaz tedarikçisi olduğu AB ile sağlam ekonomik ilişkiler sürdürüyor. Sahel-Sahra bölgesinde terörizmle mücadelede önemli bir devlet olarak ABD ile ortak güvenlik çıkarlarına sahip ve Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) bağlamında Çin'in güvenilir bir müttefiki olarak hizmet ediyor.

Cezayir, İsrail'in desteğiyle güçlenen Fas ile artan gerginliklerle ve dış müdahaleler nedeniyle Libya, Mali ve Nijer'deki çatışmalara etkili bir şekilde arabuluculuk yapmada zorluklarla karşı karşıyadır. Bununla birlikte, bu ittifaklar, bu ulusların temelde farklı çıkarları ve Cezayir'in yalnızca Magrip'te değil aynı zamanda Sahel-Sahra'da da bölgesel bir güç ve istikrar sağlayıcı bir güç olarak önemi nedeniyle geçici olabilir ve her iki

bölgedeki dış müdahalelere rağmen değişime açık olabilir. Cezayir, küresel belirsizliklere ve gelişen bölgesel ve uluslararası güç dinamiklerine yanıt olarak ekonomik ve jeostratejik kaynaklarını ustaca yönlendirerek, tarafsızlık ilkelerine olan bağlılığını yeniden teyit etmektedir.

Cumhurbaşkanı Abdelmadjid Tebboune, “Rusya’nın Ukrayna’daki eylemlerini ne onaylıyorum ne de eleştiriyorum. Cezayir, tarafsız bir ülkedir ve bu ilkeyi savunmaya adadım kendimi. Ülkemiz özgürlüğe mahkumdur” diyor. Cezayir’in önemli küresel güçler arasında savunmaya çalıştığı eşitlikçi politikayı şöyle ifade ediyor: “Rusya ve ABD müttefiklerimizdir; Filistin konusunda çatışma içinde olduğumuz ülke hariç, diğer herkes müttefikimizdir. Bizi yargılamak isteyen devam edebilir. Bağlantısızlar Hareketi’ni canlandırmaya çalışıyoruz. Küresel gelişmelerin gidişatını gözlemliyoruz. Kutupların sayısından bağımsız olarak her birinden eşit mesafede duruyoruz. Ticari çıkarlarımız kapsayıcıdır; ancak siyasi çıkarlar ve istikrar söz konusu olduğunda kendi çıkarlarımıza, özellikle Cezayir halkının çıkarlarına öncelik veriyoruz” (Chikhaoui, 2022).

Değişen jeopolitik duruma yanıt olarak Cezayir, kısıtlanmamış ve tarafsız bir politika izlemeye meyilli görünüyor (Petropoulos, 2022). Bu alternatifi göstermek için Cezayir diplomasisi Azerbaycan başkanını, Bağlantısızlar Hareketi’nin Arap pozisyonlarını birleştirmeyi ve Filistinli grupları uzlaştırmayı amaçlayan Kasım 2022’de Cezayir’de toplanan önemli Arap zirvesine katılmaya davet etti. Başkan Tebboune, Haziran 2023’te ve sonraki ayda, iki eski dost ülke arasındaki bağlantıları geliştirmek için Moskova’yı ziyaret etti. Haziran 2024’te İtalya’nın Bari kentinde düzenlenen G7 Zirvesi sırasında ABD Başkanı Joe Biden ile özlü ve dostane bir görüş-

me gerçekleştirdi. Davet edildiği zirve, Cezayir Başkanı’na Cezayir’in küresel etkisini artırma fırsatı sağladı (Saada, 2024).

Cezayir Başkanı, Ocak 2024’te Uganda’nın Kampala kentinde düzenlenen 19. Bağlantısızlar Zirvesi’ne katılarak Cumhurbaşkanı Tebboune adına bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında “kapsayıcılık ve şeffaflıkla karakterize edilen, sorumlulukları ve yükümlülükleri belirleyen ve herkes tarafından yasalarına ve yönetmeliklerine saygı gösterilmesini zorunlu kılan bir dünya düzeninin kurulmasında katılımcı bir katılımcı olarak birliğimizin ve stratejik duruşumuzu güçlendirmemiz” çağrısında bulundu (Cezayir Pekin Büyükelçiliği, 2024).

Cezayir diplomasisinin Bağlantısızlar Hareketi’nin takip etmesini istediği hedeflerden biri, Cezayir Dışişleri Bakanı Ahmed Attaf’ın belirttiği gibi “BM’yi yeniden şekillendirmek, çok taraflılığı rehabilite etmek ve Gazzede Siyonizmin zararlı eylemlerini sonlandırmak için diplomatik baskıyı artırmak” idi (Cezayir Pekin Büyükelçiliği, 2024). Cezayir Dışişleri Bakanı, “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) ve Genel Kurul’un ilgili kararlarıyla uyumlu olarak, Bağlantısızlar Hareketi’nin Sahra halkının devredilemez ve zamanaşımına uğramayan kendi kaderini tayin hakkını destekleyen kararlı ve ilkeli duruşunu” övdü (Cezayir Pekin Büyükelçiliği, 2024). Dile getirilen endişeler yalnızca Bağlantısızlar Hareketi’nin korunması için değil, aynı zamanda bu hareketin dünyanın geleceğini şekillendirmesi için de hayati önem taşımaktadır. Amaç, BM Güvenlik Konseyi’ni genişleterek, nükleer silahların ve kitle imha silahlarının yaygın kullanımını ortadan kaldırarak ve ülkeler arasında adil düzenlemeler yoluyla ekonomik rekabeti teşvik ederek adalet ve eşitliğe dayalı küresel bir sistem kurmaktır.

Sonuç

Eski bir ABD diplomatı ve şu anda Washington'daki Wilson Uluslararası Bilim İnsanları Merkezi'nde Kamu Politikası Görevlisi olan Jorge Heine, "Küresel Güney'in önemi arttıkça, BRICS'in son genişlemesiyle gösterildiği gibi, aktif tarafsızlığın dış politika kararlarını etkilemede önemli bir faktör olarak ortaya çıktığı değişen bir paradigma" öngördü (Pardee School, 2024).

Bu bakış açısı iddialı görünüyor ve güney yarım kürenin varsayılan uyumu ve güçlenmesine dayanıyor. Ayrıca dünyanın başlıca güçlerinin düşüşünü öngörüyor. Çok taraflılığa geçiş uzun ve zorlu, küresel istikrarsızlık ve güvensizlik unsurları güçlü bir şekilde devam ediyor.

Bu belirsizliklerin ortasında, Bağlantısızlar Hareketi, Doğu ile Batı ve Kuzey ile Güney arasındaki uzlaşmayı kolaylaştırarak istikrar sağlayıcı bir etki görevi görebilir. Bunu yanı sıra, uluslararası iş birliğinin temel katalizörü olarak hizmet etme, Birleşmiş Milletler'in reformunu kolaylaştırma, daha geniş kapsamlı çok taraflılığı teşvik etme ve tek bir küresel gücün hakimiyetini önleme potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

- Abba, A. (2023). la politique étrangère de l'Algérie : 1962-2022, Algiers: 2022.
- Algerie Presse Service (2024). Révolution de libération: il y a 70 ans, la Proclamation du 1er Novembre 1954, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.aps.dz/societe/178125-la-proclamation-du-1er-novembre-1954> adresinden alınmıştır.
- African Union. (1963). Speeches and Statements made at the first Organization of the African Unity Summit, 1 Temmuz 2024 tarihinde https://au.int/sites/default/files/speeches/38523-sp-oau-summit_may_1963_speeches.pdf adresinden alınmıştır.
- Bechiche H. (2024). Home to Africa's Guerrillas, Anti-Fascists and Liberators, *New Lines Magazine*, June 28, 2024, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://newlinesmag.com/essays/how-algeria-became-a-home-to-africas-guerrillas-anti-fascists-and-liberators/> adresinden alınmıştır.
- Benyelles, R. (2017). Dans les Arcanes du pouvoir, Algiers: Editions Barzakh.
- Berekesi Senouci.(2022). An introduction to the Algerian Diplomacy: From the Aguellids to the Hirakists, Algiers: Rafar.
- Boumedienne, H. (1977). Discours du Président. Algiers : Ministry of Information, November 14, (8), p 46.
- Bounab, Y. O. (2020). Algeria's forgotten revolutionary history, March 19, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://africasacountry.com/2020/03/algerias-forgotten-revolutionary-history> adresinden alınmıştır.
- Bouraib Mohamed. (2020).Hommage à Djelloul Malaika et Mokhtar Kerkeb : Des hommes d'exception, *Forum d'El Moudjahid*, August 17, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.elmoudjahid.dz/fr/actualite/forum-de-la-memoire-d-el-moudjahid-hommage-a-djelloul-malaika-et-mokhtar-kerkeb-des-hommes-d-exception-187097> adresinden alınmıştır.
- Charpentier, J. (1959). La reconnaissance du G. P. R. A, *Annuaire Français de Droit International*, 5, pp. 799-816, 1 Temmuz 2024 tarihinde https://www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_1959_num_5_1_1468 adresinden alınmıştır.
- Charte d'Alger. (1964). 1 Temmuz 2024 tarihinde https://www.axl.cefan.ulaval.ca/afrique/algerie-charte_d'alger1964.htm adresinden alınmıştır.
- Chikhaoui, A. (2022). the Non-aligned posture of Algeria's foreign policy, NESA Center, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://nesa-center.org/the-non-alignment-posture-of-algerias-foreign-policy/> adresinden alınmıştır.
- Déclaration du Congrès de Tripoli (1962), Projet Programme, June, Congrès_Tripoli.pdf.
- El-Moudjahid. (2023). La Révolution Algérienne et l'Afrique, May 30, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://elwatan-dz.com/la-revolution-algerienne-et-lafrique-ombres-africaines-dans-la-guerre-froide-suite-et-fin> adresinden alınmıştır.

- Embassy of Algeria in Beijing. (2024). Speech by the President of the Republic, Abdelmadjid Tebboune, on the occasion of the 19th NAM Summit, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://embbeijing.mfa.gov.dz/news-and-press-releases/speech-by-the-president-of-the-republic-abdelmadjid-tebboune-on-the-occasion-of-the-19th-nam-summ> adresinden alınmıştır.
- IFRI. (1980). Le Rapport de la Commission Brandt : Principaux Eléments de l'Analyse et des Recommandations, *Politique Etrangère*, Vol. 45, No2, June, pp321-337.
- Larbi Y. A. (2014). The Algerian Army Made Me a Man, *Transition*, Indiana University, Issue 116, pp.67-79.
- Lamrani, S. (2018). Soutien à l'indépendance de l'Algérie, *Le Monde International*, Octobre 18, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.temoignages.re/international/monde/soutien-a-l-independance-de-l-algerie,94099> adresinden alınmıştır.
- Le Monde (1968). Le Comité de libération de l'O.U.A. va s'efforcer de limiter les conflits entre mouvements rivaux, 1 Temmuz 2024 tarihinde https://www.lemonde.fr/archives/article/1968/07/16/le-comite-de-liberation-de-l-o-u-a-va-s-efforcer-de-limiter-les-conflits-entre-mouvements-rivaux_2499558_1819218.html adresinden alınmıştır.
- MFA of Algeria (2024). Ministère des Affaires Etrangères et de la Communauté Nationale à l'Etranger, Décolonisation, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.dz/fr/foreign-policy/international-and-regional-issues/> adresinden alınmıştır.
- Millar, T.B & Miller, J.D.B. (2008). Afro-Asian disunity, Algiers, *Australian Outlook*, March 20, pp306-321, 1 Temmuz 2024 tarihinde from tandfonline.com adresinden alınmıştır.
- Modibo-Keita site. (2024). Soutien aux mouvements de libération nationale, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://modibo-keita.site/soutien-aux-mouvements-de-liberation-nationale/> adresinden alınmıştır.
- Nelson Mandela Foundation. (2012).; Nelson Mandela's military training, November 12, 1 Temmuz 2024 tarihinde nelsonmandela.org adresinden alınmıştır.
- Pardee School (2024), Heine's Vision for 2024: Active Non-Alignment in a Shifting Global Landscape, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.bu.edu/pardeeschool/2024/01/05/heines-vision-for-2024-active-non-alignment-in-a-shifting-global-landscape/> adresinden alınmıştır.
- Perspective (1973). Tenue d'une conférence des pays non-alignés à Alger, September, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/BMEve/519PerspectiveMonde> adresinden alınmıştır.
- Petropoulos, Vasilis. (2022). Algeria's foreign policy facing a crossroads, *The Washington Institute*, August 9, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/algerias-foreign-policy-facing-crossroads> adresinden alınmıştır.
- Quotidien du Peuple (1955). April 20-21, 1 Temmuz 2024 tarihinde <http://cpc.people.com.cn/GB/60112/758474/7594/5183816.html> adresinden alınmıştır.
- Rubinstein, Z. A. (1970). *Yugoslavia and the Non-aligned World*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Saada, H. (2024). G7 Summit: President Tebboune Elevates Algeria's Global Influence, Dzair-Tube, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.dzair-tube.dz/en/g7-summit-president-tebboune-elevates-algerias-global-influence/> adresinden alınmıştır.
- The United Nations and Decolonization. (2024). 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/about#:~:text=1960,a%20right%20to%20self%2> adresinden alınmıştır.
- Time (1974). *Middle East: Guns and Olive Branches*, November 25, 1 Temmuz 2024 tarihinde <https://time.com/archive/6876163/middle-east-guns-and-olive-branches/> adresinden alınmıştır.

Prof. Dr. Semih Koray

“70. yılında Bandung: ‘Bağılantısızlık’tan, hegemonyacılığa karşı milli devletlerin ortak kalkınma ve işbirliğine”

**Prof. Dr. Semih Koray, matematik alanındaki doktorasını 1980 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nden almıştır. Social Choice and Welfare, Review of Economic Design, Journal of Economic Theory, Econometrica ve Semigroup Forum gibi dergilerde yayımlanmış çeşitli makaleleri bulunmaktadır. Koray, Review of Economic Design dergisinde editörlük ve asosiy editörlük, Güney Avrupa İktisat Kuramcılar Birliği’nde Başkanlık ve Genel Sekreterlik, Türkiye Matematik Olimpiyat Komitesi’nde Başkanlık, Uluslararası Matematik Olimpiyatları Danışma Kurulu’nda üyelik ve İktisadi Tasarım Vakfı’nda Başkanlık yapmıştır. Koray’ın araştırma konusundaki ilgi alanları, iktisadi ve toplumsal tasarım, oyunlar kuramı ve toplumsal seçme kuramı üstünde yoğunlaşmaktadır. Koray, halen Vatan Partisi Genel Başkan Yardımcısıdır. Koray’ın, Aydınlık gazetesi ile Teori ve Bilim ve Ütopya dergilerinde siyasal ve toplumsal konulara ilişkin çeşitli makaleleri yayınlanmıştır.*

Bandung Konferansı, insanlığın yeni bir uygarlık arayışı açısından bir umut kaynağı, Bağlantısızlar Hareketi de bu uygarlığa giden yol haritasının başlangıç aşamalarından biriyken, bugün Asya'dan hayatın her alanında emperyalist sisteme alternatif oluşturan yeni bir uygarlığın yükselişine tanık olmaktayız. ABD'nin Gelişmekte Olan Dünya'nın milli devletlerini yıkma taarruzu, bütün dünyada Bandung ruhunun ana unsurunu oluşturan "milli devlet"ın öneminin yeniden ve daha derinden keşfine yol açtı. ABD'nin taarruzu, milli devletlerin ve milli orduların direnmesini tetikledi. Bandung Konferansı döneminde Ezilen ve Gelişmekte Olan Dünya'da bağımsızlığın önkoşulunu oluşturan "bağlantısızlık", günümüzde belirleyici bir kavram olmaktan çıkmış durumda. Gelişmekte Olan Dünya'daki uluslararası oluşumlar olarak Şanghay İşbirliği Örgütü, BRICS, Kuşak ve Yol Girişimi ve bunlarla ilgili kuruluş ve etkinlikler öne çıkıyor. Bu oluşumların ortak özelliği, katılımcı ülkeleri birleştiren ve aynı doğrultuda seferber eden temel etkenin ülkelerin ortak çıkar ve hedefleri olarak alınması.

Prof. Dr. Semih Koray

"70th anniversary of Bandung: from 'non-alignment' to shared development and cooperation of national states against hegemonism"

Whereas the Bandung Conference was a source of hope for humanity's search for a new civilization, and the Non-Aligned Movement was one of the initial stages of the road map to this civilization, today we are witnessing the rise of a new civilization from Asia that constitutes an alternative to the imperialist system in every sphere of life. The US offensive to destroy the national states of the Developing World has led to a rediscovery of the importance of the "national state" as a key element of the Bandung spirit all over the world. The US offensive triggered the resistance of national states and national armies. "Non-alignment," which was a precondition for independence in the Oppressed and Developing World at the time of the Bandung Conference, is no longer a decisive concept today. The Shanghai Cooperation Organization, BRICS, the Belt and Road Initiative, and related organizations and activities stand out as international formations in the Developing World. The common characteristic of these formations is that the main factor that unites and mobilizes the participating countries in the same direction is the common interests and goals of the countries.

Prof. Dr. Semih Koray ile söyleşiyi BRIQ Genel Yayın Yönetmeni Fikret Akfırat yaptı.

Bandung Konferansı ve Bağlantısızlar Hareketi'nin, İkinci Dünya savaşı sonrasındaki dünya jeopolitik saflaşmasında gelişen dünya açısından rolü ne olmuştur?

Prof. Dr. Semih Koray: Bağlantısızlar Hareketi'nin kuruluşunu simgeleyen Bandung Konferansı, Asya ve Afrika ülkelerinin aralarındaki işbirliği ve dayanışmayı geliştirme konferansıdır. Bu konferans, bağımsızlığını yeni kazanmış Asya ve Afrika devletleri açısından olanaklarını ve deneyimlerini paylaşmak için ortak bir zemin oluşturma toplantısıdır. “Bağlantısızlık”, dünyada hegemonya mücadelesi veren “büyük güçlere” yaslanmadan “bağımsızlığı”nı koruyarak gelişme stratejisini yansıtmaktadır. Milli devletin, hegemonyaya karşı mücadelenin temel gücü olarak alınması, “Bandung Ruhü”nun günümüze kadar daha da güçlenerek ulaşan en önemli bileşenlerinden biridir. Bandung, Asya ve Afrika'nın “Üçüncü Dünya” olarak uluslararası siyaset sahnesine çıkmasıdır.

Bağlantısızlar Hareketi, milliyetçilik ve halkçılık ilkelerini birleştirmeyi amaçlayan bir yaklaşıma sahiptir.

Bağlantısızlar Hareketi, milliyetçilik ve halkçılık ilkelerini birleştirmeyi amaçlayan bir yaklaşıma sahiptir. Bağımsızlık için kendi gücüne güvenerek milli devleti sağlamlaştırmayı esas almak, doğal olarak halka dayanma ihtiyacını da beraberinde getirir. Bu yaklaşım, ABD'nin kendi etki alanlarında “komünizme karşı Amerikancı ‘milliyetçilik’ hareketleri” yaratmayı esas aldığı bir ortamda özel bir önem ta-

şımıştır. ABD, bu dönemde Üçüncü Dünya'da anti-komünizm temelinde milliyetçilik ve halkçılığı çatıştırmaya çalışmıştır. Bağlantısızlar Hareketi'nin anti-komünizmi reddetmesi, milliyetçilik ve halkçılığı birlikte savunmasının bir yansımasıdır.

Bandung Konferansı, “Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi”ni, bloklara dahil olmanın dayatıldığı bir dünyada, bu dayatmanın bir alternatifi olarak benimsemiştir. Bu ilkeler, hem hegemonyaya karşı milli devletlerin bağımsızlığını korumakta, hem de farklı ülkeler arasındaki ilişkilerin eşitlik ve karşılıklı yarar temeline dayandırılmasını olanaklı kılmaktadır. Bağlantısızlar Hareketi'nin benimseydiği bu yaklaşım, günümüzde de yeni ve hakça bir uluslararası düzenin temel ilkeleri olarak geçerliğini korumaktadır.

Bandung Konferansı'na katılan ülkelerin o dönemde dünya ekonomisi içindeki toplam payının küçüklüğüne karşın, bu konferansın uluslararası siyasal düzlemdeki etkisi büyük olmuştur. “Bandung ruhu”, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde “devletlerin bağımsızlık, milletlerin kurtuluş, halkların devrim” isteğinin şekillendirdiği ve dünya çapında yükselen devrim hareketine önemli katkılarda bulunmuştur. Belki daha doğru bir ifadeyle, Bandung, hem bu yükselen devrimin bir ürünüdür, hem de devrimin yükselişine katkıda bulunmuştur. Bu sürecin sonunda 1980'lere varıldığında bütün eski sömürgelerin kendi devletlerine kavuşmuş olduklarını görüyoruz.

Bağlantısızlar Hareketi'nin siyasal düzlemdeki etkisi Üçüncü Dünya ile sınırlı kalmayıp, Batı'da aydınlar arasında da önemli yankıları olmuştur. Bunu yeni bir uygarlığa özlem duyan insanlığın Bağlantısızlar Hareketi'ni bu arayışa yanıt veren bir işaret fişegi olarak görmesi diye yorumlamanın yanlış olmayacağı kanısındayım.

Emperyalizme Karşı Milli Devletlerin Önündeki Yol

70. yıldönümünde Bağlantısızlar Hareketi'nin amaç ve hedefleri açısından değerlendirilecek olursa, günümüz dünyasında nasıl bir ekonomik ve siyasi tablo söz konusudur? Bandung Konferansı'nın toplandığı ve Bağlantısızlar Hareketi'nin kurulduğu dönem ile bugün arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

Prof. Dr. Semih Koray: Bandung Konferansı, insanlığın yeni bir uygarlık arayışı açısından bir umut kaynağı, Bağlantısızlar Hareketi de bu uygarlığa giden yol haritasının başlangıç aşamalarından biriyken, bugün Asya'dan hayatın her alanında emperyalist sisteme alternatif oluşturan yeni bir uygarlığın yükselişine tanık olmaktayız.

“Aynı nehirde iki kez yıkanılmayacağı” gibi, bir nehir geçirdiği değişime karşın yatağı büyük ölçüde değişmediği sürece “aynı adla anılmaya” devam eder. Onun için tarihsel süreçleri de hem “değişirleri”, hem de “değişmezleri” ile birlikte ele almak gerekir.

20. yüzyılın başlarından bu yana insanlık, "Emperyalizm, Milli Demokratik Devrimler ve Sosyalizme Açılım Çağı"ndan geçmektedir. İnsanlığın gelişmesinin önünü tıkayan engel emperyalist sistemdir. Bu engel, milli demokratik devrimlerle aşılabacaktır. Tek tip olan emperyalist sistemdir. Değişik milletler gelişmelerinin farklı aşamalarında olup, milletleşme süreçlerini yönlendiren tarihsel ve kültürel etkenler farklılık göstermektedir. Onun için her ülkenin devrim süreci kendine özgüdür. Farklılıklarına karşın milli devrimlerin “milli” olmalarının ötesinde önemli bir ortak noktası daha vardır. Sosyalizme açılım içermeyen bir milli demokratik devrim sürdürülemez ve geri dönüşle sonuçlanır.

Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucu babaları liderliğinde ilk NAM Zirvesi Yugoslavya'nın başkenti Belgrad'da 1-6 Eylül 1961'de gerçekleştirilmiştir. (soldan sağa) Hindistan'dan Shri Jawaharlal Nehru, Gana'dan Kwame Nkrumah, Mısır'dan Cemal Abdülnasır, Endonezya'dan Sukarno, Yugoslavya'dan Josip Broz Tito (Fotoğraf: NAMyouth, t.y.).

Geçen yüzyılda her iki dünya savaşı da emperyalist sistemi zayıflatmış, emperyalist zincirin zayıflayan halkalarında devrimler gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı, Rus ve Türk Devrimlerine yol açarken, Çin Devrimi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra zafere ulaşmış ve dünyada yükselen devrim dalgası, ABD'nin Vietnam, Laos ve Kamboçya'daki yenilgisiyle zirvesine varmıştır.

Emperyalist sistemin azami hedefi, dünya üstünde mutlak hakimiyet kurmaktır. ABD, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bu hedefe ulaşabileceği sanısına kapılarak, Ezilen ve Gelişmekte Olan Dünya'nın milli devletlerini yıkma ve milletlerini dağıtma seferberliğine girişmiştir. ABD'nin bu seferberliğinde kendi açısından bir doğrusu, bir de yanlış oluştur. "Doğrusu", hakimiyetini mutlaklaştırmanın önündeki engelin milli devletler olduğu ve bir milleti dağıtmanın yolunun onun milli devletini zaafa uğratıp yıkmaktan geçtiği saptamasıdır.

Emperyalist sistemin azami hedefi, dünya üstünde mutlak hakimiyet kurmaktır. ABD, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bu hedefe ulaşabileceği sanısına kapılarak, Ezilen ve Gelişmekte Olan Dünya'nın milli devletlerini yıkma ve milletlerini dağıtma seferberliğine girişmiştir. ABD'nin bu seferberliğinde kendi açısından bir doğrusu, bir de yanlış oluştur. "Doğrusu", hakimiyetini mutlaklaştırmanın önündeki engelin milli devlet-

ler olduğu ve bir milleti dağıtmanın yolunun onun milli devletini zaafa uğratıp yıkmaktan geçtiği saptamasıdır. "Yanlış" ise ABD'nin Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla mutlak dünya hakimiyetinin önündeki esas engelin ortadan kalktığını sanmış olmasıdır.

İki süper devlet arasındaki rekabetin gölgesinin dünya üstünden kalkarak ABD'nin milli devletlerle doğrudan doğruya karşı karşıya gelmesi, küresel çaptaki saflaşmayı köklü bir dönüşüme uğrattı. Toplumların muhafazakar sınıf ve kesimleri de muhafaza etmek istedikleri hayatın artık komünizmin değil, ABD'nin tehdidi altında olduğunu çıplak gözle görür hale geldiler. ABD'nin Gelişmekte Olan Dünya'nın milli devletlerini yıkma taarruzu, bütün dünyada Bandung ruhunun ana unsurunu oluşturan "milli devlet" in önemini yeniden ve daha derinden keşfine yol açtı. ABD'nin taarruzu, milli devletlerin ve milli orduların direnmesini tetikledi.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin mucize gibi görünen kalkınma hamlesi ile buna bilim ve teknolojide kısa sürede gerçekleştirdiği büyük atılımların eşlik etmesinin ardında da iki temel unsur yatmaktadır: İçinden geçmekte olduğumuz dönemde devrimin temel gücünün millet olduğunun yeniden belirlenmesi ve sosyalizmde ısrar.

Dünyanın bugünkü ekonomik ve siyasi tablosu, yalnızca 1950'lere değil, 1990'lara göre de büyük farklılıklar göstermektedir. Dünyada üretimin ağırlık merkezi Batı'dan başta Çin olmak üzere Doğu'ya kaymıştır. Yakın gelecekte Hindistan'ın dünya üretimindeki payının ikinci sıraya yükselmesi beklenmektedir. Öngörü, Avrupa ülkeleri ayrı ayrı ele alındıklarında sıralamada ilk 10'un dışına çıkarken, Türkiye'nin ise ilk 10'a girmesi yönündedir.

Ama esas mesele yalnızca üretimin ağırlık merkezinin Doğu'ya kaymasından ibaret değildir.

Sorun ABD'nin dünya üstündeki hegemonyasını ciddi biçimde etkilemeksizin üretimin yer değiştirmesiyle kalsa, emperyalist sistemin bu durumdan kaygılanması için bir neden olmazdı. Hatta o zaman "üretmeden tüketme"nin, "çalışmadan kazanma"nın yolunu bulduklarını sanabilirlerdi. Ama yaşanan süreç sonunda siyasal ağırlık merkezlerinin de yer değiştirmesiyle dünya artık çok kutuplu hale gelmiştir ve ABD hegemonyası çatırdamaya başlamıştır. Bunun daha da ötesinde, Asya'dan yalnızca üretim ve siyaset alanlarında değil, bilim ve teknoloji, sanat, kültür, ideoloji, kısacası hayatın her alanında emperyalist sisteme alternatif oluşturan yeni bir uygarlık yükselmeye başlamıştır.

Bandung, Üçüncü Dünya'nın genç devletleri açısından bağımsızlığını koruyarak gelişmenin bir hayat-memat meselesi olduğu bir dönemin ürünüdür. Bugün ise Üçüncü Dünya'nın milli devletlerine kastetmiş olan emperyalist sistemin kendisi bir hayat-memat meselesiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

Çok Kutupluluğun Dinamikleri ve Bugünün Dünden Farkı

Gelişen dünya ülkeleri açısından günümüzde Bağlantısızlar Hareketi nasıl bir tecrübeyi temsil ediyor? Bugün yeni bir Bağlantısızlar Hareketi'ne mi ihtiyaç var? Gelişen dünya ülkelerinin çıkarları ve insanlığın geleceği bakımından hegemonyacılaşma karşı nasıl bir yol tutulmalı, nasıl bir model geliştirilmeli? Bunun için gelişen dünyada hangi ülke nasıl bir yol izlemeli?

Prof. Dr. Semih Koray: Bağlantısızlar Hareketi, uluslararası düzlemde hegemonya ve dayatmadan arındırılmış, her ülkenin uluslararası işbirliğinden kendi belirlemiş olduğu kalkınma

ve güvenlik stratejileri doğrultusunda, eşitlik ve karşılıklı çıkar temelinde yararlanmasını olanaklı kılan yeni bir dünya düzeninin tecrübesini temsil ediyor. Böyle bir düzenin temel toplumsal gücünü milletler, ana aktörlerini de bu milletlerin örgütlenmiş hali olan milli devletler oluşturuyor. Bağlantısızlar Hareketi içinde bağımsızlığını yeni kazanmış devletler önemli bir yer tuttuğu için, aynı zamanda milli devleti gerçekten milletin örgütlenmiş haline dönüştürme konusunda birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmaya çalışan bir arayış da söz konusu. Bu, aslında bugün için de önemini koruyan bir arayış.

Günümüzde artık iki "süper devlet" arasındaki hegemonya mücadelesi döneminde olduğu gibi ne iki kutuplu bir dünya, ne de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kısa bir süre için gündeme gelmiş olan tek kutuplu bir dünya söz konusu. Dünya daha önce de değindiğimiz gibi çok kutuplu hale gelmiş durumda ve bu süreç, hayatın değişik alanlarını da kapsayacak biçimde gelişme ve derinleşmesini sürdürüyor. Hatta bu çok kutupluluğun etkileri, ABD'nin kendi içine ve dolayısıyla Atlantik Sistemine de yansımış durumda. ABD bugün kurulduğundan bu yana Amerikan İç Savaşı'ndan sonraki en derin bölünmesini yaşıyor ve bu bölünme Atlantik Sistemine de bir bütün olarak yansıyor.

Onun için Bandung Konferansı döneminde Ezilen ve Gelişmekte Olan Dünya'da bağımsızlığın önkoşulunu oluşturan "bağılantısızlık", günümüzde belirleyici bir kavram olmaktan çıkmış durumda. Bağlantısızlar Hareketi'nin varlığını hâlâ biçimsel olarak sürdürüyor olmasına karşın, bugün Gelişmekte Olan Dünya'daki uluslararası oluşumlar olarak Şanghay İşbirliği Örgütü, BRICS, Kuşak ve Yol Girişimi ve bunlarla ilgili kuruluş ve etkinlikler öne çıkıyor. Bu oluşumların ortak özelliği, katılımcı ülkeleri birleştiren ve aynı doğrultuda seferber eden temel etkenin ülkelerin ortak çıkar ve hedefleri olarak alınması.

Bu açıdan NATO, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce Varşova Paktı ya da IMF ve Dünya Bankası gibi askeri, siyasi, ekonomik, mali uluslararası kuruluşlardan önemli bir farklılık gösteriyorlar. Emperyalist sistemin uluslararası kuruluşlarının ortak özelliği, bu sistemin programını katılımcı ülkelere dayatan ve bu dayatmanın başarılı sonuç vermesini sağlayacak yaptırım düzenekleriyle donatılmış kurumlar olmaları. Bu kuruluşların etkin bir biçimde sürdürülebilirliği, aynı zamanda bir "dünya jandarmalığı"nın varlığını gerekli kılıyor.

Bugün yeni bir dünya savaşı çıkacaksa, bu artık emperyalistler arası yeni bir paylaşım savaşı değil, başında ABD'nin bulunduğu Atlantik Sistemi'nin Asya'dan yükselmekte olan yeni uygarlığı boğma savaşı olacaktır. Bir toplumsal sistem ne kadar tökezlerse tökezlesin, alternatifi oluşturulmadığı sürece varlığını sürdürür. Ama daha önce de değindiğimiz gibi, Asya'dan yükselmekte olan paylaşımcı yeni uygarlık bir alternatif yarattığı için emperyalist sistem tarafından "varlığına kasteden ciddi bir tehdit" olarak algılanmaktadır.

Gelişmekte Olan Dünya'nın ana aktörlerini milli devletlerin oluşturması, uluslararası işbirliğini önemsizleştiren değil, tam tersine ortak çıkar ve hedefler doğrultusunda eşgüdümü güçlendirecek uygun yönelim, araç ve kurumların yaratılıp geliştirilmesinin önemini daha da öne çıkaran bir

etkendir. Bu açıdan, konunun önemini vurgulamak ve üstesinden gelinmesi gereken zorlukları örneklemek için üç alana değineceğim.

Bugün yeni bir dünya savaşı çıkacaksa, bu artık emperyalistler arası yeni bir paylaşım savaşı değil, başında ABD'nin bulunduğu Atlantik Sistemi'nin Asya'dan yükselmekte olan yeni uygarlığı boğma savaşı olacaktır. Bir toplumsal sistem ne kadar tökezlerse tökezlesin, alternatifi oluşturulmadığı sürece varlığını sürdürür. Ama daha önce de değindiğimiz gibi, Asya'dan yükselmekte olan paylaşımcı yeni uygarlık bir alternatif yarattığı için emperyalist sistem tarafından "varlığına kasteden ciddi bir tehdit" olarak algılanmaktadır.

Hiçbir güç kazanamayacağı baştan belli olan bir savaşa girişmez. Dünyanın çok kutuplu hale gelmesine koşut olarak ABD'nin ve Atlantik Sistemi'nin güç kaybetmesi, ABD'yi kısa erimde böyle bir savaşı çıkarmaktan alıkoymaktadır. İzlediği çizgi, Gelişmekte Olan Dünya'nın elini ayağını budayarak, uluslararası fay hatlarını kurcalayıp hegemonya karşıtı güçleri bölmeye çalışarak, kendini yeniden açık bir savaşı kazanabilir bir konuma yükseltme hedefini gütmektedir. Terör örgütleri, sistemli bir biçimde Amerika'nın bu amaçla kullandığı araçlar arasındadır. ABD'nin kendi içindeki bölünme, bu emperyalist hedefe ilişkin bir ayrışmadan değil, hedefe yönelik girişimlerde bugüne kadar yaşanmış olan başarısızlıklardan kaynaklanmaktadır.

Amerika'nın kazandığı her yeni mevzi, onu hedeflediği konuma daha yaklaştırır. Kaybettiği her mevzi de onu savaş hedefinden uzaklaştırır. Gelişmekte Olan Dünya'nın bu stratejik yaklaşımı belirleyici ve yönlendirici ilke olarak kabul etmesi büyük önem taşımaktadır. Taktik düzlemdeki farklı önceliklerin bu stratejik yaklaşımı zedelemesine izin verilmemelidir. Bu açıdan daha gelişmiş ve güçlü olan ülkelere daha büyük sorumluluk düşmektedir.

Bugün Avrupa'yı ve İkinci Dünya'yı yedek gücü haline getiremeyen bir Amerika, Asya'dan yükselmekte olan yeni uygarlığın önünü kesecek bir savaş çıkaramaz. Gelişmekte Olan Dünya'nın emperyalist sistemin değişik kesimleriyle olan ilişkilerinde bu hususu dikkate alan bir yaklaşım önemlidir.

Çok kutuplulukla birlikte zayıflamış olmasına karşın ABD'nin mali alandaki küresel egemenliği sürmektedir. Bu egemenlik, doların uluslararası değişim aracı, dolayısıyla da rezerv para olarak kullanımına bağlıdır. ABD'nin dünya üretimindeki payının giderek daha da düşmeye devam etmesi, "dolar saltanatı"nın dayandığı ekonomik gücü de eritmekte ve "çıplak zor"u bu saltanatın biricik dayanağına indirgemektedir. Günümüzde yapay zeka teknolojileri alternatif uluslararası değişim araçları yaratma konusunda önemli olanaklar sunmakta olup, bu alandaki çalışmalar yoğun bir

biçimde sürmektedir. Ama başarı açısından daha da önemlisi, bu konuda Gelişmekte Olan Dünya'da sağlam zeminli geniş bir oydaşmanın inşa edilmesidir.

Neoliberalizm, 1970'ler boyunca, devrimin yükseliş döneminde saygınlık kazanmış bütün kavramların içini boşaltarak onları süslü ambalajlarla karşıdevrime hizmet edecek biçimde sahteleştirme çalışması yürütmüştür. 1980'ler bu kavram sahteciliğine dayalı ideolojik taarruzun başlatıldığı ve 1990'lar da Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu taarruzun hız kazandığı yıllar olmuştur. Çok kutupluluğa geçiş koşut olarak, bu taarruzun etkisi yıpransa da, ideoloji alanı emperyalist sistemin hâlâ güçlü olduğu önemli bir alanı oluşturmaktadır. Gelişmekte Olan Dünya, bu ideolojik taarruz karşısında esas olarak hâlâ savunma konumundadır.

Yeni bir uygarlık, yeni kavramlar demektir. Asya'dan yükselmekte olan yeni uygarlık kuşkusuz kendi kavramlarını da yaratmaktadır. Ama neoliberalizmin kavram sahteciliğinin kitleler üstündeki etkisini gidermek için yeni kavramların yaratılması ve pekiştirilmesinde çok daha yoğun bir çalışmaya ve uluslararası işbirliğine gereksinim vardır. Gelişmekte olan ülkelerin üniversiteleri, bilim ve sanat kuruluş ve insanları, yazarları, şairleri, kültür insanları arasında bugünküne göre çok daha yoğun ilişki ve etkinliklerin geliştirilmesi gerekmektedir. Böyle bir işbirliği, insanlık açısından yeni olduğu için yenilikçilik gerektiren siyasi, askeri, ekonomik, mali, bilim, sanat ve kül-

türe ilişkin uluslararası yönetim kurumlarının tasarımı ve inşasına da katkıda bulunacaktır.

Türkiye'nin İhtiyacı Olan Strateji

Gelişen dünya ülkelerinin işbirliğinde Türkiye'nin rolü ne olmalı?

Prof. Dr. Semih Koray: Türkiye, Bandung Konferansı'nın önemli esin kaynakları arasında yer alan bir bağımsızlık savaşını zaferle sonuçlandırmış bir ülkedir. Gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarındaki çeşitliliğe karşın, onları birleştiren ortak bir program da vardır ve Kemalist De-

Bölge ülkeleriyle, Avrasya'yla, Gelişmekte Olan Dünya ile işbirliği, yalnızca Türkiye'ye yakişan değil, aynı zamanda Türkiye'nin ihtiyacı olan bir işbirliğidir (Fotoğraf: Global Times, 2022).

vrimin Altı Oku bu programı özlü bir biçimde yansıtmaktadır. Bugün insanlık basit bir sistem değişikliği değil, yeni bir uygarlığın inşası göreviyle karşı karşıyadır. Türkiye, insanlığın bu özlemini daha 20. yüzyılın başında Mehmet Akif Ersoy ile İstiklal Marşı'nda emperyalist sistemi "‘medeniyet’ dediğin tek dişi kalmış canavar" diye betimleyerek kayda geçirmiş olan ülkedir. Onun için Gelişmekte Olan Dünya'nın işbirliğinde Türkiye'ye düşen öncü, örnek ve güven verici bir role sahip olmaktır.

Bölge ülkeleriyle, Avrasya'yla, Gelişmekte Olan Dünya ile işbirliği, yalnızca Türkiye'ye yakışan değil, aynı zamanda Türkiye'nin ihtiyacı olan bir işbirliğidir. Bugün ABD ile Gelişmekte Olan Dünya arasındaki çatışmanın ön cephesi, Doğu Akdeniz'dir. Yunanistan'ı bir ABD üssüne dönüştüren Amerika'nın namluları, İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan ile birlikte Türkiye'ye dönüktür. ABD-NATO ortaklığında düzenlenen "Immediate Response 2025" tatbikatı açık bir biçimde Türkiye'yi hedef almaktadır.

Türkiye'nin 1955'te katıldığı Bandung Konferansı'nda "Amerika'nın sözcülüğü"nü yapmış olması büyük bir talihsizlik ve kara bir lekedir. Gelişmekte olan ülkelerin iş ve güç birlikleri "gönüllü birliktelik"lerdir. Gönüllü birlikteliklerin

en önemli birleştirici harcı ise "karşılıklı güven"-dir. Güven sarsıcı tutumlar, hele söz konusu olan stratejik nitelikte bir birliktelik ise, güçleri birleştirmeyi olanaksızlaştırır.

Bölge ülkeleriyle, Avrasya'yla, Gelişmekte Olan Dünya ile işbirliği, yalnızca Türkiye'ye yakışan değil, aynı zamanda Türkiye'nin ihtiyacı olan bir işbirliğidir. Bugün ABD ile Gelişmekte Olan Dünya arasındaki çatışmanın ön cephesi, Doğu Akdeniz'dir. Yunanistan'ı bir ABD üssüne dönüştüren Amerika'nın namluları, İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan ile birlikte Türkiye'ye dönüktür. ABD-NATO ortaklığında düzenlenen "Immediate Response 2025" tatbikatı açık bir biçimde Türkiye'yi hedef almaktadır.

Onun için Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde stratejik bir yaklaşımı öncelemesi büyük önem taşımaktadır. Dünyanın çok kutuplu hale gelmiş olması aynı zamanda tek tek ülkelerin taktik düzlemde hareket serbestisini görece arttıran bir işlev görmektedir. Taktik manevra alanının büyümesinden ancak doğru stratejiye hizmet edecek biçimde yararlanıldığı takdirde olumlu sonuçlar alınabilir. Kısa erimli sözde getirilerin peşinden sürüklenerek emperyalist sistemle uyumlu taktik siyasetlere yönelmenin beraberinde getireceği yığınak hatasının yol çacağı stratejik bedel büyük olur.

Bandung Konferansı'nın arada geçen 70 yılda dünyada yaşanan bunca değişime karşın insanlığa değerli bir miras bırakmış olması, konferansın ve Bağlantısızlar Hareketi'nin benimsediği stratejik yaklaşım sayesinde. Ülkemizin hem Bandung Konferansı sırasında yapmış olduğu vahim hata-dan, hem de Bandung'un bugüne ışık tutan deneyiminden gerekli dersleri çıkarması, her şeyden önce Türkiye'nin yararına olacaktır. 🌸

Endonezya Dış Politikasında Bandung Mirasına Yeniden Bakış: Tarihsel Bir İnceleme ve Güncel Çıkarımlar

ZHANG QINGYI*

Yüksek Lisans Öğrencisi
Siyaset Bilimi Bölümü, Şanghay Üniversitesi, Çin

DU DONGHUI**

Dr. Öğretim Üyesi
Tarih Bölümü, Şanghay

* Zhang Qingyi, Şanghay Üniversitesi Liberal Sanatlar Fakültesi'nde Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans yapmakta ve aynı zamanda Şanghay Üniversitesi Küresel Çalışmalar Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Akıcı bir şekilde Endonezce konuşmakta ve araştırma alanları arasında Endonezya dışpolitikası ve Güneydoğu Asya çalışmaları yer almaktadır.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8505-0741>

e-posta: 15603736488@163.com

**Du Donghui, Şanghay Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi ve Türkiye Araştırmaları Merkezi'nde araştırmacı olarak görev yapmaktadır. 2021 yılında Şanghay Üniversitesi'nden Dünya Tarihi alanında doktora derecesini almış ve Fudan Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi alanında doktora sonrası araştırma yapmıştır (2021-2023). Ayrıca Türkiye'de Marmara Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur (2018-2019). Başlıca araştırma alanları arasında Türkiye'nin dışpolitikası ve Ortadoğu'daki uluslararası ilişkiler yer almaktadır. *World History, Journal of World Peoples Studies, West Asia and Africa, Historical Review, Forum of World Economics & Politics* gibi dergilerde çeşitli akademik makaleler yayınlamıştır.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8912-1670>

e-posta: dudonghui@shu.edu.cn

Geliş Tarihi: 19.12.2024

Kabul Tarihi: 10.02.2025

Atıf: Zhang, Q & Du, D. (2025). Endonezya Dışpolitikasında Bandung Mirasına Yeniden Bakış: Tarihsel Bir İnceleme ve Güncel Çıkarımlar. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi* 6(3), 293-310.

ÖZ

Soğuk Savaş sırasında ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki yoğun çatışma ve Üçüncü Dünya'daki nüfuz mücadelesi, Endonezya gibi bağımsızlığını yeni kazanan ülkeleri daha yakın işbirliği arayışına itti. Uluslararası sistemin yapısı, yeni bağımsız devletlerin doğası ve Sukarno'nun kendi anti-empyalist ve sömürge karşıtı duruşu Endonezya'nın Asya-Afrika Konferansı'na destek vermesini sağladı. Endonezya, Asya-Afrika Konferansı'na hazırlık sürecinde ev sahibi ülke olmanın avantajlı konumundan etkin bir şekilde yararlandı ve konferansın sorunsuz bir şekilde ilerlemesini sağlamak için çeşitli zorlukların üstesinden ustalıkla geldi. Asya-Afrika Konferansı sırasında oluşturulan "dayanışma, dostluk ve işbirliği"ne dayalı Bandung ruhu, Endonezya'nın diplomatik çabaları için yol gösterici bir ilke olarak hizmet etmiştir. Sukarno ve Suharto dönemlerinde Endonezya sömürge karşıtı davasını ilerletmeye devam etti. Ancak giderek büyük güç rekabetine dahil oldu ve Malezya'nın bağımsızlığı ve Doğu Timor'un kendi kaderini tayin etme konularını ele alırken askeri güce başvurdu. Böylece Bandung Konferansı'nda savunulan ilkelerden saptı. Suharto sonrası dönemde Bandung ruhu Endonezya dış politikasının yol gösterici bir ilkesi olarak geri dönmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bandung Konferansı, Bandung Ruhu, Endonezya, Güneydoğu Asya, Sömürgecilik Karşıtı Hareket.

Revisiting the Bandung Legacy in Indonesian Foreign Policy: A Historical Review and its Contemporary Implications

ABSTRACT

During the Cold War, the intense confrontation between the United States and the Soviet Union, as well as their competition for influence in the Third World, compelled newly independent countries like Indonesia to seek closer cooperation. The structure of the international system, the nature of the newly independent states, and Sukarno's own anti-imperialist and anti-colonial stance contributed to Indonesia's support for the Asian-African Conference. In the process of preparing for and hosting the Asian-African Conference, Indonesia effectively capitalized on its advantageous position as the host country and adeptly overcame various challenges to ensure the seamless progression of the conference. The Bandung spirit of "solidarity, friendship, and cooperation" established during the Asian-African Conference has served as a guiding principle for Indonesia's diplomatic endeavors. During the Sukarno and Suharto eras, Indonesia continued to advance its anti-colonial cause; however, it increasingly became entangled in great power competition and resorted to military force in addressing the issues of Malaysia's independence and East Timor's self-determination, thereby deviating from the principles upheld at the Bandung Conference. In the post-Suharto era, the Bandung spirit has returned as a guiding principle of Indonesian foreign policy.

Keywords: Anti-Colonial Movement, Bandung Conference, Bandung Spirit, Indonesia, Southeast Asia.

Giriş

İLK ASYA-AFRİKA KONFERANSI 18 NİSAN 1955 tarihinde Endonezya'nın Bandung kentinde gerçekleşti. Konferans, 29 Asya ve Afrika ülkesinden temsilcileri ortak ilgi alanlarına giren konuları görüşmek üzere bir araya getirdi. Etkinlik, Endonezya'nın bağımsızlığını kazandıktan sonra ev sahipliği yaptığı ilk uluslararası etkinlik (Portal Informasi Indonesia, 2019) ve aynı zamanda dünyanın ilk kıtalararası konferansı olması bakımından önemlidir (Kemlu, 2019). Ayrıca, Asya ve Afrika ülkelerinin sömürgeci güçlerin resmi temsilcilerinin katılımı olmaksızın bölgesel meseleler hakkında kapsamlı tartışmalar yapabilmeleri için çığır açan bir platform sağlamıştır. Konferans sadece gelişmekte olan bağımsız uluslar arasındaki bağları güçlendirmek ve küresel dekolonizasyon sürecini ilerletmekle kalmamış, aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler arasında çok taraflı işbirliği için eşitlik ve kapsayıcılığın temelini atmıştır (Portal Kemlu, 2020; 2022). Böylece, Asya ve Afrika ülkeleri uluslararası sahnede bağımsız bir siyasi güç olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca Asya ve Afrika ülkeleri, devletlerarası ilişkileri yönetmek için Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi'ne dayanan on ilke oluşturmuş ve böylece dayanışma, dostluk ve işbirliğinden oluşan Bandung Ruh'u'nu teşvik etmiştir. Bu kalıcı ruh büyük bir pratik öneme sahiptir ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uluslararası alışverişler üzerinde bugüne kadar derin bir etki yaratmıştır (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012).

Çeşitli perspektiflerden akademisyenler Bandung Konferansı'nı kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Çinli akademisyenler özellikle konferansın Çin'in uluslararası imajı üzerindeki etkisini incelemeye ve Başbakan Zhou Enlai'nin diplomatik uygulamalarını analiz etmeye odaklanmıştır (Chen & Niu, 2018; Shi, 2023; Xie, 2019). Endonezyalı akademisyenler Endonezya'nın Bandung Konferansı'ndaki önemli rolüne, Bandung'un kentsel dönüşümü üzerindeki etkisine, Asya, Afrika ve

Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerine verdiği desteğe ve bu yöndeki faaliyetlerine odaklanmaktadır (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012; Wulandari, 2021a; Kusmayadi, 2018; Parastantria, 2022). Wulandari ayrıca 1963 Asya-Afrika Gazeteciler Konferansı'nda (*Bandung Konferansı'nın bir mirası*) kadınların rolünü kadın bakış açısıyla incelemiştir (Wulandari, 2021b). Sopart, Bandung Ruh'u'nun eleştirel bir analizini yapmış ve Asya-Afrika birliğine yapılan vurguya rağmen, Bandung Konferansı'nda güç yapılarında ve bölgesel bağluluklarda bariz eşitsizliklerin sergilendiğini vurgulamıştır (Sopart, 2018).

Özetle, önceki araştırmalar Bandung Konferansı'nın ve etkilerinin incelenmesi konusunda farklı perspektifler sunmaktadır. Ev sahibi ülke olarak Endonezya, konferansı önermiş ve başlatmış, organizasyonunda ve başarısında önemli bir rol oynamıştır. Ancak Endonezyalı olmayan akademisyenler Endonezya'nın bu etkinlikteki rolüne sınırlı bir ilgi göstermiştir. Bandung Konferansı'nın 70. yıldönümü vesilesiyle, bu makale Endonezya'nın dış politikasındaki mirasını Endonezya dilindeki materyallere dayanarak analiz etmeyi, tarihsel önemini ve pratik etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Endonezya Neden Bandung Konferansı'na Öncülük Etmiştir?

Kenneth Waltz, *Man, the State, and War* (İnsan, Devlet ve Savaş) adlı etkili çalışmasında savaşın temel nedenlerini üç boyutta incelemektedir: İnsan doğası ve davranışı, bir ülkenin iç yapısı ve uluslararası ilişkilerdeki anarşi durumu (Waltz, 2018). Bu analiz, uluslararası ilişkiler alanındaki araştırmalar için yeni yaklaşımlar ve bakış açıları sağlamaktadır. Bu makale, Endonezya'nın Bandung Konferansı'nı başlatmasının nedenlerini üç düzeyde analiz etmek için bu çok boyutlu analiz yöntemini benimsemektedir: Uluslararası güç yapısı, ulusal nitelikler ve liderlerin istekleri.

Küresel Güçlerin Yeniden Yapılandırılması Üçüncü Dünya Ülkelerinin Karşılıklı Destek İçin Birleşmesini Gerektiriyor

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, küresel toplum iki süper gücün, yani Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin hakimiyetiyle karakterize edilen bir Soğuk Savaş dönemine girmiştir. Bu iki blok ideolojik açıdan önemli ölçüde ayrılmış ve siyaset, ekonomi ve askeri ilişkiler de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda şiddetli bir rekabet içine girmiştir (Wibisono, 1955).

Tarihçi Odd Arne Westad, Soğuk Savaş'ın önemli bir yönünün üçüncü dünya ülkelerine müdahaleler yoluyla büyük güçler arasındaki rekabeti içerdiğini gözlemlemiştir (Westad, 2005) ve bu iddia Güneydoğu Asya ülkeleri için de aynı şekilde geçerlidir. Örneğin, 1946 yılında Vietnam'da Fransız Direnişine karşı savaş (Birinci Çinhindi Savaşı) patlak verdiğinde, Sovyetler Birliği ve müttefikleri Kuzey Vietnam'a ekonomik ve askeri yardım sağlayarak Vietnam bağımsızlık hareketini aktif olarak desteklemiştir (Luthi, 2006). Buna karşılık, Güneydoğu Asya'da komünizmin yayılmasını engellemek ve Güney Vietnam'ın Sovyet bloğunun içine düşerek domino etkisi yaratmasını önlemek için ABD başlangıçta tarafsız bir duruş sergilemiş, ancak daha sonra askeri ve mali yardım sağlayarak tüm cepelerde desteğini Fransa'ya kaydırmıştır (Thuan & Minh, 2024).

ABD'nin eski bir kolonisi olan Filipinler, ABD ile yakın askeri bağlarını sürdürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Filipinler'de asker bulundurmaya devam etmiş ve 1951 yılında Filipinler Cumhuriyeti ile ABD arasında imzalanan Karşılıklı Savunma Anlaşması (MDT) ile askeri yardım ve teknik destek sağlayarak komünist hareketin bastırılmasına yardımcı olmuştur (Fitzsimmons, 2018). Laos'ta ABD, komünizmi askeri ve siyasi olarak kontrol altına almak için komünizm karşıtı rejim-

leri desteklerken, Sovyetler Birliği de komünist etki alanını genişletmek için solcu güçleri desteklemiştir. Tayland, Soğuk Savaş'ın başlarında Güneydoğu Asya'da ABD'nin müttefikiydi ve ABD ile yakın askeri işbirliğini sürdürerek Güneydoğu Asya'daki anti-komünist güçlerin önemli bir parçası haline geldi (Klemm, 2019).

1955 yılında ABD'nin öncülüğünde, Filipinler, Tayland ve Pakistan gibi Güneydoğu ve Güney Asya ülkelerinin yanı sıra İngiltere, Fransa, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi Batılı ülkeleri de içeren Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) kuruldu. ABD bu örgüt aracılığıyla anti-komünist hükümetleri desteklemeye ve Güneydoğu Asya'daki nüfuzunu genişletmeye çalıştı.

**Emperyalizme ve
sömürgeciliğe karşı verilen
uzun mücadelelerin ardından
Vietnam (1945), Hindistan
(1947), Burma (1948),
Endonezya (1945), Mısır (1953)
bağımsızlıklarını elde ettiler.**

Ancak o dönemde Asya ve Afrika ülkelerinin çoğu büyük güç rekabetinin girdabına çekilmek istemiyordu. Emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı verilen uzun mücadelelerin ardından Vietnam (1945), Hindistan (1947), Burma (1948), Endonezya (1945), Mısır (1953) bağımsızlıklarını elde ettiler. Bağımsızlığını kazanan bu ülkelerin ekonomik yapıları sömürge yönetimi tarafından şekillendirilmişti ve büyük ölçüde tek bir malın üretimine ve ihracatına dayanıyordu, bu da bağımsızlıklarını kazandıktan sonra ekonomik bağımsızlıkları için risk oluştuyordu. Örneğin Endonezya ekonomisi Hollanda sömürge yönetimi sırasında büyük ölçüde kauçuk, palmiye yağı ve baharat gibi hammaddelere dayanıyordu.

Bu durum, dış piyasadaki dalgalanmalara son derece bağımlı, dar bir ürün yelpazesine sahip dengesiz bir ekonomiyle sonuçlanmıştır (Aditya vd. & Yunita, 2024). Sadece bu da değil, emperyalist ülkeler genellikle sömürgelerinin sınırlarını kendi çıkarlarına göre belirleyerek yerel etnik, dini ve kültürel farklılıkları göz ardı etmiş, bu da yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde sık sık etnik çatışmalara ve siyasi istikrarsızlığa yol açmıştır. Örneğin, İngiltere'nin yarattığı Burma'daki etnik ve idari bölünmeler uzun süren bir iç savaşa yol açmıştır (Sadovschi, 2024).

Birleşmiş Milletler, en önemli uluslararası örgüt olarak Asya ve Afrika ülkelerinin bağımsızlık, barış ve kalkınmaya yönelik temel taleplerini etkin bir şekilde karşılayamamıştır. Bu nedenle, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin eşit uluslararası ilişkiler kurmak ve küresel sahnede kendi çıkarlarını savunmak için acilen yeni yollar aramaları gerekmiştir.

ABD-Sovyet çatışması bölgesel istikrarsızlığı daha da kötüleştirdi ve Asya ve Afrika ülkelerinin siyasi manzaralarını derinden etkileyerek egemenlik ve bağımsızlıklarına yönelik önemli tehditler oluşturdu. Sonuç olarak, iki kamp arasındaki savaşın ortasında kalan bu ülkeler kendilerini derin bir güvensizlik içinde hissettiler. Bu arada, bağımsızlık ve kalkınma çabaları sürecinde Asya ve Afrika ülkeleri sadece dış müdahalelerle uğraşmak zorunda kalmadı, aynı zamanda iç etnik çatışmaları çözmek ve ekonomik geri kalmışlığı ele almak zorunda kaldı. Bu faktörler uluslararası ilişkilerdeki statülerini

sınırlandırmış ve iki kutuplu dünya düzeninde belirleyici bir rol oynamalarını engellemiştir (Serikat Petani Indonesia, 2007). Birleşmiş Milletler, en önemli uluslararası örgüt olarak Asya ve Afrika ülkelerinin bağımsızlık, barış ve kalkınmaya yönelik temel taleplerini etkin bir şekilde karşılayamamıştır. Bu nedenle, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin eşit uluslararası ilişkiler kurmak ve küresel sahnede kendi çıkarlarını savunmak için acilen yeni yollar aramaları gerekmiştir. Bu bağlamda bir Asya-Afrika Konferansı fikri ortaya çıkmıştır (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012).

Yakın Zamanda Özgürlüğüne Kavuşan Endonezya'nın, Egemenliğini ve Bağımsızlığını Savunmaya Acil İhtiyacı Vardı

Endonezya 16. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın ortalarına kadar Hollanda sömürgesi altındaydı. Japonya 1942 yılında ülkenin kontrolünü Hollandalıların elinden aldı. Japonya'nın 15 Ağustos 1945 tarihinde kayıtsız şartsız teslim olmasının ardından 17 Ağustos 1945 tarihinde Başkan Sukarno Endonezya Cumhuriyeti'ni ilan etti. Nihayet, 300 yıldan fazla süren sömürge yönetiminin ardından Endonezya halkı bağımsızlığını kazanmıştır (Kab. Sarolangun, 2024).

Hollanda, Endonezya'nın bağımsızlığını tanımak yerine, Endonezya'daki sömürge kontrolünü genişletmeye çalışmıştır (Nurbantoro vd. & Widjayanto, 2021). Başkan Sukarno ve Başkan Yardımcısı Mohammad Hatta önderliğindeki Endonezya halkı, ülkenin egemenliğini korumak için Hollanda'nın askeri işgaline kararlılıkla karşı çıkmış ve neredeyse dört yıl süren uzun bir bağımsızlık savaşına girişmiştir. Bu mücadele sırasında, Endonezya halkının sömürge karşıtı istekleri Hollanda ordusu tarafından acımasızca bastırılırken, Endo-

Başkan Sukarno, 17 Ağustos 1945'te Jakarta'da Endonezya Cumhuriyeti Bağımsızlık Bildirgesi'ni okuyor
(Fotoğraf: UMSU Hukuk Fakültesi, 2024).

nezya ordusu ile Hollanda sömürge yönetimi birlikleri arasında kapsamlı silahlı çatışmalar meydana geldi.

Silahlı çatışmaların yanı sıra Endonezya diplomatik yollardan dış yardım arayışına girdi. Dünyanın en büyük Müslüman nüfusuna sahip ülkesi olarak Endonezya, Arap ülkelerinden egemenliğinin tanınmasını istedi. Buna karşılık, savaş sonrası dönemde ulusların kendi kaderini tayin hakkını savunan ve sömürgeciliğe karşı çıkan ABD, Endonezya'nın bağımsızlık arayışını destekledi. Sonuç olarak Endonezya, Hollanda'nın sömürgeci hakiyetine karşı aktif bir şekilde Amerikan desteği aradı. Ayrıca Endonezya, Birleşmiş Milletler'de daha geniş destek ve tanınma için uluslararası platformlarda çaba harcamıştır (Zhao, 2020).

Uluslararası kınama ve ısrarlı baskıların ardın-

dan Hollanda ve Endonezya 2 Kasım 1949'da Lahay Anlaşması'nı imzaladı. Hollanda egemenlikten feragat etmeyi kabul etti. 17 Ağustos 1950'de Sukarno, geçici bir anayasanın onaylanmasının ardından birleşik Endonezya Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti. Beş yıl süren kararlı bir mücadelenin ardından Endonezya nihayetinde gerçek bağımsızlığına kavuştu ve böylece Hollanda sömürge kontrolü sona erdi ve gelecekteki modernleşme girişimleri için zemin hazırlandı. Endonezyalıların bu mücadele sırasında sergiledikleri sarsılmaz kararlılık, özgürlük ve kendi kaderlerini tayin etme konusundaki derin arzularını göstermiş ve zor kazanılan egemenlik için önemli bir farkındalık yaratmıştır. O dönemde yeni bağımsız bir devlet olan Endonezya, uluslararası ilişkilerde bağımsızlığını tesis etmek için yoğun çaba sarf etmiştir.

Sukarno'nun Kararlı Anti-Emperyalist ve Anti-Sömürgeci Duruşu

Milliyetçi fikirler Sukarno'nun Asya-Afrika Konferansı düzenleme girişimini önemli ölçüde yönlendirdi. Sukarno, 1926 yılında Bandung'da Algemeene Studie Kulübü'nü kurdu ve bu kulüp daha sonra Endonezya Ulusal Partisi'ne (PNI) dönüşerek öncelikle ulusal bilinci geliştirmeyi amaçladı. Sukarno'nun sömürgecilğe karşı mücadelesi, 1929 sonlarında Bandung'daki Banceuy Hapishanesi'ne hapsedilmesiyle sonuçlandı. Oradayken Endonezya Suçluyur (Indonesian Menggugat) kitabını yazdı ve sömürgeci tahakküme karşı mücadelede bir öncü olarak ortaya çıktı. Sukarno 1933'te Bandung'da Bağımsız Endonezya'ya Ulaşmak İçin (Mentjapai Indonesia Merdeka) kitabını yazarak bağımsızlığa verdiği desteği daha da belirginleştirdi (DetikNews, 2015). Bu faktörler, Bandung'un Endonezya'nın sömürge karşıtı hareketi içindeki statüsünün ve sembolik öneminin oluşmasında belirleyici bir rol oynamıştır.

Bağımsızlık sonrası Endonezya'nın ilk devlet başkanı olan Sukarno, emperyalizm ve sömürgeciliğin Asya ve Afrika uluslarına baskısı konusunda derin bir anlayışa sahipti. Ezilen ülkelerin bağımsızlık ve özgürlük elde etme haklarını kararlılıkla destekledi. Bu felsefenin rehberliğinde Sukarno, sömürgecilğe karşı birleşik bir cephe oluşturarak Asya ve Afrika ulusları arasında birliği aktif bir şekilde savundu. Ülke içinde ise Endonezya, milliyetçiler, Müslümanlar ve komünistler gibi çeşitli siyasi grupları dengelerken Sukarno'nun gruplar arası ilişkileri ustalıkla idare etmesini gerektiren çok etnikli ve dinli bir ülkedeydi. Sonuç olarak Sukarno, siyasi itibarını pekiştirmek, kendisini yükselen egemen uluslar arasında bir lider olarak konumlandırmak, ülke içinde milliyetçi duyguları güçlendirmek ve Endonezya'nın sömürge karşıtı hareketlerdeki küresel etkisini arttırmak için uluslararası bir konferansa ihtiyaç duydu.

Bandung Konferansı ve Endonezya'nın İç Diplomasisi

Bandung Konferansı'nın düzenlenmesi Endonezya Başbakanı Ali Sastroamidjojo'nun vizyonuyla yakından ilişkiliydi. ABD'de endonezya Büyükelçisi olarak görev yaptığı süre boyunca (1950-1953), çeşitli Asya ve Afrika ülkelerinden temsilcilerle gelecekteki işbirliği konusunda kapsamlı görüş alışverişinde bulunan Ali Sastroamidjojo, 1953 yılında Başbakan olduktan sonra, Asya ve Afrika ülkeleri arasındaki dayanışma ve işbirliğinin, sadece Soğuk Savaş sırasındaki küresel gerilimlerle başa çıkmanın anahtarı değil, aynı zamanda dünya barışı için de önemli bir güç olduğunu fark etti (Departemen Luar Negeri Republik Indonesia, 1996).

25 Ağustos 1953'te Başbakan Ali Sastroamidjojo, Geçici Temsilciler Meclisi'nde (DPRS) Endonezya'nın dış politikası hakkında bir açıklama yaparak Asya ve Afrika ülkelerinin Soğuk Savaş döneminde önemli dış baskılarla karşı karşıya kaldığını vurguladı. Bu çıkmazla etkili bir şekilde mücadele etmek için Asya ve Afrika ülkeleri arasında işbirliğinin artırılması gerektiğinin altını çizdi (Kementerian Penerangan RI, 1956). Bu nedenle, Nisan ve Aralık 1954'te Endonezya, Hindistan, Burma, Pakistan ve Seylan, Colombo ve Bogor'da ayrı ayrı toplantılar düzenledi (Kusmayadi, 2018).

Colombo Konferansında Ali Sastroamidjojo bir Asya-Afrika Konferansı düzenlenmesini savunmuştur. Bu öneri daha sonra Kolombo zirvesinin ortak bildirisine dahil edilerek Asya-Afrika zirvesi fikri ortaya çıkmıştır (Asmawi, 1985). Endonezya, konferansın toplanması konusundaki görüşlerini almak üzere 18 Asya ve Afrika ülkesi ile diplomatik görüşmeler yürütmüştür. Konferansın zamanlaması ve katılımcı ülkeler için uygunluk şartlarıyla ilgili farklılıklara rağmen, tüm ülkeler arasında Endonezya'nın ev sahibi olduğu bir konferansın toplanması

Bogor Konferansı, 24-29 Aralık 1954'te Cava ilindeki Bogor Sarayı'nda toplandı
(Fotoğraf: Endonezya Cumhuriyeti Ulusal Arşivleri, 2023).

konusunda fikir birliği vardı. Aralık 1954'te Bogor'da bir araya gelen beş ülke, Asya-Afrika Konferansının Nisan 1955'te Bandung'da yapılmasına karar verdi (Abdulgani, 1988). Katılımcı ülkeler, konferans tarihleri ve gündemi konusunda da fikir birliğine varılmıştır (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012).

Bandung uluslararası bir konferansa ev sahipliği yapmak için iyi bir konumdaydı. Bir yandan, Endonezya tarihinde Hollanda sömürge yönetimine karşı güçlü direnişin sembolü olarak derin bir öneme sahipti. Sukarno'nun önderlik ettiği sömürge karşıtı ve anti-empyralist mücadelelere tanıklık etmiş ve Endonezya halkının bağımsızlık yolundaki yılmaz çabalarını somutlaştırmıştır. Öte yandan, Bandung'un stratejik konumu, kolay erişilebilirliği ve Batı Java'nın başkenti olması, yeterli misafirperverlik ve güvenlik sağlarken uluslararası konferanslara ev sahipliği ya-

pabilmesini sağladı. O dönemde şehir, yüksek standartlı otellere ve konferans tesislerine sahipti ve bu da onu uluslararası konferanslar için ideal bir mekan haline getiriyordu (DetikNews, 2015).

Asya-Afrika Konferansı'na hazırlık amacıyla Endonezya Hükümeti, diğer dört organizatör ülke ile birlikte Konferans Sekreteryası ve Ortak Sekreteryayı kurmuştur. Bu sekreteryalar, sorunsuz bir hazırlık süreci sağlamak için genel planlama ve günlük yönetimden sorumluydu. Konferansın yapılacağı Bandung'da konaklama, lojistik, ulaşım, sağlık hizmetleri, iletişim, güvenlik önlemleri, eğlence düzenlemeleri, protokol hizmetleri ve aydınlatmayı koordine etmek üzere yerel bir komite kuruldu (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012). 15 Ocak'ta Endonezya resmi olarak Konferansa katılma davetini ilan etti.

Delegeler 16 Nisan 1955'te Cakarta üzerinden Bandung'a vardılar (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012). Konferans öncesinde Endonezya Başbakanı Ali Sastroamidjojo delegasyon başkanlarını Cakarta'da samimi bir şekilde kabul etti ve konferans başkanlığı, kurallar, karar alma süreçleri ve tartışma konuları gibi konularda uzlaşma sağlamak için gayri resmi tartışmalar yürüttü. Bu ön çabalar konferansın daha sonraki başarısı için sağlam bir temel oluşturmuştur (Panitia Penulisan Sejarah Departemen Luar Negeri, 1971).

“Konferansın, biz Asyalı ve Afrikalı liderlerin, Asya ve Afrika'nın ancak birleştiklerinde refaha kavuşabileceklerini ve hatta birleşmiş bir Asya-Afrika olmadan tüm dünyanın güvenliğinin sağlanamayacağını anladığımızın kanıtı olmasını umuyorum. Konferansın insanlığa yol göstereceğini ve insanlığa güvenlik ve barışa ulaşmak için izlemesi gereken yolu göstereceğini umuyorum.”

Asya-Afrika Konferansı'nın açılış töreni için 18 Nisan 1955 sabahı delegeler kendi geleneksel kıyafetlerini giyerek kaldıkları yerden Merdeka Binası'na (Gedung Merdeka) doğru yola çıktılar. Yolculuk sırasında Bandung sakinleri delegeleri sıcak ve saygılı bir şekilde karşıladı. Açılış etkinliği sırasında Sukarno “Yeni Bir Asya ve Yeni Bir Afrika Doğsun” (Lahirilah Asia Baru dan Afrika Baru) başlıklı bir konuşma yaptı.

Sukarno, büyük bir tutkuyla, Asya ve Afrika ulusları için ortak bir yükseliş ve umut verici bir gelecek

vizyonu çizdi, ulusların kendi kaderini tayin hakkına sarsılmaz bağlılığını teyit etti, her türlü sömürgeciliği kategorik olarak reddetti ve tüm uluslar arasında eşit statünün önemini vurguladı (Ekadjati, 1985). Farklı etnik kökenlerine, sosyal geçmişlerine, kültürlerine ve dinlerine rağmen Bandung Konferansı katılımcılarının ortak bir sömürge karşıtı mücadele deneyimine sahip olduklarını ve bunun da küresel barış arayışlarında Asya-Afrika dayanışmasına yol açtığını vurguladı. Sukarno, konuşmasını şu sözlerle tamamladı:

“Konferansın, biz Asyalı ve Afrikalı liderlerin, Asya ve Afrika'nın ancak birleştiklerinde refaha kavuşabileceklerini ve hatta birleşmiş bir Asya-Afrika olmadan tüm dünyanın güvenliğinin sağlanamayacağını anladığımızın kanıtı olmasını umuyorum. Konferansın insanlığa yol göstereceğini ve insanlığa güvenlik ve barışa ulaşmak için izlemesi gereken yolu göstereceğini umuyorum. Umarım bu konferans Asya ve Afrika'nın yeniden doğduğuna, Yeni Asya ve Yeni Afrika'nın doğduğuna dair bir kanıt olur!” (Museum Konferensi Asia Afrika, t.y.)

Konferansın nihai başarısına rağmen hazırlık süreci, başta İngiltere ve ABD gibi Batılı ülkelerin engellemeleri olmak üzere çok sayıda zorlukla karşılaştı. Bu ülkeler Konferansın etkisini zayıflatmaya, diğer ülkeleri katılımdan vazgeçirmeye ve “dost ülkeler” üzerinde etki kurarak konferans sürecine müdahale etmeye çalıştılar. Sonuç olarak, Konferansın ilk aşamalarında önemli tartışmalar ve anlaşmazlıklar yaşandı ve sorunsuz ilerlemesine yönelik bir tehdit oluşturdu (Acharya, 2016).

Konferans öncesinde İngiliz hükümeti 37 dış temsilciliğe “komünist sömürgecilik” tehdidini öne süren, Çin'e karşı stratejik mallara ambargo uygulanmasını tavsiye eden ve Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi ile ilgili riskler konusunda uyarıda bulunan bir dizi “rehber” belge gönderdi. İngiliz temsilcilerden “dost ülkeleri”, Konferansta “egemenliğin tartışmalı

Başkan Sukarno, Bandung Konferansı'nda konuşurken
(Fotoğraf: SMKAA, 2024).

bir şekilde genişlemesini destekleyen önerilere direnmeye teşvik etmeleri ve müttefiklerini Asya-Afrika ülkelerinin bölgeyi istikrarsızlaştırabilecek olası planlarına karşı uyarmaları” istendi. Örneğin konferans öncesinde İngiltere, Seylan Başbakanı John Kotelawala’ya bir muhtıra göndererek sözde “komünist sömürgecilik” karşı dikkat etmesini istedi. Sonuç olarak, Kotelawala konferansta “komünist sömürgecilik” terimini kullandı ve Çin Başbakanı Zhou Enlai ile Hindistan Başbakanı Nehru’nun tepkisine neden oldu. Nehru derhal Batı sömürgeciliğinin Sovyet bloğu ülkelerindeki koşullarla bir tutulmasına karşı kararlı bir tavır aldı.

Eisenhower yönetimi, ABD misyonlarına Bandung Konferansı’na açık bir ilgi göstermekten kaçınmaları ve bunun yerine Japonya, Türkiye, Güney Vietnam,

Lübnan, Filipinler ve Tayland gibi dost hükümetlere “tavsiye” ve “rehberlik” sunarak İngiliz örneğini takip etmeleri talimatını verdi. ABD ayrıca Filipinler’in Baş Temsilcisi Carlos Pena Romulo’nun Bandung Konferansı’nın açılış oturumunda yapacağı konuşmaya önceden erişebilmiş ve kendisine Tayvan’la ilgili bir karar taslağı iletti. Romulo bunu konferansta kullanacağına söz vermiştir (Acharya, 2016).

Bandung Konferansı üç siyasi perspektifi kapsıyordu: (1) Filipinler, Tayland, Pakistan, İran ve Türkiye tarafından temsil edilen Batı yanlısı duruş içindekiler; (2) Çin Halk Cumhuriyeti ve Kuzey Vietnam tarafından temsil edilen komünizm yanlıları; ve (3) Hindistan, Burma, Seylan ve Endonezya tarafından savunulan tarafsız bakış açıları (Panitia Penulisan Sejarah Departemen Luar Negeri, 1971).

Konferanstaki farklı pozisyonların çatışması, Konferansın sorunsuz ilerlemesini ve uzlaşma sağlanmasını bir şekilde engellemiştir. Buna karşın, Konferans Başkanının rehberliğinde, katılımcı ülkeler farklılıklara saygı gösterirken ortak bir zemin aramak ve karşılıklı hoşgörü uygulamak gibi ilkelere bağlı kalarak sorunsuz bir ilerleme sağlamışlardır (Anwar, 2009). Konferans sırasında çeşitli ülkelere gelen temsilciler, Asya ve Afrika ülkelerini ortak olarak ilgilendiren konularda istişarelerde bulunmuş, ekonomi, kültür, insan hakları, egemenlik, barış ve işbirliği gibi konularda fikir birliğine varmış ve uluslararası ilişkilerin yönetilmesi için “Bandung’un On İlkesi’ni (Dasasila Bandung) önermiştir. Konferans bildirisi, Asya ve Afrika ülkelerinin her alanda işbirliğini derinleştirmeye yönelik ortak vizyonunu teyit etmiştir (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012).

Bandung Konferansı, Endonezya’nın Asya ve Afrika ülkeleriyle diplomatik bağlarını güçlendirmiş ve uluslararası ilişkilerinde etkin katılımının ilk örneklerinden olmuştur. Asya-Afrika Konferansı, Endonezya’nın “bağımsız ve aktif” bir dış politikaya bağlılığında önemli bir an olarak kabul edilmektedir (Kemlu, 2019). Asya-Afrika Konferansı Nihai Bildirisi’nde, beş kurucu ülkenin, ilave ülkelerle kapsamlı istişarelerde bulunarak bir sonraki Asya-Afrika Konferansı için özenle organize edilmesi hükme bağlanmıştır. Fakat, ikinci Asya-Afrika Konferansı için yapılan hazırlıklar ve konferansın toplanması ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Konferansın başlamasından kısa bir süre önce, 1965 yılında, ev sahibi ülke Cezayir’de gerçekleşen darbe, İkinci Asya-Afrika Konferansının zamanında yapılmasını engellemiştir (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012).

Bununla birlikte, Bandung Ruhu birlik, eşitlik ve barışı simgelemekte ve Asya ve Afrika uluslarının işbirliği ve ilerleme kaydetmeleri için kavramsal bir temel sunmaktadır.

Endonezya’nın Bandung Mirasını Devralması ve Ondan Uzaklaşması

Sukarno’nun liderliği altında Endonezya’nın dış politikası önemli ölçüde milliyetçi ve sömürge karşıtı ideolojiler tarafından şekillendirilmiştir. Endonezya, bebas dan aktif (bağımsız ve aktif) kavramını benimsemiş, uluslararası ilişkilerde herhangi bir büyük güçle ittifak kurmadan bağımsız ve özerk bir pozisyonu korumuştur (Kusno, 2014).

Sukarno, milliyetçiliğin etkisi altında Hollanda sömürge yönetimine karşı durdu, ulusal egemenliği savundu ve Batı İrian üzerindeki kontrolün yeniden tesis edilmesi için mücadele etti. Diplomatik çabalar ve askeri hazırlıklar sayesinde Hollanda sonunda Batı İrian sorununu müzakereler yoluyla çözmeyi kabul etti. 1963 yılında Batı İrian’ın kontrolü resmen Endonezya’ya devredilerek Sukarno’nun öncülük ettiği ulusal bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne olan taahhüdünün gereği yerine getirilmiş oldu.

Sukarno, sömürgecilik karşıtı bir duruşla Asya, Afrika ve Latin Amerika’daki ulusal kurtuluş hareketlerini hararetle desteklemiş ve Üçüncü Dünya ulusları arasında dayanışma ve işbirliğini savunmuştur. Vietnam Savaşı boyunca Sukarno, ABD’nin Vietnam’a askeri müdahalesine şiddetle karşı çıkmış ve kınamış, Ho Chi Minh’i emperyalizme karşı önemli bir özgürlük savaşçısı olarak görmüş ve Vietnam halkının ulusal birlik ve bağımsızlık mücadelesini desteklemiştir (Husin, 2010). Cezayir’in Fransız sömürgeciliğine karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi boyunca Endonezya hem siyasi ve maddi destek sunmuş hem de özgürlük hareketine yardımcı olmak için askeri misyonlar görevlendirmiştir (Mangkusubroto, 2023).

Bandung ruhunun rehberliğinde hareket eden Sukarno, Güney-Güney işbirliğini hararetle savunmuş ve gelişmekte olan ülkeler arasında siyasi, eko-

nomik, teknolojik ve kültürel alanlarda işbirliğini teşvik etmiştir. Endonezya, gelişmiş ülkelere bağımlılığı azaltmayı ve Küresel Güney içinde dayanışma, işbirliği ve kalkınmayı geliştirmeyi amaçlayan ve 1964 yılında kurulan 77 Grubu'nun kurucu üyelerinden biriydi (Center for East Asian Cooperation Studies, 2010). Endonezya, Güneydoğu Asya'nın bir temsilcisi olarak grubun girişimlerine aktif olarak katılmıştır.

16 Eylül 1963'te Malaya Federasyonu, Sabah, Sarawak ve Singapur ile birlikte Malezya'yı kurdu. Endonezya bunu Batı sömürgeciliğinin bir uzantısı olarak algıladı ve Sarawak ve Sabah'ın Büyük Endonezya'ya dahil edilmesi gerektiğini ileri sürdü. Bu hedefe ulaşmak için Endonezya, özellikle Borneo'da bir dizi sınır çatışması başlattı. Endonezya diplo-

matik olarak Asya ve Afrika ülkelerine Malezya'nın Batı sömürgeciliğinin bir yan ürünü olduğunu vurguladı ve boykot edilmesini savundu. Endonezya, ekonomik ilişkilerini sonlandırarak Malezya'nın ekonomik sıkıntılarını arttırdı. Bu eylemler Bandung Konferansı'nda vurgulanan anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ilkesine aykırı olmakla kalmamış, aynı zamanda bölgesel istikrarı da tehlikeye atmıştır (Ali, 2024). Ocak 1965'te Endonezya, Malezya'nın BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmesine şiddetle karşı çıkarak Birleşmiş Milletler'den çekildiğini resmen ilan etti. Endonezya, bu eylemin Malezya'nın Batılı ülkeler tarafından kolektif olarak desteklenmesi ve Endonezya'nın bastırılması anlamına geldiğini iddia etmiştir (Kusmayadi, 2017).

Endonezya, gelişmiş ülkelere bağımlılığı azaltmayı ve Küresel Güney içinde dayanışma, işbirliği ve kalkınmayı geliştirmeyi amaçlayan ve 1964 yılında kurulan 77 Grubu'nun kurucu üyelerinden biriydi (Fotoğraf: G 77, t.y.).

1963 ve 1966 yılları arasında, Endonezya ve Malezya arasındaki çatışma sırasında, ABD Endonezya'ya yardımını azalttı ve sadece ordunun Sukarno'ya karşı koyma kapasitesini güçlendirmek için askeri projelere devam ederken, Çin ve Sovyetler Birliği Endonezya'ya silah ve teknoloji de dahil olmak üzere çeşitli yardımlar sağladı. Sukarno siyasi konumunu güçlendirmek için solcuları ve komünistleri destekledi, sosyalist ülkelerle daha yakın ilişkiler geliştirdi ve ABD'nin Malezya'ya verdiği desteği ve Kuzey Vietnam'a yönelik saldırganlığını şiddetle kınadı. Sukarno'nun yönetiminin son yıllarında Endonezya, büyük güçler arasındaki rekabetin dinamiklerinin girdabına daha fazla kapıldı.

Bölgesel barış ve istikrarı teşvik etmek amacıyla 1967 yılında, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) resmen kurulmuştur. Kuruluşundan bu yana Endonezya birçok ASEAN Zirve toplantısı düzenlemiş ve bölgesel işbirliğine girerek ASEAN içinde önemli bir konum elde etmeye çalışmıştır (Wiharyanto, 2010). Endonezya 1976 yılında ASEAN'ın açılış Zirvesi'ni toplamış ve bölgede barış içinde bir arada yaşama ve işbirliği ilkelerini belirleyen Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı (TAC) onaylamıştır.

1960'ların başında Endonezya ekonomisi düşmeye başlamış, buna halkın artan hoşnutsuzluğu eşlik etmişti. Sukarno'nun ordunun muhalefetiyle karşılaşan

Endonezya Komünist Partisi'ni (PKI) güçlü bir şekilde desteklemesi kargaşayı daha da şiddetlendirdi. Bu durum 1965'teki 30 Eylül Hareketi ile sonuçlandı. Sukarno'nun ölümünün ardından Endonezya siyaseti Suharto dönemine (1967-1998) girmiştir (You, 2015).

Bölgesel barış ve istikrarı teşvik etmek amacıyla 1967 yılında, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) resmen kurulmuştur. Kuruluşundan bu yana Endonezya birçok ASEAN Zirve toplantısı düzenlemiş ve bölgesel işbirliğine girerek ASEAN içinde önemli bir konum elde etmeye çalışmıştır (Wiharyanto, 2010). Endonezya 1976 yılında ASEAN'ın açılış Zirvesi'ni toplamış ve bölgede barış içinde bir arada yaşama ve işbirliği ilkelerini belirleyen Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı (TAC) onaylamıştır. Bu girişimler Bandung ruhunu örneklemiştir; ancak Suharto yönetiminin bazı diplomatik uygulamalarının bundan belirgin bir şekilde ayrıldığı yadsınamaz.

30 Eylül 1965 akşamı, Yarbay Untung Syamsuri "30 Eylül Hareketi"nin başladığını ilan etti. 1 Ekim sabahı, Endonezya ordusu altı yüksek rütbeli generali kaçırdı ve idam etti. Endonezya Ordusu'ndan Tümgeneral Suharto yakalanmadı. Haberi aldıktan sonra, orduya darbeyi bastırma emri verdi ve bastırma sırasında hızla iktidarı ele geçirdi. Darbeden sonra, hükümet Endonezya Komünist Partisi'nin (PKI) bunu düzenlediğini iddia etti. Daha sonra, Suharto liderliğindeki anti-komünist gruplar yaygın bir anti-komünist tasfiye başlattı. 1965'ten 1966'ya kadar, Komünist Parti'nin ve solcuların çok sayıda üyesi zulüm gördü ve yüz binlerce kişinin katledilmesiyle sonuçlandı. Suharto, hükümet ve ordu üzerindeki otoriteyi kademeli olarak sağlamlaştırdı. 1967'de resmen başkanlığı üstlendi ve Batı yanlısı siyasi gruplara odaklanan yeni bir askeri rejim kurdu (Adriyanto, 2016). 1966'dan 1967'ye kadar Endonezya'daki Çin karşıtı duygular yoğunlaştı ve bunun sonucunda Çin elçiliklerine ve konsolosluklarına çok sayıda saldırı düzenlendi. 1967'de Suharto yönetimi sert önlemler uygulayarak

Endonezya'da Çin edebiyatı, kültürü ve yazısının yayılmasını tamamen yasakladı ve Endonezyalı Çinlileri Çince isimlerinden vazgeçmeye çağırdı. İki ülke 30 Ekim 1967'de diplomatik ilişkilerini tamamen sonlandırdı (Xue, 2020).

Suharto yönetimi boyunca Endonezya, ABD'ye yakın diplomatik bir tutum gösterdi. Suharto yönetimi, ABD ile askeri işbirliği anlaşmasına girdi ve bu anlaşma, Endonezya'ya silah, eğitim ve istihbarat dahil olmak üzere askeri yardım sağlanmasıyla sonuçlandı ve böylece Endonezya ordusunun yetenekleri artırıldı. Aynı zamanda Endonezya, piyasa serbestleştirme reformlarını savunan, yabancı yatırım üzerindeki sınırlamaları hafifleten ve Amerikan işletmelerinin Endonezya pazarına girmesini teşvik eden "Yeni Düzen" (Orde Baru) politikasını yürürlüğe koydu. Sonuç olarak, Amerikan şirketleri petrol, gaz, mineraller ve diğer sektörlerde önemli bir pazar payı elde etti (Setia, 2023).

Suharto hükümetinin Doğu Timor politikası Bandung ruhundan ciddi şekilde sapmıştı. Doğu Timor uzun bir süre Portekiz sömürge yönetimi altında baskıya maruz kalmıştı. 28 Kasım 1975'te Doğu Timor bağımsızlığını ilan etti ve Doğu Timor Demokratik Cumhuriyeti'ni kurdu. Ancak, sadece bir hafta sonra Suharto hükümeti Endonezya birliklerine Doğu Timor'u işgal etme emri verdi. Doğu Timor'un 1976'da Endonezya'nın 27. eyaleti olarak zorla ilhak edilmesi uluslararası toplumdan yaygın kınama ve sert eleştiriyi aldı (Ulung, 2023).

1997 Asya mali krizi Endonezya'da önemli bir ekonomik gerilemeye yol açtı, toplumsal huzursuzluğu yoğunlaştırdı ve ülkeyi siyasi reform çağrılarının artmasıyla belirginleşen benzersiz bir zorlukla yüzleşti. Suharto 1998'de başkanlıktan istifa ederek otuz yıllık iktidarına son verdi. Daha sonra Endonezya demokratik geçiş aşamasını başlattı.

Suharto liderliğindeki rejim yönetiminde 1965'ten 1966'ya kadar çok sayıda Komünist Parti üyesi ve solcu zulme maruz kaldı ve yüz binlerce kişi katledildi. Parti üyeleri başkent Cakarta'daki bir hapishaneye nakledilirken (Fotoğraf: [NTB Scanpix] Norveç Mülteci Konseyi, 2015).

Endonezya Diplomasinin Dönüşümü ve Bandung Ruhunun Geliştirilmesine Katkısı

Suharto sonrası dönemde, Bandung ruhu ve Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi Endonezya dış politikasının temel ilkeleri olarak yeniden ortaya çıktı. Birincisi, Çin ile dostluğu ve işbirliğini yeniden kurmak. Çin'in Endonezya ile diplomatik ilişkilerini resmen yeniden başlattığı 8 Ağustos 1990'dan bu yana, Çin-Endonezya ilişkileri ekonomik ve ticari işbirliği, kültürel alışverişler ve halklar arası etkileşimler açısından hızla ilerledi. 2013 yılında, Başkan Xi Jinping Güneydoğu Asya'daki ilk durağı olarak Endonezya'yı ziyaret etti ve burada Başkan Susilo Bambang Yudhoyono ile görüştü. Xi, toplantıda, iki ülke arasındaki ilişkilerin kapsamlı bir stratejik ortaklığa yükseltildiği ilan etti ve Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın (AIIB) kurulmasını önerdi (Kementerian Sekretariat Negara Republik Indonesia, 2013). Son dönemde, iki ülke arasındaki işbirliği her yönüyle yeni bir gelişme aşamasına girmiştir. Joko Widodo (2014-2024) 10 yıllık başkanlığı sırasında Çin'i sekiz kez ziyaret etmiş ve Başkan Xi onunla on iki kez görüşmüştür (Antara, 2024b). Jakarta-Bandung Yüksek Hızlı Demiryolu, ikili işbirliğinin önemli bir projesi olarak, Çin ve Endonezya arasında altyapı geliştirmede işbirliği potansiyelini ortaya koymaktadır (Yamin & Windymadksa, 2017). Dahası, Endonezya Çin kökenli Endonezyalılara yönelik politikasını gözden geçirmiş, yasal haklarını kademeli olarak geri vermiş ve uyumlu toplumsal gelişmeyi teşvik etmiştir (Dwivianto, 2016).

İkinci olarak, Endonezya küresel işbirliğini ve kalkınmayı ilerletmek için BM, IMF, DTÖ ve NAM (Bağılantısızlar Hareketi) gibi uluslararası örgütlerle ilişki kurmaktadır. Endonezya barışı koruma operasyonlarına aktif olarak katılmakta ve uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmektedir. 11 Temmuz 2024 itibarıyla Endonezya, BM barışı koruma güçlerine toplam 2.715 askeri ve polis personeli konuşlandırmış, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kıbrıs ve diğer bölgelerde aktif olarak görev almış ve böylece dünya çapında altıncı en büyük barışı koruma personeli katkıcısı olmuştur.

Dahası, Endonezya barışı koruma operasyonlarına katılan 183 kadın barışı koruma görevlisiyle kadın barışı koruma birliğine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Widyawati, 2024).

Üçüncüsü, ASEAN'ın bölgesel entegrasyondaki işlevini artırmak. 1967'deki kuruluşundan bu yana, ASEAN'ın bölgesel ve uluslararası konulardaki önemi giderek artmaktadır. 1997'de, ASEAN liderleri barışçıl, istikrarlı, müreffeh ve kapsayıcı bir ASEAN Topluluğu kurma amacıyla "ASEAN Vizyon 2020"yi tanıttı (ASEAN Main Portal, 2012). ASEAN'ın kurucu üyesi olarak Endonezya, ASEAN'ın bölgesel entegrasyonda daha güçlü bir rol üstlenmesini geliştirmeye çalışmaktadır. Endonezya, bölgesel istikrarı korumak için 2003'te Bali Zirvesi'nde ASEAN Siyasi-Güvenlik Topluluğu'nu (APSC) tanıtmıştır (Mohadib, 2018). Ekonomik kalkınma açısından Endonezya, 2011 yılında ASEAN Başkanı olarak görev yaptığı sırada, ASEAN Topluluğu'nun inşasını güçlendirmeye devam etmek için tüm üye ülkelerle bir anlaşmaya varmış ve 2015 yılında "ASEAN Ekonomik Topluluğu" (AEC) resmi olarak başlatılmasının temelini atmıştır. Bu arada Endonezya, tarife engellerini azaltmak, mal ve hizmetlerin serbest akışını teşvik etmek ve ekonomik entegrasyon sürecini hızlandırmak için ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AFTA) inşasına aktif olarak katılmaktadır. Sosyal ve kültürel alanda Endonezya, ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu'nun (ASCC) kurulması için çaba göstermiş ve ASEAN üyesi ülkelerin kültürel mirasını korumak ve bölge içinde dil, kültür ve eğitim alanlarında değişim ve etkileşimi teşvik etmek için ASEAN Kültür Fonu'nun kurulmasına katılmıştır.

Dördüncüsü, Doğu Timor meselesine ilişkin politikanın değiştirilmesi. Endonezya 1999 yılında bir referandumla Doğu Timor'un gelecekteki statüsüne karar vereceğini ilan etti. Ağustos 1999'da Birleşmiş Milletler gözetiminde Doğu Timor bir referandum düzenledi ve sonuçlar seçmenlerin yaklaşık %78.5'inin bağımsızlığı desteklediğini gösterdi. Oylama sonuçları Endonezya yanlısı militanların isyanına yol açtı. Uluslararası toplumun ısrarları üzerine Endonezya, Birleşmiş Mil-

letler'in ayaklanmaları bastırmak ve düzeni sağlamak için Doğu Timor'a uluslararası barış gücü göndermesine izin verdi. 20 Mayıs 2002'de Doğu Timor resmen bağımsızlığını ilan etti ve Doğu Timor Demokratik Cumhuriyeti kuruldu (Rustamana & Narendra, 2023). Bunu takiben Endonezya, uluslararası toplumun gözetimi altında uzlaşma diyaloglara girmek ve ikili ilişkileri yeniden kurmak için Doğu Timor ile yakın bir şekilde çalıştı. Ağustos 2005'te iki ülke, tarihi zulümlere ilişkin kapsamlı bir soruşturma yürütmek ve tarihi uzlaşmayı teşvik etmek için ortaklaşa "Endonezya-Doğu Timor Hakikat ve Dostluk Komisyonu"nu kurdu.

Endonezya, Filistin halkının haklı davasını desteklemek amacıyla İsrail ile diplomatik ilişki kurmayı reddetmiş ve uluslararası toplumu adalet için harekete geçmeye çağırmıştır.

Beşinci olarak, Filistin-İsrail çatışmasında adil bir duruş sergilemek ve İsrail'in saldırgan eylemlerini kınamak. Endonezya, Filistin halkının haklı davasını desteklemek amacıyla İsrail ile diplomatik ilişki kurmayı reddetmiş ve uluslararası toplumu adalet için harekete geçmeye çağırmıştır (Portal Informasi Indonesia, 2024). En büyük Müslüman nüfusa sahip ülke olarak Endonezya, Filistin'in meşru haklarını her zaman desteklemiş ve barış sürecinin uluslararası hukuk ve çok taraflı çerçeveler yoluyla ilerletilmesini savunmuştur. İsrail'in işgal ve yerleşimleri genişletme politikasına sürekli olarak karşı çıkan Endonezya, Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT, eski adıyla İslam Konferansı Örgütü) ve Bağlantısızlar Hareketi gibi platformları kullanarak Filistin'in bağımsızlığının desteklenmesi için uluslararası toplumdan somut adımlar atmasını talep etmiştir. Endonezya, 2015 yılında Cakarta'da düzenlenen 1955 Bandung Konferansı'nın 60.

yıldönümü anma töreninde Bandung Ruhu'nu yeniden vurgulamış ve Filistin meselesine yönelik uluslararası ilgiyi güçlendirmiştir. 2016 yılında İİT'nin beşinci özel zirvesinde Endonezya bir kez daha üye devletleri Filistin'e yönelik yardım ve desteklerini yoğunlaştırmaya çağırmıştır (Kementerian Sekretariat Negara Republik Indonesia, 2016).

Altıncı olarak, Çin ve ABD arasındaki stratejik rekabette taraf seçmeyi reddetmek ve esnek bir duruş sergilemek. Endonezya ekonomik kalkınmaya değer vermekte ve Çin'i önemli bir ticaret ve yatırım ortağı olarak görmektedir. Altyapı gelişimini teşvik etmek ve ekonomik bağlanabilirliği arttırmak için Kuşak ve Yol Girişimine aktif olarak katılmaktadır. Aynı zamanda, ABD ile güvenlik işbirliğini sürdürerek büyük güç oyununda esnekliğini sağlamaktadır (Luo, 2024). Güney Çin Denizi meselesinde, hak iddia etmeyen bir ülke olarak Endonezya, barışa öncelik vermekte ve askeri çatışmalara karşı çıkmakta ısrar etmektedir. Anlaşmazlıkların ASEAN ve çok taraflı mekanizmalar aracılığıyla uluslararası hukuka dayalı barışçıl bir şekilde çözülmesini savunmaktadır (Antara, 2024c). 20 Ekim 2024 tarihinde Prabowo Subianto Endonezya Devlet Başkanı olarak göreve başlamıştır. Başkan Prabowo, Endonezya'nın bağımsızlığını ve egemenliğini korumak için herhangi bir askeri ittifaka katılmaktan kaçınırken bağımsız, aktif ve bağlantısız (bebas aktif nonblok) bir dış politika ilkesini destekleyerek sefeli Başkan Joko Widodo'nun politikalarını sürdüreceğini vurgulamıştır (Antara, 2024a).

Özetle, Suharto sonrası dönemde Endonezya'nın siyasi reform ve demokratikleşme süreci Bandung Konferansı'nın ruhuyla yakından ilişkilidir. Endonezya uluslararası sahnede Asya-Afrika işbirliğinde köprü rolü oynamaya devam etmektedir. Bandung Konferansı'nda savunulan bağımsızlık, eşitlik ve barış içinde bir arada yaşama ilkeleri Endonezya'ya Suharto sonrası dönemde kalkınma yolunu keşfetmesi için ideolojik destek sağlamıştır. Endonezya aynı zamanda uluslararası toplumda Güney-Güney işbirliğini ve dünya barış ve refahını desteklemeye devam etmiştir.

Sonuç

Endonezya sömürgecilik karşıtı bir mücadeleden doğmuş ve büyük çabalar sonucunda bağımsızlığını kazanmıştır. Soğuk Savaş sırasında, siyasi çıkarlarını gerçekleştirmek için hızla yeni yöntemler belirlemek zorunluydu. Bandung'daki Asya-Afrika Konferansı, sistemik kutuplaşma, yeni bağımsızlığını kazanan ulusların özellikleri ve Sukarno'nun sömürgecilik karşıtı ve anti-empyralist felsefesi gibi çeşitli unsurlar tarafından şekillendirildi. Planlama, hazırlık ve konferansın yürütülmesindeki zorlukların üstesinden gelen Endonezya, ev sahibi ülke olarak bir vizyon önermiş ve konferansın başarısına öncülük ederek önemli bir katkıda bulunmuştur. Bandung Konferansı'nın başarılı bir şekilde yapılması, Asya ve Afrika ülkelerinin küresel sahnede özerk bir siyasi güç olarak ortaya çıkışına işaret etmekle kalmamış, aynı zamanda geniş çapta etki yaratan Bandung Ruhu'nun doğmasına yol açmış ve Endonezya'nın diplomatik davranışları için rehberlik sağlamıştır. Belirli tarihsel dönemlerde Endonezya, Bandung Konferansı'nda belirlenen diplomatik ilkelerden sapmış, bu da daha sonra diplomatik izolasyonuna ve uluslararası konumunun gerilemesine neden olmuştur. Demokratik geçiş döneminde Endonezya Bandung Ruhunu yeniden canlandırmış, Çin ile ilişkilerini derinleştirmiş, ASEAN topluluğunun kurulmasına aktif olarak katkıda bulunmuş ve Çin ile ABD arasındaki stratejik rekabette özerk ve uyarlanabilir bir duruş sergilemiştir. Bandung ruhu, Endonezya'nın son yetmiş yıldaki diplomatik uygulamalarında hem olumlu hem de olumsuz açılardan önemini göstermekle kalmamış, aynı zamanda Küresel Güney'deki uluslar arasında dayanışma ve işbirliğini teşvik etmek için yol gösterici bir ilke olarak hizmet etmiştir.

Teşekkür

Bu makale "Ulusal Sosyal Bilimler Vakfı Gençlik Programı" (21CGJ037) tarafından desteklenmektedir.

Kaynakça

- Abdulgani, R. (1988). *The Bandung Connection: Konferensi Asia-Afrika di Bandung Tahun 1955*. Gunung Agung.
- Acharya, A. (2016). Studying the Bandung Conference from a global IR perspective. *Australian Journal of International Affairs*, 70(4), 342-357.
- Aditya, F., Pratama, R. S., Siagian, S. Z., Daely, V. G., & Yunita, S. (2024). Pengaruh Kolonialisme terhadap Struktur Sosial dan Ekonomi Indonesia. *Jurnal Pendidikan Tambusai*, 8(2), 24402-24407.
- Administrator. (2019). Bandung Spirit Sebagai Memory of the World. *Portal Informasi Indonesia*. 24 Ekim 2024 tarihinde <https://indonesia.go.id/kategori/komoditas/527/bandung-spirit-sebagai-memory-of-the-world?lang=1> adresinden alınmıştır.
- Adriyanto, A. (2016). Kontroversi Keterlibatan Soeharto dalam Penumpasan G30S/PKI 1965. *Kalpataru: Jurnal Sejarah dan Pembelajaran Sejarah*, 2(2), 1-12.
- Ali, A. R. M. (2024). Konfrontasi Indonesia-Malaysia (1963-1966) Persengketaan Dua Negara Serumpun. *International Journal of Civilizational Studies and Human Sciences*, 7(1), 92-103.
- Antara. (2024a). Deretan poin penting pidato perdana Presiden Prabowo. 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.antaranews.com/berita/4410053/deretan-poin-penting-pidato-perdana-presiden-prabowo> adresinden alınmıştır.
- Antara. (2024b). 9 Kasim 2024 tarihinde <https://www.antaraneews.com/berita/4397649/presiden-jokowi-xi-jinping-bicaraan-10-tahun-pemerintahan-via-telepon> adresinden alınmıştır.
- Antara. (2024c). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.antaraneews.com/berita/4388006/ktt-asean-berfokus-pada-pembahasan-myanmar-gaza-laut-china-selatan> adresinden alınmıştır.
- Anwar, R. (2009). *Sejarah Kecil, Petite Histoire Indonesia Jilid 2*. Kompas, Jakarta, Indonesia.
- Arsip, D. B. K. & Indonesia, A. N. R. (2012). *Guide Arsip Konferensi Asia-Afrika Tahun 1955*. Arsip Nasional Republik Indonesia Jakarta.
- ASEAN Main Portal. (2012). 9 Kasim 2024 tarihinde <https://asean.org/asean-vision-2020/> adresinden alınmıştır.
- Asmawi, B. (1985). Beberapa Catatan Sekitar KAA di Bandung dan Dampaknya Terhadap Gerakan Kemerdekaan Rakyat Afrika. *Makalah IKIP Bandung*, 12-15. Bandung.
- Center for East Asian Cooperation Studies. (2010). *Studi arah kebijakan Indonesia dalam kerjasama Selatan-Selatan: Laporan akhir dan policy paper*. Japan International Cooperation Agency.
- Chen, C. W. & Niu, D. Y. (2018). A successful example of China's pioneering a new situation in Asian-African diplomacy: Revisiting the Bandung Conference. *Social Sciences in Chinese Higher Education Institutions*, (4), 82-91+159.
- DetikNews. (2015). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://news.detik.com/berita/d-2885811/ini-alasan-bung-karno-pilih-bandung-untuk-konferensi-asia-afrika> adresinden alınmıştır.
- Dwivianto, B. P. (2016). Pengaruh Kebijakan Mengenai Etnis Tionghoa di Indonesia Era Pemerintahan Abdurrahman Wahid terhadap Hubungan Bilateral Indonesia dan Tiongkok. *Jurnal Analisis Hubungan Internasional*, 5(2), 476-485.
- Ekadjati, E. S. (Ed.). (1985). *Himpunan Dokumen Konferensi Asia-Afrika 18-24 April 1955*. Jakarta: Panitia Nasional Peringatan 30 Tahun Konferensi Asia Afrika.
- Fitzsimmons, M. (2018). Taming the Tiger: Factors Behind the Successful Counterinsurgency Campaign of the Huk Rebellion.
- Husin, A. Z. (2010). Indonesia, Vietnam, Perang Dingin, dan Dasar Berkecuali: Hubungan Vietnam-Indonesia Era Presiden Sukarno hingga 1966. *Perspektif: Jurnal Sains Sosial dan Kemanusiaan*, 2(1), 28-46.

- Indonesia, D. L. N. R. (1996). *Sejarah Diplomas RI dari Masa ke Masa Periode 1960-1965*. Jakarta: Departemen Luar Negeri Republik Indonesia.
- Kab. Sarolangun. (2024). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://sarolangun-kab.go.id/artikel/baca/sejarah-singkat-hari-kemerdekaan-indonesia-17-agustus-1945#> adresinden alınmıştır.
- Kementerian Penerangan RI. (1956). *Keterangan dan Djawaban Pemerintah atas Program Kabinet Ali Sastroamidjojo di DPRS Djakarta*. Jakarta: Percetakan Negara.
- Kementerian Sekretariat Negara Republik Indonesia. (2013). 9 Kasım 2024 tarihinde https://www.setneg.go.id/baca/index/pernyataan_bersama_presiden_ri_dan_presiden_rtt_tgl_2_oktober_2013_di_istana_negara adresinden alınmıştır.
- Kementerian Sekretariat Negara Republik Indonesia. (2016). 24 Ekim 2024 tarihinde https://www.setneg.go.id/baca/index/gerakan_perdamaian_untuk_palestina_melalui_ktt_lb_ke-5_oki adresinden alınmıştır.
- Kemlu. (2019). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.kemlu.go.id/kebijakan/isu-khusus/museum-konferensi-asia-afrika,-wu-jud-konkret-political-geography-dan-soft-power-diplomasi-indonesia?type=publication> adresinden alınmıştır.
- Klemm, A. J. (2019). Representations of Cold War Thailand in US Army Documentaries and British Pathé Newsreels, 1955-1967. *The Asian Congress for Media and Communication Journal*, 6(1-2), 35-56.
- Kusmayadi, Y. (2017). Politik Luar Negeri Republik Indonesia Pada Masa Konfrontasi Indonesia-Malaysia Tahun 1963-1966. *Jurnal Artefak*, 4(1), 23-34.
- Kusmayadi, Y. (2018). Pengaruh Konferensi Asia Afrika (KAA) tahun 1955 terhadap kemerdekaan negara-negara di Benua Afrika. *Agastya: Jurnal Sejarah dan Pembelajarannya*, 8(1), 15-34.
- Kusno, M. (2014). Bung Hatta dan Politik Bebas Aktif Indonesia. *Konfrontasi: Jurnal Kultural, Ekonomi dan Perubahan Sosial*, 1(1), 12-25.
- Luo, Y. K. (2024). An analysis of Indonesia-U.S. military security cooperation. *China security studies*, (05), 124-142+155-156.
- Luthi, L. M. (2006). Confronting Vietnam: Soviet Policy toward the Indochina Conflict, 1945-1963. *Journal of Cold War Studies*, 8(4), 164-165.
- Mangkusubroto, M. I. (2023). Diplomas Tentara Nasional Indonesia Era Presiden Soekarno. *Jurnal Kewarganegaraan*, 7(2), 2491-2496.
- Mohadib, M. (2018). Prospek dan Tantangan Komunitas Politik Keamanan ASEAN. *Jurnal Lemhannas RI*, 6(3), 35-48.
- Museum Konferensi Asia Afrika. (n.d.). Sejarah Konferensi Asia Afrika. 14 Ekim 2024 tarihinde <https://www.asiafricamuseum.org/halaman/KAA-1955> adresinden alınmıştır.
- Nurbantoro, E., Midhio, I. W., Risman, H., Prakoso, L. Y., & Widjanto, J. (2021). Perang Kemerdekaan Indonesia (1945-1949) dalam perspektif strategi perang semesta. *Jurnal Pendidikan Tambusai*, 5(3), 10520-10530.
- Omar, M. (2008). Indonesia-Malaysia Confrontation. National Library Board. 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.nlb.gov.sg/main/article-detail?cmsuid=78909a3d-b4c3-4e-e8-a1f3-9d3b56c00213> adresinden alınmıştır.
- Panitia Penulisan Sejarah Departemen Luar Negeri. (1971). *Dua Puluh Lima Tahun Departemen Luar Negeri, 1945-1970*. Jakarta: Percetakan Offset KAWAL.
- Parastantria, P. (2022). *Dari kegiatan pendukung hingga hospitality committee: Sisi lain konferensi Asia Afrika 1955* (Doctoral dissertation, Universitas Gadjah Mada).
- Portal Informasi Indonesia. (2024). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://indonesia.go.id/kategori/editorial/2806/presiden-jokowi-agresi-israel-harus-dihentikan?lang=1> adresinden alınmıştır.
- Portal Kemlu. (2020). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.kemlu.go.id/berita/65-tahun-konferensi-asia-afrika-semangat-solidaritas-asia-afrika?type=publication> adresinden alınmıştır.
- Portal Kemlu. (2022). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.kemlu.go.id/daftar-kerja-sama-multilateral/gerakan-non-blok-gnb?type=publication> adresinden alınmıştır.
- Rustamana, A., & Narendra, D. (2023). Proses Integrasi dan Terlepasnya Timor-Timur terhadap Indonesia. *Kultura: Jurnal Ilmu Hukum, Sosial, Dan Humaniora*, 1(4), 1-18.
- Sadovschi, A. (2024). Post-colonial identity and power politics. The case of Myanmar's civil war. *EIRP Proceedings*, 19(1), 255-266.
- Serikat Petani Indonesia - SPI. (2007). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://spi.or.id/tentang-membangun-tata-dunia-baru-melawan-neokolonialisme-imperialisme/> adresinden alınmıştır.
- Setia, N. (2023). Keterlibatan Amerika Serikat dalam Upaya Pembangunan Ekonomi Indonesia Era Soeharto 1966-1980. *Journal of Indonesian History*, 11(1), 44-54.
- Shi, Z. Q. (2023). Zhou Enlai and the Geneva Conference and the Bandung Asian-African Conference: Commemorating the 125th anniversary of Zhou Enlai's birth. *Mao Zedong Thought Study*, 40(2), 36-63.
- Sopart, T. (2018). The emergence of the "Bandung spirit" - A critical analysis of the concept of Afro-Asian solidarity.
- Thuan, P. D., & Minh Thuan, T. (2024). The First Indochina War (1946-1954) and the Geneva Agreement (1954). *Cogent Arts & Humanities*, 11(1), 2365048.
- Ulung, A. K. (2023). Pengaruh sanksi Amerika Serikat terhadap kepulauan Indonesia pada rezim Hak Asasi Manusia (HAM) di Timor Timur. *Jurnal Ilmiah Multidisiplin*, 2(02), 01-10.
- Waltz, K. (2018). *Man, the state, and war: A theoretical analysis*. Columbia University Press.
- Westad, O. A. (2005). The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times. *Cambridge UP*.
- Wibisono, H. K. (1955). Nusantara Geopolitics and the Rising Tide of Colors (Indonesia Cultural Strategy at Asia-Africa Conference, 18-24 April 1955).
- Widyawati, S. (2024). Perserikatan Bangsa-Bangsa berterima kasih kepada Indonesia atas kontribusinya dalam Pemeliharaan Perdamaian. Perserikatan Bangsa - Bangsa Indonesia. 9 Kasim 2024 tarihinde <https://indonesia.un.org/id/273728-perserikatan-bangsa-bangsa-berterima-kasih-kepada-indonesia-atas-kontribusinya-dalam> adresinden alınmıştır.
- Wiharyanto, K. (2010). Proses Berdirinya ASEAN. *Jurnal Pendidikan Sejarah*, 1(1).
- Wulandari, A. (2021a). Membayangkan Bandung dalam Satu Dasawarsa Pasca-konferensi Asia Afrika: Konektivitas Global, Modernitas, dan Perubahan Sosial (1955-1965). *Jurnal Penelitian Sejarah dan Budaya*, 7(2), 479607.
- Wulandari, A. (2021b). Menelusuri Warisan Bandung: Delegasi Perempuan dan Semangat Dekolonisasi dalam Konferensi War-tawan Asia Afrika 1963. *Jurnal Penelitian Sejarah dan Budaya*, 7(1), 479421.
- Xie, D. B. (2019). Bandung Conference and the international shaping of New China's image. *CPC History Studies*, (9), 40-51.
- Xue, S. (2020). 70 years of China-Indonesia relations: Interaction and changes. *Southeast Asian Affairs*, (01), 41-54.
- Yamin, M. & Windymadaksa, S. (2017). Pembangunan kereta cepat Jakarta-Bandung sebagai mercusuar hubungan Indonesia-Tiongkok. *Jurnal Politik Profetik*, 5(2), 200-218.
- You, L. (2015). Wandering between camps: Sukarno's middle path in the context of the Cold War. *Cold War International History Studies*, (Z1), 159-183+5.
- Zhao, C. (2020). Diplomatic strategies during Indonesia's war of independence (1945-1949). *Journal of Yunmeng*, 41(6), 11-19.

Bandung Ruhu 70 Yaşında

CÜNEYT AKALIN*

Prof. Dr.

*1945'te İstanbul'da doğdu. İlköğretimini Ankara'da tamamladıktan sonra girdiği Galatasaray Lisesi'nden 1965 yılında mezun oldu. AFS bursundan yararlanarak, öğrenimine bir yıl ABD'de devam etti. 1965'te girdiği Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden 1969'da mezun oldu. Aynı yıl adı geçen Fakültede asistan olarak kaldı ve doktora çalışmasına başladı. İstanbul'da yayıncılık ve gazeteciliğe başladı. Hürriyet, Cumhuriyet, Aydınlık gazetelerinde muhabir, dış politika yazarı, araştırma sayfası editörü, spor editörü vb. olarak çalıştı. Bu arada, başladığı doktora çalışmasına İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Kürsüsünde devam etti. Öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladığı Galatasaray Üniversitesi'nde 1999'de Yard. Doçentliğe getirildi, 2006'da doçentliğe yükseltildi Marmara Üniversitesi İletişim ve Güzel Sanatlar Fakültelerinde görev yaptı. Marmara Üniversitesi'nden 2012 yılında emekli olduktan sonra 10 yıl Arel Üniversitesinde dersler verdi. Bir yandan da serbest gazeteciliğe devam etti. Akalın'ın çeşitli dergilerde yayımlanmış çok sayıda bilimsel-siyasal makalesi, İngilizce-Fransızcadan Türkçeye aktardığı 10'u aşkın kitap çevirisi ve çok sayıda telif eseri bulunmaktadır.

ORCID: 0000-0002-8479-3495

e-posta: ecuneytakalin@gmail.com

Geliş Tarihi: 05.12.2024

Kabul Tarihi: 30.01.2025

ÖZ

Bandung Konferansı olarak bilinen Asya-Afrika Konferansı savaş sonrası dünyanın iki siyasal-ideolojik kutup arasında büyük bir gerginliğe sürüklendiği, savaş öncesi yıkıntılarının henüz kaldırılmamış, sömürgeciliğin tasfiye edilmemiş olduğu koşullarda, bir büyük umut kaynağı olarak ışık saçmaya başladı. 24 Nisan 1955'te sonuçlanan Konferansın Sonuç Bildirgesi, sömürgecilik sonrası uluslararası toplumun yapısını şekillendiren temel belge niteliğindedir. Sonuç Bildirgesi'nin özü, sömürgeciliğin tasfiyesi, büyük-küçük ulusların bağımsızlığı ve eşitliği, ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliği, ırk ayrımcılığına karşı tavır, ulusların kaderini tayin hakkı ve barış içinde bir araya yaşama anlayışıdır. İnsanlık 20. yüzyılın ikinci yarısında vahşi sömürgeciliği büyük ölçüde tasfiye etti, küçük ve büyük uluslar arasındaki uçurum bir ölçüde giderildi, gelişme yolundaki ülkeler aralarındaki ekonomik, kültürel işbirliğini artırdılar. 20. yüzyılın ikinci yarısında Bağlantısızlar Hareketi'ni doğuran Bandung Ruhü, günümüzde yeni bölgesel örgütlere hayat veriyor, dolar hakimiyetine, dolayısıyla ABD hegemonyasına karşı mücadele eden, yeni bir uluslararası düzen arayış içinde olan BRICS gibi örgütler, terörizme ve aşırılıklara karşı mücadeleyi esas alan Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi birliktelikler, irili ufaklı birçok bölgesel örgüt Bandung Ruhü'nden esinlenmeye devam ediyor.

Anahtar Kelimeler: Bağlantısızlık, Bağlantısızlar Hareketi, emperyalizm, sömürgeciliğe karşı mücadele, kendi kaderini tayin hakkı.

Bandung Spirit is 70 years Old

ABSTRACT

The Asian-African Conference, referred to as the Bandung Conference, emerged as a beacon of hope in a post-war world fraught with conflict between two political-ideological extremes, where the remnants of pre-war devastation remained and colonialism persisted. The Final Declaration of the Conference, ratified on April 24, 1955, is the essential text that influenced the framework of the post-colonial international community. The core tenets of the Final Declaration encompass the eradication of colonialism, the sovereignty and parity of nations regardless of size, economic and cultural collaboration, resistance to racial discrimination, the right to self-determination for nations, and the promotion of peaceful coexistence. In the latter part of the 20th century, humanity significantly eradicated harsh colonialism, narrowed the disparity between small and large nations to a degree, and enhanced economic and cultural collaboration among developing countries. In the latter half of the 20th century, the Bandung spirit, which originated the Non-Aligned Movement, is currently invigorating new regional organizations. Entities like BRICS, which challenge dollar supremacy and U.S. hegemony while advocating for a new international order, along with the Shanghai Cooperation Organization (SCO), focused on combating terrorism and extremism, and numerous regional organizations, both large and small, remain influenced by the Bandung Spirit.

Keywords: imperialism, non-alignment, Non-Aligned Movement, right of nation to self-determination, struggle against colonialism.

Giriş

1955 YILINDA ASYA'NIN UZAK BİR KÖŞESİNDE, Endonezya'nın Cava Adasındaki Bandung kentinde toplanan mütevazı görünümlü konferans, 20. yüzyılın en önemli uluslararası toplantılarından biridir. Bu yıl, Konferansın 70. Yılı kutlanıyor. Bandung Konferansı olarak bilinen Asya-Afrika Konferansı, savaş sonrası dünyanın iki siyasal-ideolojik kutup arasında büyük bir gerginliğe sürüklendiği, savaş öncesi yıkıntılarının henüz kaldırılmamış, sömürgeciliğin tasfiye edilmemiş olduğu koşullarda, bir büyük umut kaynağı olarak ışık saçmaya başladı. Bu konferans, yeni bir dünyanın doğuşunun işaretlerini vererek, iki süper devletin dayatmalarına karşı bağımsız, başı dik yaşamakta kararlı ülkelerden oluşan Bağlantısızlar (Blocsuzlar Hareketi) Hareketi'nin temellerini oluşturmuştur (Burke, 2006).

Kurucu önderlerin yaşamlarını yitirmelerinin ardından, uluslararası konjonktürde meydana gelen değişiklikler Bandung rüzgarını etkiledi, ancak tümüyle yok edemedi. Bandung Ruhü, günümüzde ilham kaynağı olmayı sürdürüyor.

1960'lı ve 70'li yıllarda uluslararası arenada güçlü bir rüzgar estiren Bağlantısızlar Hareketi, Birleşmiş Milletler'in Genel Kurulu'na hâkim olmuş ve dünya barışına büyük katkılarda bulunmuştur. Filistinli yazar Edward Said Bandung'un tarihsel önemini şu çarpıcı sözlerle ifade ediyor: "1955'te toplanan Bandung Konferansı, Doğu'nun

bir bütün halinde Batı İmparatorluklarına karşı özgürlüğünü elde ettiği tarihin en önemli politik girişimidir" (Said, 1998).

Bağlantısızlar Hareketinin başarıları, kalıcı olmadı. Kurucu önderlerin yaşamlarını yitirmelerinin ardından, uluslararası konjonktürde meydana gelen değişiklikler Bandung rüzgarını etkiledi, ancak tümüyle yok edemedi. Bandung Ruhü, günümüzde ilham kaynağı olmayı sürdürüyor. Bu makalede, Bandung Konferansı ve Bağlantısızlar Hareketi'nin hangi uluslararası şartlarda gündeme geldiğinden yola çıkarak, günümüzde hegemonyacılığa karşı mücadele bağlamında taşıdığı anlam incelenecektir.

Bir ara unutulmaya yüz tutan Bağlantısızlar Hareketi'nin 60. yılı, 2021 yılında Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da ve Endonezya'nın Bandung kentinde düzenlenen törenlerle kutlandı. 11 Ekim 2021'de, 105 ülkenin yanı sıra ve 9 kuruluşun da katıldığı Belgrad'daki anma toplantısında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri António Guterres bir konuşma yaptı. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, dönem başkanı sıfatıyla video konferans yoluyla yaptığı açış konuşmasında, Bağlantısızlar Hareketi'nin dünya barışı, adaleti, dayanışması için mücadeleye eden, çok uluslu bir karaktere sahip olduğunu vurguladı (Saragih, 2015).

Bir başka anma etkinliği, Asya'da yaşandı. Tarihi konferansın 60. Yılında Bandung'da bir araya gelen, aralarında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Endonezya Devlet Başkanı Joko Widodo ile Swaziland Kralı Mswati'nin de aralarında bulunduğu bir grup lider, yerel saat ile 09.20 de Savoy Hermann Otelinden Bandung Konferansı'nın yapıldığı Bağımsızlık Binası'na yürüdü. Anma etkinliği aynı mekanda, Bağımsızlık Binasında yapıldı (Saragih, 2015). Endonezya Devlet Başkanı Joko Widodo, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Zimbabwe Devlet Başkanı Robert Mugabe, Myanmar Devlet Başka-

60. Yıldönümü'nde Bağılantısızlar Hareketinin Yüksek Düzeyli Toplantısı 11-12 Ekim 2021'de Belgrad'da yapıldı (Fotoğraf: Sırbistan Dışişleri Bakanlığı, 2021).

nı U Thein Sein, Mısır Başbakanı İbrahim Mahlab ve Venezuela Devlet Başkan Yardımcısı Yardımcısı Jorge Arreaza yaptıkları konuşmalarda gelişmekte olan ülkelerin hak ve çıkarlarını korumalarında ve gelişmelerinde büyük sorunlarla karşı karşıya kaldıklarına dikkat çektiler, ortak refah için yaptıkları çalışmaların önemine işaret ederek, Bandung Ruhü'nu övdüler (China Daily, 2015a). Xi Jinping Bandung Ruhü'ndan esinlenen Asya-Afrika ülkelerinin el ele vererek güçlendiklerini, bölgesel düzeyde işbirliğini artırarak ilerlemeler kaydettiklerini, bölgesel/uluslararası düzeyde giderek artan roller üstlendiklerini vurguladı (Xi, 2015).

Bir başka paralel, anlamlı etkinlik bir yıl önce Pekin'de yaşandı. Çin lideri Xi Jinping Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın 5 ilkesini, ilanının 70. yıldönümünde düzenlenen törende andı. Bir arada yaşamanın Asya'da doğduğunu ama kısa sürede

dünyaya yayıldığını belirten Asya-Afrika ülkelerinin oluşturduğu Bandung Ruhü'nun esaslarının "Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın 5 İlkesinin" ışığında doğduğuna dikkat çeken Çin lideri, ilkelere 1954'de Çin, Hindistan ve Birmanya arasında, mimarlığını Çin başbakanı Zhou Enlai ile Hindistan başbakanı Pandit Nehru'nun yaptığı anlaşmada vücut bulduğunu hatırlattı (Xi, 2024). Bu ilkeler Toprak bütünlüğüne, Egemenliğine saygı, Saldırmazlık, Başkalarının işlerine karışmama, Devletler arasındaki ilişkilerin eşitlik ve karşılıklı yarar temelinde gelişmesi, Ekonomik işbirliği idi (Sander, 2000).

Bandung Konferansı'nın 60. yıl kutlamaları üç temel mesaj iletti: Birincisi ABD emperyalizminin hızla gerilediği ve Batı'nın derin bir krize sürüklendiği koşullarda, mazlumlar dünyasının yeniden canlanmasının işaretlerini taşımaktadır.

İkincisi, Sırbistan'ın J.B. Tito'nun önderlik ettiği ancak onun ölümünden sonra araya mesafe koyduğu Bağlantısızlar Hareketi'ne dönüşü ilan ediyor. Nitekim Sırbistan cumhurbaşkanı Vucic, 1961'deki güvensiz ve çift kutuplu dünyada 100 den fazla ülkenin farklı bir yolu tercih ettiğini anımsatarak, "Bağlantısızlar Hareketi bağımsızlığı ve egemenliği için mücadele eden ülkeleri temsil etmiştir. Sırbistan olarak bu mücadelemize devam ediyoruz" dedi (AA, 2021). Üçüncüsü ve daha da önemlisi, Bağlantısızlar Hareketi'nin dünya barışına ve uluslararası işbirliğine yaptığı katkıların yeniden gündeme gelmesidir. Uluslararası kriz ortamında, Bağlantısızlar Hareketi, dünyamız için yaşamsal önemdeki barış ve istikrar umutlarını yeniden canlandırabilir.

Bandung Öncesi Uluslararası Ortam

Bandung Konferansı olarak anılan birlikteliğin özgün adı "Asya-Afrika Konferansı" idi. Konferansın amacı, yeni uluslararası düzen arayışı olarak tanımlanmıştı. II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da başlayan cepheleşme 1950'li yıllarda Asya'ya kaydı. Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan korkunç bombalarla teslim alınması, Uzak Asya'daki büyük gerginliğin ilk işaretiydi. Japon yenilgisi, Japon güçlerinin savaş sırasında işgal ettikleri ülkelerde, Pasifik'te, Güneydoğu Asya'da büyük askeri-siyasi boşluklar bırakmıştı. Çin'de halk güçlerinin Batı destekli Kuomintang güçlerini yenerek ülkeye hâkim olmalarının ardından 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmeleri, Uzakdoğu'nun kaderini derinden etkiledi. Batılı güçler devrimci Çin'in etkisinin yayılmasının önüne geçmek için Soğuk Savaş Uzakdoğu'ya taşındılar, Sovyetler Birliği'nin ardından Çin'i "Çevrelemeye" yöneldiler (Kennan, 1947). Bandung Ruh'u'nu kavramak için bölgede o tarihte yaşananları hatırlayalım.

Kore Savaşı: Çin'deki köklü devrimin derinden etkilediği komşuların başında Kore gelmektedir. Japonya'nın 1945'de yenilgiye uğramasından sonra, Kore'de ABD ile Sovyetler Birliği yandaşları arasındaki çekişme, ilk aşamada uzlaşmayla sonuçlandı. İki büyük güç, 1948'de işgal ordularını çekerek, 38 Paralel'i sınır kabul ettiler. Ancak, 1950 yılında yapılan seçimlerde, Batı yanlısı S. Syngman Rhee'nin partisi yalnızca 48, diğer partiler 120 sandalye kazanınca durum değişti. Yeni duruma itiraz eden Kuzey Kore birlikleri, 38. Paralel'in güneyine sarktılar. Bunun üzerine ABD BM'i harekete geçirerek müdahale etti. Çin, ABD müdahalesine "Kore Çin'in komşusudur" çıkışıyla tepki verdi, dur dedi (Sander, 2000). ABD/BM güçlerinin 38. Paraleli aşmaları üzerine, Çin, fiilen müdahale edince savaş ABD/BM-Kore/Çin savaşına dönüştü. Çin ordusunun Güney Kore'yi işgali ABD'nin karşı-tepkisini doğurdu. Savaş 38. Paralel çevresinde kilitlenince başlayan ateş-kes görüşmeleri 1953 de sonuçlandı. Kore, Kuzey Kore-Güney Kore olmak üzere ikiye bölündü (Cumings, 1996 & Stueck, 1997).

Vietnam Savaşı: II. Dünya Savaşı sırasında, bir Fransız sömürgesi olan Çin -Hindi , II. Dünya Savaşı sırasında Japonya'nın eline geçmişti. 1945 yılında savaşı kaybedeceğini anlayan Japonya, Çinhindi'nde üç bağımsız devletin (Vietnam, Laos, Kamboçya) kuruluşunu ilan etti, Vietnam'ın başına Bao Dai'yi getirdi. Buna karşı çıkan Vietnamlı komünistler, Ho Şi Minh önderliğinde Vietminh'i kurarak direnişe geçtiler. Ho Şi Minh, 1946 yılının sonunda Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'ni ilan ederek gerilla savaşını başlattı. Çin'deki devrimin elini güçlendirdiği Vietnamlı direnişçiler, 1954 yılında Fransa'nın en önemli garnizonunun bulunduğu Dien Bien Phu'yu ele geçirince, bölgenin kaderi değişti. Yenilgiyi kabul eden Fransa, Çin-Hindi'nden çekilme kararı aldı. Ortaya çıkan boşluğu ilerleyen dönemde ABD dolduracaktır (Lawrene, 2010 & Zhai, 2000).

1969'dan 1974'e kadar yayınlanan devrimci bir aylık dergi olan Gidra'nın Ağustos 1972 sayısının ön ve arka kapağı. Bu dönemde sık sık Vietnam'da napalm ve diğer kimyasal silahların kullanılması, Hiroşima'ya atılan atom bombasına benzetiliyordu (Fotoğraf: Gidra, 1972).

SEATO'nun Kuruluşu: ABD, II. Dünya Savaşı'nın sonunda Berlin kapısına dayanan Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası ile kuşatırken, Avrupadaki hakimiyet alanını 1949'da NATO'yu kurarak pekiştirdi. 1950'lerin başında Asya'da Avrupadakine benzer olaylarla karşılaşan ABD, bu kez Güneydoğu Asya'da benzer bir Soğuk Savaş düzenini Güneydoğu Asya'da kurmaya, Çin'i çevrelemeye yöneldi. SEATO (South East Asia Treaty Organisation; Güney Doğu Asya İttifak Örgütü) 1954'de Filipinler'in başkenti Manilada kuruldu. Anlaşmanın imzalandığı gün ek bir protokol ile sekiz devlet (İngiltere, Fransa, Avusturalya, Yeni Zelanda, ABD, Pakistan, Filipinler, Tayland) Hindi Çini'nin Hint-Çin bölgesinin NATO'su olarak görülen SEATO'nun koruyuculuğu altında olduğunu ilan etti. ABD, SEATO'yu Cenevre Anlaşması ile ortaya çıkan sonuçları dengelemek umuduyla kurmuştu

(Sander, 2000). Bandung Konferansı, Soğuk Savaş dalgalarının Güneydoğu Asya'yı ve Asya'nın güney kıyılarını vurduğu yıllarda, o yıkıcı dalgalardan korunmak için toplandı.

Bandung öncesi Hindistan: Bağlantısızlar Hareketi'nin temelleri, Hindistan başbakanı Pandit J. Nehru'nun girişimi, Endonezya devlet başkanı Ahmet Sukarno'nun desteği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) ve Asya'nın bağımsızlığına yeni kavuşan genç uluslarının çabaları sonucunda 1955'te toplanan Bandung Konferansı'nda atıldı. Endonezya'nın Cava Adası'ndaki Bandung kentinde gerek izledikleri dış politika gerekse çıkarlar açısından aralarında önemli farklar olsa da, Asya-Afrika'nın mazlumları bir araya geldiler (Sander, 2000). Konferansa "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" ilkelerinin yön vermesi esas alındı. Ancak bu, her şeyin Bandung'da başladığı anlamına gelmez; öncesi var.

Delhi Asya İlişkileri Konferansı

Bandung Konferansı'nın önceli öncülü sayılan Asya Konferansı (tam adı ile Asya İlişkileri Konferansı), 23 Mart -2 Nisan 1947 tarihleri arasında Hindistan'ın başkenti Delhi'de toplandı (Akalin, 2024). Toplantının ev sahipliğini, Hindistan Ulusal Kongre Partisi adına Dünya İşleri Hint Konseyi (Indian Council of World Affairs; ICWA) yaptı (Tharoor, 2007). Asya İlişkileri Konferansı Bandung Konferansı'nın önceli olarak kabul edilir ancak Hindistan'ın o konferanstan önce başka uluslararası toplantılarda yer aldığını, örneğin Dünya Sendikalar Konferansına (Şubat 1945), Dünya Sendikalar Kongresine (Eylül 1945), Tabi Halklar Konferansına (Londra, Ekim 1945), Uluslararası Emek Konferansına (Cenevre, Temmuz 1947) katıldığını belirtmek gerekir. Bu girişimler Kongre Partisi'nin/Nehru'nun II. Dünya Savaşı sonrası inşa edilen uluslararası topluma baştan beri ilgi duyduğunun, katkılar sunma isteğinin bir göstergesidir. Asya İlişkileri Konferansı, yeni oluşan uluslararası düzenin Asya ayağını oluşturma girişimi olarak görülebilir (RC Majumdar, 2008).

Delhi'deki Konferansa Afganistandan, Ermenistandan, Azerbaycandan, Butandan, Burma'dan, Çin'den (ÇHC henüz kurulmamıştı), Laos' tan, Mısır'dan, Gürcistandan, Hindistandan, Endonezya'dan, İran'dan, Kamboçya'dan, Kazakistan'dan, Kırgızistandan, Kore'den (o zaman bölünmemişti), Mısır'dan, Moğolistan'dan, Nepal'den, Filipinler'den Tayland'dan, Seylan'dan (günümüzde Sri Lanka), Tacikistan'dan, Tibet'ten, Türkiye'den¹ Türkmenistandan, Özbekistan' dan, Vietnam'dan delegeler katıldı (Nanda, 2003). ABD'den, Sovyetler Birliğinden, İngiliz hakimiyetindeki Malayadan, Avusturalyadan, Yeni Zelanda'dan, Filistin'den (Yahudiler temsilciler ise gözlemci sıfatıyla konferansa katıldılar. Konferansa davet edilen Japonya'nın katılımı ABD tarafından engellendi (Tharoor, 2007). Neh-

ru, toplantının hedefini bir yıl önce, 22 Ağustos 1946'da yaptığı konuşmada şu şekilde belirtmişti: “Konferans , komşu ülkeler arasında iyi ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olacak; yaşam standartlarının yükseltilmesi doğrultusundaki düşünceleri ve tecrübeleri bir araya getirecek;; Asya halkları arasındaki kültürel, toplumsal ve ekonomik bağları güçlendirecektir” (Nanda, 2003).

Konferansın açış konuşmasını ev sahibi sıfatıyla yapan Nehru dört noktada yoğunlaştı: Asya'nın birliğine duyulan ihtiyaç; Asya'nın dünya sahnesine çıkışının ilanı; Batı-karşıtı düşüncelerin ısrarla gündeme getirilmesinden kaçınma; bölgesel işbirliğine duyulan ihtiyacın artması.

Delhi'deki Asya Konferansı, Hindistan'ın bağımsızlığının resmen ilan edildiği 15 Ağustos 1947'den önce toplandığına (Akalin, 2024) dikkat çekmek gerekir.

Konferansın açış konuşmasını ev sahibi sıfatıyla yapan Nehru dört noktada yoğunlaştı: Asya'nın birliğine duyulan ihtiyaç; Asya'nın dünya sahnesine çıkışının ilanı; Batı-karşıtı düşüncelerin ısrarla gündeme getirilmesinden kaçınma; bölgesel işbirliğine duyulan ihtiyacın artması. Nehru konferans talebinin birçok Asya ülkesinden geldiğini, buluşmanın “bir araya gelmenin ve birlikte ilerlemenin vaktinin gelip çatıldığı” düşüncesinin yaygınlaşmasının ürünü olduğunu vurguladı. (Nehru, 2003) .

1946 yılının Şubat ayında, İngiliz Başbakanı Atlee, bakanlar kuruluna yeni bir Hindistan Anayasası hazırlanması için Hintli liderlerle müzakerelere başlama talimatını verdi. Hindistan. Cumhuriyeti'nin yasal statüsü hazırlanacaktı. Ancak İngiltere, bir yandan da

Hindistan'ı bölmek için elinden geleni yapıyor, ayrımcılığı körüklüyordu (Tharoor, 2007). Hintli liderlerin uzlaşmalarını üzerine, İslam Birliği 6 Ağustos 1946'da yaptığı Dolaysız Eylem Günü çağrısı yüzbinlerce müslümanın sokaklara dökülmesine yol açtı. Birçok kent ve kasabada, özellikle Kalküta'da şiddetli çatışmalar patlak verdi, iki taraftan on binlerce insan şiddet olaylarında can verdi (Nanda, 2003). Asya Konferansı'nın o tarihsel koşullarda Mart 1947'de Delhi'de toplanmasını, Hindistan Cumhuriyeti'nin kurucu iradesinin bir parçası olarak görmek gerekir (Akalın, t.y.).

Delhi Konferansı, benzer bir bağımsızlık mücadelesi yürüten Endonezyalı milliyetçi çevrelerde ilgiyle izlendi. Endonezyalı lider Dr. Ahmet Sukarno, Nehru'yu 9 Ekim 1945'de Endonezya'ya davet etti. Aslında Bandung süreci o tarihte başlamıştı. "Hürriyet mücadelesinin Hindistan'da, Java'da ya da başka bir yerde

el ele yürüdüğünü" ifade eden Nehru, Sukarno'nun davetini kabul etmiş, ancak İngilizler bu ziyareti engellemişlerdi (Nanda, 2003).

Hint tarafının yakın işbirliği çağrısı, birçok delege tarafından paylaşıldı. Afgan delegesi Abdülmecit Han "Hayatta kalmak istiyorsak, birlikte yaşamak zorundayız" derken, Butan delegesi Jigme Dorji, "Konferansın Asya'da aşkın simgesi ve dayanışma bağına dönüşmesi umudunu" ifade ederken, Seylan'dan Bandaranaike yolladığı mesajda, "Konferansın çok daha büyük bir şeyin (özgür ve eşit Asya ülkeleri federasyonu) başlangıcı olması" dileğini ilettiler. Endonezya başbakanı Shutan Shariar ise, "Konferansın Asya ülkelerini bir araya bir araya getirmede büyük etki yaratmasını" diliyordu. Vietnam delegesi Mai The Chau ise, "Asya'nın birliği hakkında çok söz ettik, artık harekete geçelim" diyerek eylem çağrısında bulundu (Nanda, 2003).

Jawaharlal Nehru, 31 Mart-1 Nisan 1947'de Yeni Delhi'de düzenlenen Asya İlişkileri Konferansı'nda Malay Delegasyonu Başkanı Dr. Burhaneddin'i selamlarken (Fotoğraf: Malaya Ganapathy, 2022).

Çin'in Katkıları

1 Ekim 1949'da Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan eden güçlere önderlik eden Çin Komünist Partisi (ÇKP), dış politikada Moskova ile iyi ilişkiler içinde olmakla birlikte, Sovyet Blokundaki üyelerden farklı olarak, emperyalizme ve sömürgecilğe karşı mücadeleyi esas alan bir dış politika izledi. ABD'nin Tayvan'a verdiği destek ve Japonya'yı yeniden silahlandırılması Çin'i kaygılandırıyor, güvenlik endişelerini artırıyordu. Bu bağlamda, Çin Başbakanı Zhou Enlai'nin (Zhou Enlai) "Asya halkı, ilk atom bombasının Asya topraklarında patlatıldığını asla unutmayacak" şeklinde sıkça alıntılanan sözü Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgesel güvenlik hassasiyetlerini yansıtmaktadır (Zhou, 1981).

Bandung konferansından sonra Çin'in uluslararası siyasi durumu giderek iyileşti.

Zhou Enlai'nin konferansa ulaşması sorunlu başladı. ÇHC'nin Hong Kong'dan kiraladığı Air India uçağına suikast girişiminde bulunuldu (Chen, 2001). Çu, son anda uçağı değiştirdiği için kurtuldu; ancak uçağın diğer 11 yolcusu öldü.

Bandung konferansından sonra Çin'in uluslararası siyasi durumu giderek iyileşti. Konferansa katılan birçok tarafsız gücün yardımıyla, ABD'nin desteklediği ÇHC'yi ekonomik ve politik olarak boykot etme pozisyonu, aşınmaya başladı (Westad, 2006). ÇHC, 1971'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Çin'i temsil etme hakkını elde etti (UN, 1971).

Endonezya'nın Katkıları

Bandung Konferansına ev sahipliği yapan Ahmet Sukarno, işgalci Japonya'nın yenilgisinin he-

men ardından Endonezya'nın bağımsızlığını ilan eden liderdir. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra sıra, feodal unsurlarla, Batı'nın bıraktığı kalıntılarla mücadele ederek ulusu inşa etmeye gelmişti. Bağımsız bir devlet ancak bu şekilde ayakta durabilirdi. Sukarno'nun Asya-Afrika Konferansı'nın ev sahipliğine talip olması, bağımsız devleti inşa çabasının bir ayağı olarak görülebilir.

1955 Genel seçimlerinde, Sukarno'nun partisi Endonezya Milliyetçi Partisi, sandıktan birinci parti olarak çıkarken, dini tabanlı Masyumi ve Nahdatul-Ulema ile Endonezya Komünist Partisi birbirine yakın oy alırlar. Ancak hiçbir parti çoğunluğu sağlayamadığı için istikrarlı bir koalisyon hükümeti kurulamaz. 1958-59 yıllarında Endonezya'yı ziyaret eden Niyazi Berkes'in şu tespiti düşündürücüdür: "Endonezyalılar bağımsız yeni bir devlet kurma işi ile karşılaştıkları zaman yasama, yürütme ve mahkeme işlerinde hiçbir tecrübeleri olmadan, II. Dünya Savaşının Savaşı'nın getirdiği karışıklıklar sayesinde bağımsızlıklarına kavuşunca neye uğradıklarını şaşırıyorlar" (Berkes, 1999).

Endonezya'daki uluslaşma sürecinin, örneğin güçlü devlet geleneğine sahip Türkiye ve İran'a göre daha sancılı yaşandığını başka kaynaklar da belirtiyor (Ricklefs, 1993). Sukarno, milliyetçiler, dinciler ve komünistler arasında bir denge politikası izledi. O yıllarda, Endonezya Komünist Partisi giderek güçlenmiş, ülkenin en büyük siyasal partisi haline gelmişti (Mortimer, 2006).

Bandung Konferansı ile ilgili girişim Endonezya'dan geldi. Endonezya'nın başbakanı Dr. Ali Saastromiijono'nun, 1954 yılının Ocak ayında yaptığı çağrı üzerine, Seylan, Birmanya, Hindistan, Pakistan ve Endonezya, Seylan'ın başkenti Colombo'da bir araya gelerek, 1955 yılında Bandung'da böyle bir konferansın toplanması için karar alırlar (Mackie, 2005 & Kahin, 1956).

Bandung'daki Asya-Afrika Konferansı

Konferansın amacı, bağımsızlıklarını yeni kazanan Afrika ve Asya ülkelerinin, ABD ve Sovyet Rusya gibi iki büyük güç karşısında varlıklarını korumak için bir birlik ve dayanışma sağlamaktır. Düzenleyicilerin, mümkün olan en geniş katılımı sağlamak için büyük çaba gösterdikleri Konferans, 18 Nisan 1955'te Java Adası'nın önde gelen kenti Bandung'da toplandı. Endonezya Hükümeti, Bandung'u Asya-Afrika Konferansı'nın merkezi, Convordia binasını da Konferansın mekânı olarak belirledi. O tarihlerde Convordia Salonu, Bandung'daki en büyük salondur, dahası kentin merkezindeki Savoy Homann Oteli ile Preanger Hoteline yakınlığı nedeniyle stratejik bir konumdaydı. Bina uluslararası bir toplantının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde elden geçirildi, *Gedung*

Merdeka (Bağımsızlık Binası) adını aldı. Sonraları Endonezya Temsilciler Meclisi toplantıları da bu binada yapıldı (Mackie, 2005 & Kahin, 1956) .

Konferansa Afganistan, Birmanya, Kamboçya, Seylan, Mısır, Habeşistan, Altın Sahili (Gana), Hindistan, Endonezya, Irak, Japonya, Ürdün, Laos, Lübnan, Nijerya, Libya, Nepal, Pakistan, İran, Filipinler, Suudi Arabistan, Siyam, (Tayland), Sudan, Suriye, Kuzey Vietnam, Güney Vietnam, Yemen, Çin Halk Cumhuriyeti, ve Türkiye'nin yanı sıra Kıbrıs lideri Makarios, Kudüs eski müftüsü ve Afrika Milli Kongresi'nden bir sözcü katıldı. İsrail, Arap devletlerinin itirazı üzerine davet edilmedi. Güney ve Kuzey Kore ise çağrılmadı (Kahin, 1956 & Mackie, 2005). İsrail Başbakanı 26 Nisan 1955'te ülkesinin davet edilmemesinden duyduğu teessüfünü tüm delegelere iletir (Türk Diplomasi Arşivi, t.y.).

18-24 Nisan 1955'te Endonezya'nın Bandung kentinde toplanan Asya-Afrika Konferansı'na 29 Asya ve Afrika ülkesi ve bölgesinin hükümet heyetleri katıldı (Fotoğraf: Qian Sijie/ Xinhua, 1955).

18 Nisan 1955'te, Endonezya Devlet Başkanı Ahmet Sukarno, besmele ile başladığı açış konuşmasında mazlumların çok sesli dayanışmasına dikkat çekti:

"Burada Budizm, İslam, Hristiyanlık, Konfüçyüsçülük, Hinduizm, Jainizm, Sihizm, Zerdüştlük, Şintoizm ve diğerleri gibi dinlere ibâğlı insanlarla birlikte, küçük-büyük uluslar temsil ediliyor. Burada her siyasi inanç, demokrasi, monarşi, teokrasi ve ötekiler, sosyalizm ve kapitalizm gibi her ekonomik doktrinin bu salonda temsilcileri var. Ama arzuda birlik varsa, çeşitliliğin ne zararı olur? Bu, karışıklık değil, kardeşlik konferansıdır"

"Evet, aramızdaki çeşitliliği kim inkâr edebilir; Burada Budizm, İslam, Hristiyanlık, Konfüçyüsçülük, Hinduizm, Jainizm, Sihizm, Zerdüştlük, Şintoizm ve diğerleri gibi dinlere ibâğlı insanlarla birlikte, küçük-büyük uluslar temsil ediliyor. Burada her siyasi inanç, demokrasi, monarşi, teokrasi ve ötekiler, sosyalizm ve kapitalizm gibi her ekonomik doktrinin bu salonda temsilcileri var. Ama arzuda birlik varsa, çeşitliliğin ne zararı olur? Bu, karışıklık değil, kardeşlik konferansıdır" (Sukarno, 1955).

Sukarno, korkuların bir yana bırakılmasını ve bütün insanlığın yararlanacağı bir plân yapılması

gayesinin benimsenmesini dile getirdi. Ardından gündeme geçildi. 29 ülkeden 24'ünün kabul ettiği gündem başlıkları şunlardı: 1- Kültürel işbirliği; 2- İktisadi İşbirliği; 3- Yabancı hâkimiyeti altında bulunan milletlerin sorunları; 4- İnsan hakları ve kendi kaderini kendi tayin etme hakkı, 5- Atom enerjisinin kullanımı. 6- Kitle imha silâhları; 7- Dünya barışının ve işbirliğinin geliştirilmesi.

Tartışmalar üzerine heyet başkanları bir toplantı daha yaparak, gündemi yeniden düzenlediler. Atom enerjisinin kullanılması sorunu gündemden çıkarıldı. Kabul edilen gündem maddeleri şunlardı: İktisadi İşbirliği, Kültürel İşbirliği, İnsan hakları ve kendi kaderini tayin hakkı (Akşam, 1955).

Komitelerdeki, özellikle siyasi komitedeki görüşmeler sırasında, Batı yanlısı devletlerin temsilcileriyle bunlara karşı olan devletlerin temsilcileri arasında geniş görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Birinci gurubun liderliğini (Batı yanlıları) başta Türkiye olmak üzere Irak ve Pakistan, ikinci grubun liderliğini ise Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti ve Mısır yaptılar (Nehru, 2003). Arap devletlerinin bir kısmı (Irak, Ürdün, Lübnan ve Libya) Batılı görüşleri, diğerleri (Mısır, Suudi Arabistan, Suriye ve Yemen) tarafsızlığı savunuyorlardı. Laos ve Kamboçya Nehru'nun ve Zhou Enlai'nin verdikleri teminat doğrultusunda tarafsızlık yanlılarının safına geçmişlerdi.

Yıldızı Bandung'da parlayanlardan biri Mısır Başbakanı Cemal Abdülnasır'dır. Abdülnasır, İsrail'i sert biçimde eleştirerek konunun gündeme alınmasını talep eder, Güney Afrika'daki ırk ayrımını üzüntü ile karşıladığını, kınadığını belirtir. Nasır, ülkesi ile Asya ve Afrika milletleri arasındaki işbirliğinin genişletilmesine taraftar olduğunu belirtir. Nasır milletlerarası münasebetlerin düzenlenmesinde ve dünya gerginliğinin azaltılmasında, küçük devletlerin, yapıcı rolle-

rini oynamak hakkına sahip olduklarını; Mısır Hükümeti'nin, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın, barış ve emniyeti sağlayacak ve bunun idamesini temin edecek bir müessese olduğuna inandığını, bu teşkilatı desteklemeye devam edeceğini belirtir (Aydın Tarihi, 1955).

Konferansın en gergin bölümlerinden biri Filipinler delegesi ile Çin Başbakanı Zhou Enlai arasında geçer. Suçlamalar karşısında Zhou Enlai yıkıcı faaliyetlerde bulunanların kendileri değil, Amerika olduğunu, Formozadaki tutumu ile savaş çıkarmak arzusu beslediğini söyledikten sonra meydan okuma mahiyetinde şunları ekler sözlerine: “Biz komünistiz. Bundan dünyanın diğer devletlerine ne... eğer barışsever gayretlerimize inanmıyorsanız, hepinizi Çin'e davet ediyorum. İstedığınız zaman istediğiniz temsilcilerinizi göndererek, ülkemizi inceleyiniz. Biz burada kendi rejimimizle diğer rejimler arasında müşterek bir zemin arıyoruz” (Milliyet, 1955).

Konuşma sırasında Filipinler delegesine arkasını dönen Nehru'nun, Zhou Enlai'nin konuşmasını alkışlarla desteklediği görülür.

Konferansta Nehru-Zorlu çatışması

Konferansta Türkiye-Hindistan ilişkilerine özel bir parantez açmak gerekir. Bir Atatürk hayranı ve cumhuriyet Türkiye'sinin uluslararası alandaki başlıca savunucularından Nehru, Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun Batı yanlısı konuşmasına sert tepki verir (Nehru, 1950).

Konferansta sömürgecilik sorunu müzakere edilirken Türk delegasyonu, İran, Irak, Lübnan, Pakistan ve Filipinlerle ortak bir teklif hazırlayarak milletlerarası komünizmin yıkıcı faaliyetlerinin kınanmasını ister. Türk heyetinin başkanı teklifi Konferans'a sunarken yaptığı konuşmada birçok hür ve bağımsız devletin sömürgecilik

yüzünden yeni bir saldırı ile karşı karşıya olduklarını, komünizmin yıkıcı ve icabında kuvvet kullanmak gibi faaliyetler içinde olduğunu iddia eder (Akşam, 1955). Zorlu konuşmasında hür milletleri Kuzey Atlantik Paketi, Balkan Paketi, Güneydoğu Asya Savunma Paketi gibi ittifaklar yapmaya sevk eden şeyin, tecavüz tehlikesi olduğunu ileri sürer. Zorlu'ya göre “Sulh ve güvenliğin muhafaza edilebileceği ümidine sahip isek bu birlik ve hürriyeti seven insanların işbirliğinde bulunan kuvvetin tecavüzün muvaffak olmadığını ve olmayacağını göstermelerindedir” (Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995, 2020). Bu konuşmanın bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkelerin sert tepkisi ile karşılaşması kaçınılmazdı. Zorlu'nun “madalyonun bir yüzünü gösterdiğini, madalyonun öteki yüzünde NATO'nun yer aldığını belirten Nehru “Bloklerden birine katılmanın bir Asya-Afrika devleti için hoş görülemez bir küçük düşme” olduğunu savunur, “NATO'nun sömürgeciliğin en kudretli koruyucularından biri olduğunu” vurgular.

Fatin Rüştü Zorlu sonraları yaptığı bir konuşmada Türkiye'nin Bandung'a Batılıların zoru ile katıldığını açıklamıştı: “Biz Bandung'a son dakikada gittik. Bu iştiraki müttefiklerimiz çok arzu ettiler, ‘aman gidin dediler, siz gitmediğiniz takdirde fena olacak’ dediler” (Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995, 2020). Hata yıllar sonra anlaşıldı ancak iş işten geçmişti. Zorlu'nun ve Türk hükümetinin Bandung'daki tutumu, Türkiye'nin Asya-Afrika ülkelerinin nezdinde büyük itibar kaybetmesine neden oldu.

Aslında, Bandung Konferansı istisna değildir, yanlışın kaynağı Başbakan Adnan Menderes'in Milli Kurtuluş Savaşında Cezayir'e karşı Fransız emperyalistlerini desteklediği dış politikada yatar. Türkiye bu hataları zaman içinde düzeltecektir.

Türk Basınında Bandung Konferansı

Türk basını, o günkü imkanlarla sınırlı olsa da, Bandung Konferansı'nı izler. *Akşam*, *Milliyet*, *Cumhuriyet*, *Vatan* vd. Konferans haberlerine yer verir. Ne var ki Soğuk Savaş döneminin doruğu sayılabilecek 1955 yılı, Türk basınının anti-komünizm rüzgarlarından çok etkilendiği yıllardandır. Bu nedenle Türk basını Bandung'u sömürgeciliğin tasfiyesi, yeni ulusların tarih sahnesi çıkışı yerine anti-komünizm penceresinden görmeyi tercih eder; Dışişleri bakanı F. Rüştü Zorlu'nun Batı'nın tezlerini savunan sözlerini ön plana çıkartır. Aslında bu gazetelerini çoğu hükümet yanlısı değildir ancak o tarihlerde esen anti-komünist rüzgarların sadece hükümeti değil, muhalefeti de etkilediği görülüyor.

Dünya nüfusunun yarısından fazlasını temsil eden, 30 devletin katılımıyla gerçekleştirilen Bandung Konferansı'nın" açılış haberini birinci sayfadan veren Vatan gazetesi haberin devamında Konferansın özü ile ilgisi olmayan temel sorunlardan uzaklaşarak farklı bir konuya odaklanır.

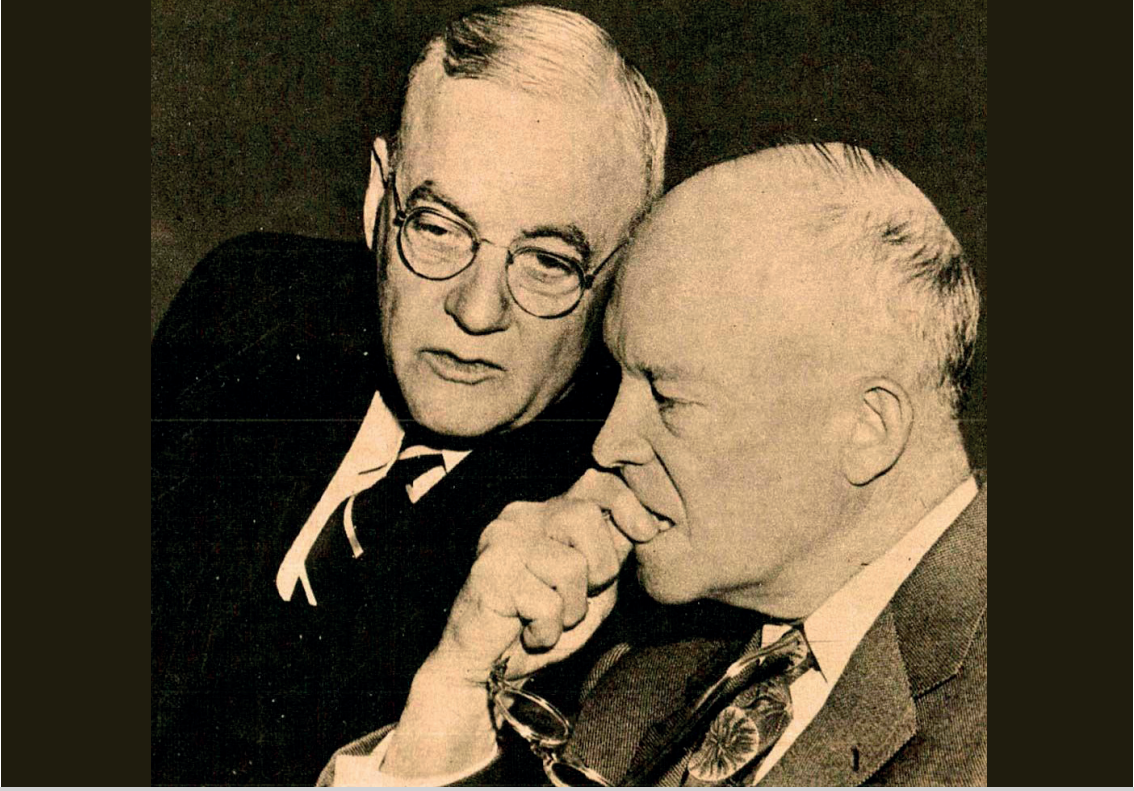
Dünya nüfusunun yarısından fazlasını temsil eden, 30 devletin katılımıyla gerçekleştirilen Bandung Konferansı'nın" açılış haberini birinci sayfadan veren Vatan gazetesi haberin devamında Konferansın özü ile ilgisi olmayan temel sorunlardan uzaklaşarak farklı bir konuya odak-

lanır. "Nasır'ın Nehru tarafından karşılanışını", "Nasır'ın Komünist Çin'e davet edilmesini" öne çıkarır. Vatan, konferansın açılış haberini verirken "Bandung'da Komünizme Hücum Edildi" türünden başlıklarla anti-komünist çizgisini sürdürür. Nehru - Zorlu çatışmasını öne çıkarır, "Fatin Rüştü Zorlu, Nehru'nun bir planını altüst etti" ifadesine yer verir (Vatan, 1955). Bu haberin gerçekte ilgisinin olmadığı, dahası sömürgeciliğe karşı bir mücadele platformunda çok yersiz kaçtığı açıktır. Gazete bir sonraki sayısında anti-komünist çizgiyi sürdürür: "Zorlu Komünizme Göz Yummak tehlikeli dedi" (Vatan, 1955).

Gazete, Konferansın bitimini haber verdiği sayısında bir kez daha Zorlu'nun Konferansın içeriği ile ilgisi olmayan yuvarlak sözlerini, "Zorlu: Sulh İçin İşbirliği Lazımdır" diye manşete taşır (Vatan, 1955). Fatin Rüştü Zorlu'nun yurda dönüşünü haberleştiren Vatan gazetesi, bir kez daha Bandung'da olup bitenlerden koparak, Zorlu'nun söylemini ön plana çıkarır: "F. Rüştü Zorlu: Türkiye'nin Sulh, Emniyet ve Müşterek Müdafaa Fikri Anlayışla Karşılandı" (Vatan, 1955)

Bir başka İstanbul gazetesi merkez eğilimli Cumhuriyet'in Bandung Konferansı'na bakışı liberal Vatan gazetesinden farklı değildir. Asya-Afrika Konferansının açılışını duyuran gazetenin ilk haberi, "Irak delegesinin Komünizme hücumu" olur (Cumhuriyet, 1955). Krallıkla yönetilen Irak'ın delegesi, Bandung'daki Batıcı grubun temsilcilerindendir. Gazetenin bir sonraki sayısı yayınına, "Komünizme Hücum" haberleri ile devam eder. "Pakistan ve Filipin Başbakanlarının Komünizme Hücum Etmelerine başbakanlarının komünizme hücum etmelerine Hint ve Kızıl Çin Başbakanları sinirlendiler" (Cumhuriyet, 1955).

Konferansın bitişini haber veren Cumhuriyet

ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower (sağda) Dışişleri Bakanı John Foster Dulles ile
(Fotoğraf: George Washington Üniversitesi NSA Arşivi, t.y.).

sözü bir kez daha Dışişleri Bakanına verir. “F. Rüştü Zorlu: Nihai Tebliğde Bahsedilmemiş Olmasına Rağmen Komünizm Yayılmasının Mevzubahis Edildiğine Memnun Oldum”. Zorlu’nun payına bu küçük mutluluk düşer! Ve nihayet Cumhuriyet, konferansın sonundaki değerlendirmeye yazısını ünlü anti-komünist yazar, Türkistan delegesi Ruzi Nazar’a bırakır: “Komünizm Bandung’da Hezimete Uğradı” (Cumhuriyet, 1955).

Bandung hakkında sağcılar, Batı yanlılarının yerli- yersiz komünizme karşı çıkışları olmuştur ama “Bandung’da komünizmin hezimete uğraması” ifadesinin patenti Ruzi Nazar’a aittir. Bu tespit, her taşın altında komünist arayan

ABD’li Bakan J. F. Dulles’in bakış açısının bile ötesindedir.

Bandung hakkında Batıların Tavrı

ABD: ABD yönetimi, ÇHC’nin kuruluşunun ve Kore Savaşının ardından bambaşka bir çehreye bürünen Uzakdoğu’daki gelişmeleri, bu arada Bandung Konferansı’nı dikkatle izler.

Dönemin/bölgenin uluslararası konjonktürünün baş aktörlerden Dışişleri Bakanı J. F. Dulles, ABD Başkanı Eisenhower’ın, başkan yardımcısının, H. Humphrey gibi ünlü siyasetçilerin de aralarında bulunduğu 38 kişilik bir guruba, konferanstan birkaç gün sonra yaptığı sunumda Bandung’u değerlendirir.

Başlangıçta, konferansın ÇHC Dışişleri Bakanı Zhou Enlai'nin hakimiyetinde geçeceğinden kaygı duyduklarını belirten Dulles, konferansın Batı ile işbirliğine inanan bir gurup dost Asya ülkesinin hakimiyetinde geçtiğini öne sürer, Konferansın sonuç bildirgesinin Filistin sorunu dışında, ABD'nin de katılacağı bir belge olduğunu değerlendirir. Sömürgeciliğe yapılan atıfların ABD'nin hissettikleriyle aynı olduğunu iddia eder. Konferansın Nehru ile ters düştüğünü, bu durumun Nehru'nun ciddi bir itibar kaybına yol açtığını iddia eden J. F. Dulles'a göre Çin Başbakanı Zhou Enlai, zekice manevralarla öne çıkar. Bakan J. F. Dulles, konferans sırasında Sovyetler Birliği'nin "sömürgecilik" suçlamalarıyla yoğun eleştirilere maruz kalmasına rağmen, ÇHC Dışişleri Bakanının Sovyetleri savunmak için girişimde bulunmamasına dikkat çeker (FRUS, 1955).

Sömürgelerdeki gelişmeleri büyük bir dikkatle izleyen İngiliz yetkililer, ABD'li yöneticilere göre daha gerçekçidir, Bandung Ruhu'nun gücünü daha baştan tespit ederler. İngiliz Dışişleri bakanlığı 4 Şubat 1955'de, diğer bir deyişle Konferansın arifesinde, Commonwealth Yüksek Komiserliğine yolladığı notta kaygılarını belirtir. Dışişleri Bakanlığı, Konferansın komünistlerin Batı'ya duydukları düşmanlığın etkisinde kalması riskinin yüksek olduğuna işaret eder.

ABD'nin ilk izlenimi durumun korkulacak

kadar kötü olmadığı yönündedir. Konferans bir bütün olarak Batı karşıtlığına, diğer bir deyişle kayıtsız şartsız Sovyet yandaşlığına dönüşmez. Bunda, Nehru'nun "bloklardan birine yandaş/ karşıt görüntüsü vermeme" kaygısı etkili olur.

Uzak Doğu'da Çin Devrimi'nin ve yankılarının gözünü iyice korkuttuğu bilinen J. F. Dulles'in Bandung değerlendirmesi, bölgede güçlenen ve inisiyatifi ele geçiren genç devletlerin faaliyetleri sonucunda kısa süre içinde çöker. ABD, giderek İngiltere ve Fransa'nın bıraktığı büyük boşluğu, Batılı emperyalistler adına doldurmaktan başka çare göremez. Demokratik Kore'nin, Laos ve Kamboçya ile birlikte Vietnam'ın direnişleri, Hindistan'ın Bağlantısızlar Hareketi içinde giderek artan ağırlığı, yeni dönemde Güneydoğu Asya'nın kaderini şekillendirir.

İngiltere: Sömürgelerdeki gelişmeleri büyük bir dikkatle izleyen İngiliz yetkililer, ABD'li yöneticilere göre daha gerçekçidir, Bandung Ruhu'nun gücünü daha baştan tespit ederler. İngiliz Dışişleri bakanlığı 4 Şubat 1955'de, diğer bir deyişle Konferansın arifesinde, Commonwealth Yüksek Komiserliğine yolladığı notta kaygılarını belirtir. Dışişleri Bakanlığı, Konferansın komünistlerin Batı'ya duydukları düşmanlığın etkisinde kalması riskinin yüksek olduğuna işaret eder (CVCE, 1955).

Öte yandan, Times Gazetesi şu satırlara yer verir: "Bazı endişeli anlara rağmen dün sona eren Asya - Afrika konferansında temsil edilen 29 millet, müzakerelerinin hülasasını ihtiva eden tebliğ hakkında oybirliği ile mutabakata muvaffak olmuşlardır. Toplantının başından itibaren Komünist aleyhtarları, Komünistler ve bitaraflardan müteşekkil üç gruba ayrılan konferansın böyle bir mutabakata varmış olması bir başarı değildir" (Murat, 2018). Aslında, Gazete başarıyı anlatır-

ken başarısızlık iddiasıyla kendisi ile çelişir.

Sovyetler Birliği: Türk Dışışleri Arşivi'ne yansıyanlara göre, Konferans hakkında Pravda'da iki makale çıkar. Ayrıca Kızılyıldız gazetesi de konuya ilişkin bir makaleye yer verir. Bütün gazeteler Konferansın bitiminde yayımlanan bildiriye yer verirler. 28 Nisan 1055 tarihli Pravda olayı 'Sulh Kuvvetlerinin Büyük Muaffakiyeti' olarak yansıtır (Türk Diploması Arşivi, 1955).

Bandung Sonrası Bağlantısızlar Hareketi

Bandung Konferansından sonra bağımsızlığına kavuşan devletlerin sayısı hızla artar. 1961

yılında, Belgrad'da, ilerde yapılacak toplantıların ön-çalışması olarak Bağlantısızlar Hazırlık

Konferansı toplanır. Böylece Bandung Ruhu, örgütlü bir güce dönüşür. Hazırlanan tüzük, davet edilecek ülkelerin şu ilkelere uygun hareket etmiş olmaları gerektiğini belirtir:

Katılımcı Devletler,

- Farklı toplumsal ve siyasal yapılara sahip ulusların barış içinde bir arada yaşamasına dayanan bağımsız bir politika izlemiş olmalıdır.

- Ulusal Kurtuluş ve Bağımsızlık mücadelelerini sürekli desteklemiş olmalıdır.

- Askeri Paktlara ve Doğu ile Batı arasındaki Soğuk Savaş çatışma ve düzenlemelerine katılmamış olmalıdır.

- Soğuk Savaş'a taraf olan herhangi bir devletin yararına olacak askeri üslere topraklarında yer vermemiş olmalıdır (Sander, 2000, s. 387).

Belgrad konferansında alınan ve yukardaki hususların da içinde yer aldığı 27 karar içinde

16'sı, dolaylı-dolaysız BM Anlaşması'nın maddelerine atıfla bulunuyordu. Bu ve benzeri konferanslarda ortaya çıktığı gibi, "tarafsızlık" ve "bağılantısızlık" Asya-Afrika dünyasında egemen olan felsefeydi (Sander, 2000).

1964 yılında Kahire'de yapılan Bağlantısızlar toplantısına 60 devlet katıldı. Bu sayı, o yıllarda dünyadaki bağımsız devletlerin yarısına eşitti.

Sonuç

24 Nisan 1955'te sonuçlanan Konferansın Sonuç Bildirgesi, sömürgecilik sonrası uluslararası toplumun yapısını şekillendiren temel belge niteliğindedir. Geniş bir özeti ekte sunulan Sonuç Bildirgesi'nin özü, sömürgeciliğin tasfiyesi, büyük-küçük ulusların bağımsızlığı ve eşitliği, ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliği, ırk ayrımcılığına karşı tavır, ulusların kaderini tayin hakkı ve barış içinde bir araya yaşama anlayışıdır.

Şimdilerde kolay gibi görülüyor ama gerçek öyle değildir. Farklı siyasal-toplumsal sistemlere sahip 29 Asya-Afrika ülkesinin ilk kez bir araya gelerek ortak sorunlarını tartışmaları, sonuçta çok önemli, uluslararası dengeleri etkileyecek nitelikteki kararları oy birliği ile almaları büyük bir diplomatik başarıdır. Bu başarının başlıca mimarı kuşkusuz P. Nehru'dur. Bandung, konferansta ağır saldırılara göğüs geren Çin başbakanı Zhou Enlai'nin uluslararası alanda sahne aldığı ilk önemli toplantıdır.

Sonuç Bildirgesi'nin ilanı ile çalışmalarını tamamlayan Bandung Konferansı, milletlerarası politika alanında Asya-Afrika ülkelerinin Birleşmiş Milletler içinde etkili bir blok ola-

rak belirmeleri, 1961 yılında resmîleşecek olan Bağlantısızlar Grubu'nun ortaya çıkması, Asya-Afrika ülkelerinin Birleşmiş Milletler içinde etkili bir blok olarak belirmeleri gibi uluslararası dengeleri etkileyen sonuçları doğurur. Bunun o dönemde dünya barışına ve istikrara büyük katkılarda bulunduğu sonraları yaşanan olaylarla açıkça ortaya çıkmıştı.

İnsanlık 20. yüzyılın ikinci yarısında vahşi sömürgeciliği büyük ölçüde tasfiye etti, küçük ve büyük uluslar arasındaki uçurum bir ölçüde giderildi, gelişme yolundaki ülkeler aralarındaki ekonomik, kültürel işbirliğini artırdılar. 20. yüzyılın ikinci yarısında Bağlantısızlar Hareketi'ni doğuran Bandung Ruhu, günümüzde yeni bölgesel örgütlere hayat veriyor, dolar hakimiyetine, dolayısıyla ABD hegemonyasına karşı mücadele eden, yeni bir uluslararası düzen arayış içinde olan BRICS gibi örgütler, terörizme ve aşırılıklara karşı mücadeleyi esas alan Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi birliktelikler, irili ufaklı birçok bölgesel örgüt Bandung Ruhu'ndan esinlenmeye devam ediyor.

Bandung Ruhu günümüzde hala canlılığını koruyor. Bunun bir kanıtı Bandung'un 70. yı-

Çin, 28 Haziran 2024'te Bandung Konferansı'na da damgasını vuran Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi'nin 70. yıldönümünü büyük bir coşkuyla kutladı (Fotoğraf: Global Times, 2024).

lının yılı çeşitli etkinliklerle anılmış olmasıdır. Bali'de düzenlenen Endonezya-Afrika, ve Pekin'de düzenlenen Çin-Afrika toplantılarında gelişmekte olan ülkelerin çeşitli sorunları tartışılır (Independent, 2024).

İnsanlık 20. yüzyılın ikinci yarısında vahşi sömürgeciliği büyük ölçüde tasfiye etti, küçük ve büyük uluslar arasındaki uçurum bir ölçüde giderildi, gelişme yolundaki ülkeler aralarındaki ekonomik, kültürel işbirliğini artırdılar. 20. yüzyılın ikinci yarısında Bağlantısızlar Hareketi'ni doğuran Bandung Ruhü, günümüzde yeni bölgesel örgütlere hayat veriyor, dolar hakimi-

yetine, dolayısıyla ABD hegemonyasına karşı mücadele eden, yeni bir uluslararası düzen arayış içinde olan BRICS gibi örgütler, terörizm ve aşırılıklara karşı mücadeleyi esas alan Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi birliktelikler, irili ufaklı birçok bölgesel örgüt Bandung Ruhü'ndan esinlenmeye devam ediyor.

Bandung Ruhü yeni bir dönemin başladığını dünyaya ilan etti. Uluslararası alan hakkındaki basit bir gözlem bile yaşanan büyük değişimde Bandung Ruhü'nun payını teslim eder.

Bandung Ruhü, günümüzde Asya-Afrika çerçevesini aşarak, beş kıtaya yayılıyor. 🌸

Kaynakça

- AA. (2021). Bağlantısızlar Hareketi kuruluşunun 60. yılını kutluyor. 10 Kasım 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/baglantisizlar-hareketi-kurulusunun-60-yilini-kutluyor/2388716> adresinden alındı.
- Akalın, C. (t.y.). Bandung Konferansı'nın Önceli: "Asya İlişkileri Konferansı" (1947). 10 Kasım 2024 tarihinde https://www.academia.edu/36297457/Bandung_Konferans%C4%B1n%C4%B1n_%C3%B6nceli_Asya_Konferans_1947_ adresinden alındı.
- Akşam. (1955). 18 Nisan, s.2; 24 Nisan, s.1-2
- Aydın Tarihi. (1955). s. 127-129; s. 252.
- Berkes, N. (1999). Asya Mektupları (3 ed.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Burke, R. (2006). The Compelling Dialogue of Freedom, Human Rights at the Bandung Conference. *Human Rights Quarterly*, 28(4), 947-965.
- Chen, J. (2001). Mao's China and the Cold War. University of North Carolina Press.
- Cumhuriyet. (1955). Irak Delegatesinin Komünizme Hücumu. (19 Nisan).
- Cumhuriyet. (1955). Komünizm Bandung'da Hezimetle Uğradı. (29 Nisan).
- Cumhuriyet. (1955). Komünizme Hücum. (20 Nisan).
- Cumings, B. (1996). The Origins of the Korean War. Final Communiqué of the Asian-African Conference. [online]. In: *Asia-Africa speak from Bandung*. Jakarta: Indonesia. Ministry of Foreign Affairs. 1955. pp. 161-169. 1 Kasım 2024 tarihinde <https://www.cvce.eu/s/3n> adresinden alındı.
- Zhou, E. (1981). Asia Will Never Forget. Selected Works of Zhou Enlai (pp. 45-47). Foreign Languages Press.
- FRUS. (1955) East Asian Security, Cambodia, Laos, Vol. XXI. Eisenhower Library, Whitman File, Cabinet Meetings.
- Independent Türkçe. (2024). Bandung Konferansı'ndan Afrika Zirvesi'ne: Endonezya-Afrika İlişkileri. 5 Kasım 2024 tarihinde <https://www.indyturk.com/node/744943/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/bandung-konferans%C4%B1ndan-afrika-zirvesine-endonezya-afrika-i%C3%87li%C5%9Fkileri> adresinden alındı.
- Kahin, G. M. (1956). The Asian-African Conference: Bandung, Indonesia, April 1955.
- Kennan, G. F. (1947). The Sources of Soviet Conduct. *Foreign Affairs*, 25(4), 566-582.
- Lawrence, M. A. (2010). The Vietnam War: A Concise International History. Oxford University Press.
- Mackie, J. A. (2005). Bandung 1955: Non-Alignment and Afro-Asian Solidarity.
- Milliyet. (1955). (20 Nisan 1955), s.7.
- Mortimer, R. (2006). Indonesian Communism Under Sukarno: Ideology and Politics, 1959-1965. Equinox Publishing.
- Nanda, P. (2003). Rediscovering Asia: Evolution of India's Look-East Policy. New Delhi: Lancer Publishers & Distributors.
- Nehru, J. (1950). Asia Finds Herself Again. . In *In Independence and After: A Collection of Speeches, 1946-1949* (pp. 296-300). New York: Books for Libraries Press.

- Nehru, P. (2003). *Rediscovering Asia: Evolution of India, Look-East Policy*. New Delhi: Lancer Publisher & Distributors.
- Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995. (2020).
- Ricklefs, M. C. (1993). *A History of Modern Indonesia Since c. 1200*. London: MacMillan.
- Said, E. (1998). *Oryantalizm - Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. (Çev: N. Uzel). İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Sander, O. (2000). *Siyasi Tarih II* (5 b.). İstanbul: İmge Yayınları.
- Saragih, B. B. (2015, 4 24). Asian, African leaders reenact Bandung walk. *The Jakarta Post*. 3 Kasım 2024 tarihinde <https://www.thejakartapost.com/news/2015/04/24/asian-african-leaders-adresinden-alindi>.
- Stueck, W. (1997). *The Korean War: An International History*. Princeton University Press.
- Sukarno, A. (1955). Opening Speech at the Bandung Conference. 10 Ekim 2024 tarihinde <https://bandungspirit.org> adresinden alındı.
- Tharoor, S. (2007). *Nehru: The Invention of India*. New Delhi: Penguin Books India.
- Murat, T. (2018). Bandung Konferansı ve Türkiye. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28(2): 363-379.
- Türk Diplomasi Arşivi (t.y.), TC Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomasi Arşivi. 538, 273722408.
- UN. (1971). Admission of the People's Republic of China. UN General Assembly Resolution 2758.
- Vatan (1955). Bandung Konferansı. (17 Nisan).
- Vatan (1955). Bandung' Komünizm Şiddetle Tenkit Edildi. (20 Nisan).
- Vatan (1955). Bandung'da Komünizme Hücum Edildi. (21 Nisan).
- Vatan (1955). Zorlu: Komünizme Göz Yummak Tehlikeli. (22 Nisan)
- Vatan (1955). Zorlu: Sulh İçin İşbirliği Lazımdır. (25 Nisan)
- Vatan (1955). Bandung'da Nehru ile Komünist Çin Dışişleri Bir Arada. (27 Nisan).
- Vatan (1955). Türkiye'nin Sulh, Emniyet ve Müşterek Müdafaa Fikri Anlayışla Karşılandı. (30 Nisan).
- Westad, O. A. (2006). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.
- Xi, J. (2024). 70th Anniversary of Five Principles. 1 Ekim 2024 tarihinde <http://english.news.cn/20240628/7173> adresinden alındı.
- Xi, J. (2015). Full text: Xi's speech at the Asian-African Summit. 1 Ekim 2024 tarihinde http://www.china.org.cn/chinese/2015-05/05/content_35493100.htm adresinden alındı.
- China Daily. (2015a). Asian-African summit opens in Jakarta. 5 Ekim 2024 tarihinde http://www.chinadaily.com.cn/world/2015xivisitpse/2015-04/22/content_20506274.htm adresinden alındı.
- China Daily. (2015b). Historic walk re-enacted to commemorate Bandung Conference. 10 Ekim 2024 tarihinde https://www.chinadaily.com.cn/world/2015xivisitpse/2015-04/24/content_20531349_4.htm adresinden alındı.
- Zhai, Q. (2000). *China and the Vietnam Wars, 1950-1975*. University of North Carolina Press.

Bandung Konferansı Öncesi ve Sonrasında Yeni Çin'in Dış Politikası: Bandung Konferansını Yeniden Düşünmek

FANG XUTING*

Yüksek Lisans Adayı
Türkiye Araştırmaları Merkezi, Küresel Araştırmalar Enstitüsü,
Şanghay Üniversitesi

**Fang Xuting, Liberal Sanatlar Fakültesi'nde Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans adayıdır ve Şanghay Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi'nde Dr. Yang Chen'in danışmanlığında araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Araştırma alanları ağırlıklı olarak Çin ve Türkiye arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır.*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8646-0861>

e-posta: xx1019@shu.edu.cn

Geliş Tarihi: 05.12.2024

Kabul Tarihi: 10.01.2025

Atıf: Fang, X. (2025). Bandung Konferansı Öncesi ve Sonrasında Yeni Çin'in Dış Politikası: Bandung Konferansını Yeniden Düşünmek. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi* 6(3), 331-350

ÖZ

Asya-Afrika Konferansı olarak da bilinen Bandung Konferansı, 1955 yılında Endonezya'nın Bandung kentinde gerçekleşti. Bu konferans, Asya ve Afrika uluslarının, sömürgeci güçlerin katılımı olmaksızın halklarının temel çıkarlarını müzakere ettikleri ilk önemli uluslararası toplantıydı. Çin Halk Cumhuriyeti'nin o dönemdeki diplomatik strateji çerçevesinin incelenmesi açısından Bandung Konferansı, Çin'in 1950'lerin başında çevre ülkelerle ilişkilerini yönetme ve geliştirme girişimlerinin bir devamı ve geliştirilmesini temsil ediyordu. Çin'in toplantıya aktif katılımı, gelişmekte olan ülkeler arasında dayanışma, özerklik ve işbirliğini savunan Üçüncü Dünya ilkeleriyle tutarlıydı. Bu, Yeni Çin'in özerk bir diplomatik yörünge arayışının önemli bir yönünü temsil etmekte ve "Bir Tarafa Yaslan" politikasından farklılıkları bir kenara bırakarak ortak zemin arama ve barış içinde bir arada yaşamayı teşvik etme yaklaşımına geçişi kolaylaştıran önemli bir olay teşkil etmektedir. Bandung Konferansı'ndan yetmiş yıl sonra, "birlik, dostluk, işbirliği, barış içinde bir arada yaşama ve farklılıkları bir kenara bırakarak ortak zemin arayışı" ile karakterize edilen Bandung Ruhu, Çin'in diplomatik stratejisinin evrimi üzerinde önemli ve kalıcı bir etki yaratmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bandung Konferansı, Asya ve Afrika ülkeleri, Yeni Çin diplomasisi, "Tek Tarafa Yaslanma" politikası, Barış içinde bir arada yaşama, Üç Dünya Teorisi.

New China's Foreign Policy Before and After the Bandung Conference: Rethinking the Bandung Conference

ABSTRACT

The Bandung Conference, also known as the inaugural Asian-African Conference, took place in Bandung, Indonesia, in 1955. It was the first significant international assembly of Asian and African nations to deliberate on the essential interests of their peoples without the involvement of colonial powers. From the standpoint of examining the diplomatic strategy framework of the People's Republic of China during that period, the Bandung Conference represented a continuation and enhancement of China's initiatives to manage and cultivate relations with surrounding nations in the early 1950s. China's active involvement in the meeting was consistent with Third World principles, advocating for solidarity, autonomy, and collaboration among developing countries. This represents a significant aspect of New China's pursuit of an autonomous diplomatic trajectory and constitutes a pivotal event that facilitated the transition from the "Leaning to One Side" policy to the approach of seeking common ground while setting aside differences and promoting peaceful coexistence. Seventy years post-Bandung Conference, the Bandung Spirit—characterized by "unity, friendship, cooperation, peaceful coexistence, and the pursuit of common ground while setting aside differences"—continues to exert a significant and lasting influence on the evolution of China's diplomatic strategy.

Keywords: Bandung Conference, Asian and African countries, New China's diplomacy, "Leaning to One Side" policy, Peaceful coexistence, Third World Theory.

Giriş

1949'DA ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN kurulmasının ardından ülke, karmaşık bir uluslararası ortam nedeniyle hızla diplomatik izolasyonla karşılaştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) başını çektiği Batılı ülkeler, ideolojik farklılıkları ve küresel stratejik çıkarlarını öne sürerek yeni Çin hükümetini tanımayı reddetti ve ekonomik yaptırımlar ve askeri gözdağı yoluyla ilerlemesini kısıtlamaya çalıştı. O zamana kadar, Soğuk Savaş çerçevesi çoktan kurulmuş ve ABD'nin Çin'e yönelik tutumu, Çin Komünist Partisi'ni ABD ile işbirliğinden vazgeçmeye, hayatta kalmak ve güvenlik için Sovyetler Birliği (SB) ile ittifakı tercih etmeye ve "Tek Tarafa Yaslanma" diplomatik yaklaşımını benimsemeye zorlamıştı. "Tek Tarafa Yaslanma" bu dönemde Yeni Çin'in diplomatik stratejisinin temel ilkesi olarak ortaya çıktı ve devrimci diplomasisinin önemli bir tezahürü olarak hizmet etti. Bu durum Yeni Çin'i giderek izolasyonun üstesinden gelmek, anti-emperyalist ve sömürgecilik karşıtı girişimleri destekleyerek gelişmekte olan ülkelerle işbirliğini teşvik etmek ve daha sonra uluslararası sisteme dahil olmaya zemin oluşturmak amacıyla bir yol aramaya zorladı. Nisan 1955'te 29 Asya ve Afrika ülkesinden delegeler Endonezya'nın Bandung kentinde, Bandung Konferansı olarak bilinen ilk Asya-Afrika Konferansı için bir araya geldi. Bandung Konferansı, Batılı sömürgeci güçler hariç olmak üzere, Asya ve Afrika ülkelerinin, bölgesel meseleleri ve halklarının kaygılarını görüşmek üzere bir araya geldiği ilk kapsamlı uluslararası toplantıdır. Bandung Konferansı, Çin'in diplomatik stratejisinin başlangıçta baskın olan "Tek Tarafa Yaslanma" devrimci ideolojisinden, anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak ortak zemin arama ve barış içinde bir arada yaşamayı teşvik etme politikasına değişimini ortaya koymaktadır.

Bandung Konferansı'ndan önce: "Tek Tarafa Yaslanmaktan" Barış İçinde Bir Arada Yaşamaya

"Tek taraflı" diplomatik stratejinin tarihsel mantığı

Çin Halk Cumhuriyeti, 1949'da kurulmasını takip eden ilk yıllarda, siyasi olarak Sovyetler Birliği ile aynı hizada ve sosyalist blok içindeki ülkelerle işbirliği yaparak "Tek Tarafa Yaslanma" diplomatik stratejisini benimsemiştir. "Tek Tarafa Yaslanma" politikası iki temel unsuru kapsamaktadır: İlk olarak, Batılı ülkelere ilişkin tüm yanlış yaklaşımlarından uzaklaşarak kapitalist ülkelerden siyasi olarak tamamen kopmak. İkincisi, bir ayağı sosyalizmde, diğer ayağı Batı kapitalizminde olmak üzere iki ayaklı bir duruş sergilemekten kaçınmak (Liu, 2004). Çin'in sosyalist kampa mutlak desteğini temsil eden "Tek Tarafa Yaslanma" politikası, Yeni Çin'in Sovyetler Birliği'nin iki kamp teorisinden büyük ölçüde etkilenen milli devletler anlayışını da yansıtıyordu. Bu görüşe göre, milli devletler Batılı emperyalist kampın bir parçası olarak görülüyordu ve "revizyonist" ya da "tarafsız" olarak kabul edilen ideolojilere -sosyalizmle sıkı bir şekilde uyumlu olmayanlara- tahammül edilemezdi. Görünüşte bu strateji Yeni Çin'in iç ve dış politikası için kaçınılmaz bir seçim gibi görünüyordu.

Bu diplomatik strateji, Soğuk Savaş boyunca eş zamanlı olarak işleyen çeşitli iç ve dış etkilere kaynaklanmıştır (Li, 2017). "Tek Tarafa Yaslanma" dış politikasının kökenlerine ilişkin olarak Çinli akademisyenler, ideolojik ve tarihsel unsurların önemli etkisini vurgulayarak bu politikanın gelişiminin, Çin Komünist Partisi ve devletin ulusal çıkarları (Cheng, 2007), ideoloji (Liu, 2006) ve uluslararası koşullar, özellikle de Çin, ABD ve

14 Şubat 1950'de Moskova'da Çin-Sovyet Dostluk, İttifak ve Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalandı. Anlaşmayı Çin hükümeti adına Başbakan ve Dışişleri Bakanı Zhou Enlai imzaladı. Bu, Yeni Çin ile yabancı bir ülke arasında imzalanan ilk antlaşmaydı (Fotoğraf: China.org, t.y.).

Sovyetler Birliği arasındaki siyasi dinamiklerin karşılıklı etkileşimine dayandığını ileri sürmektedir (Wu, 2011). Bu politika çok yönlü bir analiz ve değerlendirmenin sonucunda ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde, iki kamp arasındaki çatışma çoktan kristalize olmuş, keskin ideolojik ve sosyal sistem ayrımı uluslararası ilişkilerin en belirgin özelliği haline gelmişti. ABD'nin Chiang Kai-shek'i destekleme ve komünizme karşı koyma stratejisi, yeni doğmakta olan Çin'in ulusal çıkarlarını korumak için Sovyetler Birliği ile ittifak kurma eğilimini daha da güçlendirdi. Akademisyenler genellikle "Tek Tarafa Yaslanma" dış politikasının temel sonuçlarını iki bakış açısıyla analiz etmektedir: "İttifak" ve "bağımsızlık".

"Tek Tarafa Yaslanma" dış politika stratejisinin temel anlamı, Çin devriminin küresel proleter

sosyalist devrimin ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri sürmekte ve Çin'in devrimci başarısının sosyalist Sovyetler Birliği'nin desteğine bağlı olduğunu altını çizmektedir. Bu yaklaşım, güçlü bir dış destek elde etmek için Sovyetler Birliği ile bir ittifak kurmayı amaçlamıştır (Li, 2017). Dahası, bağımsızlık yalnızca Çin Komünist Partisi'nin "Tek Tarafa Yaslanma" dış politikasını formüle etmesinin temelini oluşturmakla kalmadı, aynı zamanda bu politikanın uygulanması boyunca kararlılıkla sürdürdüğü temel konsept olarak da hizmet etti. Bu politikanın temel amacı, ulusal güvenliği korumak ve ekonomik kalkınmayı sağlamak için yabancı güçlerden ziyade kendi halkının gücüne güvenerek Çin'in iç işlerine dışarıdan müdahaleyi önlerken uluslararası ilişkilerde ulusal egemenliği ve saygınlığı korumaktı.

“Tek Tarafa Yaslanma”nın Önemli Örneklerinden Biri: Kore Savaşı

Yeni Çin, kuruluşundan kısa bir süre sonra, egemenliğini ve güvenliğini korumak amacıyla “Tek Tarafa Yaslanma” diplomatik politikası doğrultusunda, Fransa ve ABD’ye karşı Vietnam’ın, sosyalist bloğu savunmak için Kuzey Kore’nin yanında askeri çatışmalara girdi.

Başlangıçta, George Kennan gibi isimlerin dile getirdiği planlara göre, Soğuk Savaş sırasında ABD askeri konuşlanmaları Avrupa’ya odaklanacaktı. 1949’da Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulması ve Sovyetler Birliği’nin ilk atom bombası denemesini başarıyla gerçekleştirmesi, ABD’nin Doğu Asya bölgesine yönelik stratejik bir kaydırma yapmasını zorunlu kıldı (Christensen, 1996: 85; Chang, 1990: 29–41). Kore Yarımadası, savaş zamanı anlaşmaları ile ABD ile Sovyetler Birliği tarafından ortaklaşa geçici bir manda ile yönetildiği için, Soğuk Savaş sırasında kaçınılmaz olarak Doğu Asya’nın en istikrarsız ve şiddet dolu bölgesi haline geldi. 8 Eylül 1949’da, ABD kuvvetleri Incheon ve Busan’a çıkarma yaptı, 38. paralelin güneyinde konuşlanan Sovyet birlikleri ise kademeli olarak kuzeye doğru geri çekilerek yarımadayı 38. paralel boyunca böldü (Niu, 2015).

Yarımadanın bölünmesi, Kuzey ve Güney Kore’de iki hükümetin kurulmasına yol açtı, bu durum sınırın her iki tarafındaki Koreliler tarafından kabul edilemez olarak değerlendirildi. Kuzey Kore’deki Kim İl-sung rejimi, yarımadanın zorla birleştirilmesi için Çin Komünist Partisi ve Sovyetler Birliği’nden destek sağlamak amacıyla hızlı bir şekilde diplomatik çabalara girişti. Mayıs ayında, Kim İl-sung’un elçisi Kim İl, gizlice Çin’i ziyaret etti ve Mao Zedung ile görüştü. Mao Kuzey Kore’ye, saldırı başlatma fikrinden vazgeç-

mesini tavsiye etti (Kovalev, 1949/2003). 26 Aralık’ta, Moskova’daki ilk ziyaretinde Mao Zedung, Stalin’e “şu anda en önemli meselenin barışı sağlamak olduğunu” ve “Çin’in kritik sorunlarının çözümünün barış perspektifine bağlı olduğunu” bildirdi (Stalin & Mao, 1949/2015). Mao Zedung başlangıçta, jeopolitik güvenlik endişeleri nedeniyle yeni kurulan Çin rejimi açısından barışçıl bir büyüme ortamı arayışındaydı ve Kuzey Kore’nin askeri eylem kullanmasına karşı çıktı.

Bununla birlikte, ne ABD ne de Sovyetler Birliği Kore Yarımadası’nda barışı korumayı amaçlıyordu. Ocak 1950’de, ABD Başkanı Truman, Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarına Amerika’nın hem savaşta hem de barışta hedeflerini yeniden değerlendirmeleri ve bu hedeflerin stratejik planlama üzerindeki etkilerini gözden geçirmeleri talimatını verdi (Mitrovich, 2000: 50). Talep, Sovyetler Birliği ile olası bir askeri çatışmayı ilk kez öngören ve 1954’ü “en tehlikeli yıl” olarak belirleyen NSC-68 adlı bir strateji belgesinin oluşturulmasıyla sonuçlandı (US State Department, 1950: 267). Bu plan, ABD’nin Sovyetler Birliği ile rekabet için acil olarak içeride seferber olma niyetini gösterdi, kriz hafifletme ve barış koruma konularını ikincil endişeler olarak önceliklendirdi (Wang, 2024). Nükleer yeteneklerle donatılan Sovyetler Birliği, ABD ile olan etkileşimlerinde giderek kendine daha fazla güveniyordu ve Kore Yarımadası’nda müdahaleci taktikler uyguladı. ABD’nin Syngman Rhee yönetimine olan desteğini azalttığını öğrenen Sovyetler Birliği, Kuzey Kore için derhal askeri yardım stratejileri geliştirdi. 30 Ocak’ta, Mao Zedung ve Stalin arasında Vietnam Komünist Partisi’ne yardım konusundaki görüşmeler sırasında, Stalin, koşulları değerlendirdikten sonra Kim İl-sung’u Moskova’da ağırlamaya ve gerekli desteği sağlamaya hazır olduğunu Kim’e telgrafla

Çin Halk Gönüllüleri, ABD Saldırganlığına Karşı Direniş ve Kore'ye Yardım Savaşı'nda Kore halkı ve ordusuyla birlikte savaştı (Fotoğraf: Zhihu, t.y.).

bildirdi (Stalin & Mao, 1949/2015).

Kore Savaşı 25 Haziran 1950'de başladı. Kore Yarımadası, Çin'in kuzeydoğusundaki toprakları için doğal bir engel teşkil ederek Çin için doğrudan bir güvenlik tehdidi oluşturur. Eğer tüm yarımada Amerikan kontrolüne geçerse, Çin doğrudan bir tehdit ile karşılaşır. Coğrafi güvenlik nedenlerinin yanı sıra, Çin'in "Tek Tarafa Yaslanma" politikası, eylemlerini önemli ölçüde etkiledi ve Kuzey Kore'yi, Çin ve Sovyetler Birliği ile ideolojik benzerlikleri nedeniyle doğal bir müttefik olarak konumlandırdı. Bu ortak ideoloji, iki ülke arasındaki işbirliğini güçlendirdi ve Çin'i, dostane ve makul derecede istikrarlı bir komşuyu korumak için Kuzey Kore'yi açıkça desteklemeye yönlendirdi.

Kuzey Kore'yi destekleyerek, Çin sadece sos-

yalist blok içindeki konumunu güçlendirmekle kalmadı, aynı zamanda Soğuk Savaş bağlamında stratejik güvenliğini de artırdı. Bu tutum, Çin'in diplomatik ilişkilerinde Batılı ülkelerle uzun süren çatışmalara ve sorunlara yol açtı. Savaşın son aşamalarında, Çinli yetkililer dikkatlerini iç ekonomik kalkınmaya yönlendirdiler ve Kore çatışması giderek yerleştikçe bölgesel ortamı iyileştirmek ve ulusal güvenliği korumak için dış politikayı değiştirdiler. 14 Şubat 1950'de imzalanan Çin-Sovyet Dostluk, Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Antlaşması'ndan bu yana, Mao Zedung ve Çin Komünist Partisi, Sovyetler Birliği ile bağimli bir ilişki yerine eşit bir ortaklık kurmaya çalışmıştır. Diğer sosyalist ülkelerle ilişkiler, karşılıklı eşitlik ve egemenliği vurgulayan barış içinde bir arada yaşama idealleriyle yönetiliyordu.

1953 yılında, Kore Savaşı ateşkes müzakerelerinin son aşamasında, Hindistan Tarafsız Milletler İade Komisyonu başkanı olarak belirlendi. Kore Ateşkes Anlaşması'na göre, Hindistan, savaşan bir ülke olmaması nedeniyle, savaş esirlerinin geri dönüşünü denetleme göreviyle görevlendirildi. Bu pozisyon, Hindistan, Çin, Kuzey Kore ve Birleşmiş Milletler güçleri arasında düzenli etkileşimleri kolaylaştırdı. Görüşmeler sırasında, Çin Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Zhou Enlai, Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru ile diplomatik kanallar aracılığıyla mahkumların iadesi ve ateşkes anlaşmasının uygulanması konularında iletişim kurdu. Konu üzerindeki farklılıklara rağmen, etkileşimler karşılıklı güveni pekiştirdi ve gelecekteki Çin-Hindistan ilişkileri için bir temel oluşturdu (Kim, 1993). Ayrıca, Hindistan'ın tarafsız diplomatik duruşu, Soğuk Savaş boyunca Çin'in büyük güç ilişkilerini yönetimini etkiledi. Bu deneyim, iki hükümetin, Üçüncü Dünya ülkeleri arasında barış içinde bir arada yaşama ve bağlantısızlar hareketini geliştirme çabasının teorik temelini oluşturdu.

Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi Önerisi

Kore Savaşı, Soğuk Savaş'ın iki kampı arasındaki düşmanca ilişkiyi daha da kötüleştirdi; Çin, Sovyet bloğuna sıkı sıkıya bağlıydı ve Batı tarafından kuvvetli bir şekilde karşıt kampta görülüyordu. Stalin'in 1953'teki ölümü, Çine "Tek Tarafa Yaslanma" diplomatik yaklaşımını ayarlama ve nihayetinde terk etme konusunda önemli bir fırsat sundu. "Tek Tarafa Yaslanma" politikası, yeni doğan Çin'in kutuplaşmış ideolojik bir ortamda konumunu sağlamlaştırmasını, yeni rejimin gelişimini korumasını ve savaş sonrası ekonomik toparlanmayı kolaylaştırmasını sağladı. Ancak bu yaklaşım aynı zamanda ideolojik farklılıklardan kaynaklanan bir önyargıyı da içeriyordu. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde ideolojik sınırları belirleyerek, Çin'in Batılı ülkelerle ve Asya ve Afrika'daki yeni ege-

men ulus devletlerle olan etkileşimlerinde özerkliğini kısıtladı. Ayrıca, Çin'in diplomatik esnekliğini azalttı ve bağımsızlık ile temel ulusal çıkarlarını takip etmesini engelledi. Yeni kurulan Çin Halk Cumhuriyeti üzerindeki Batı ablukasını kaldırmak ve küresel olarak uygulanan diplomatik izolasyonunu hafifletmek amacıyla, Çin Mao Zedung'un "Çin halkı ayağa kalktı" vizyonunu gerçekleştirmeyi hedefledi. Bu girişim, diplomatik sorgulama ve çabanın yeni bir dönemini başlatarak, en önemli başarılarından biri olarak Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi'nin (Yu, 2015) resmi olarak ortaya atılmasını sağladı. Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi, ilk olarak 1953'te Zhou Enlai tarafından dile getirilmiştir ve şunları içerir: Egemenliğe ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, saldırganlık yapmama, iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı fayda, ve barış içinde bir arada yaşama. Bu kavramlar, Çin için temel bir uluslararası diplomatik çerçeve haline geldi.

Nisan 1949'da, Halk Kurtuluş Ordusu Başkanı sıfatıyla Mao Zedung, yabancı ülkelerle diplomatik ilişkilerin kurulması için iki ilke belirledi. Çin Halk Cumhuriyeti'nin, "eşitlik, karşılıklı fayda ve egemenlik ile toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı" ilkelerine dayalı olarak, "gerici Kuomintang'ı desteklemeyen" uluslarla diplomatik ilişkiler kurmaya hazır olduğunu belirtti. 1 Ekim'de, Başkan Mao Zedung Tiananmen Kapısı'ndan dünyaya şöyle ilan etti: "Eşitlik, karşılıklı fayda ve toprak egemenliğine saygı ilkelerine bağlı olan herhangi bir yabancı hükümetle diplomatik ilişkiler kurmaya hazırız." Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren bir yıl içinde, ülke emperyalist ayrıcalıkları ve etkilerini hızla ve kapsamlı bir şekilde ortadan kaldırdı, Halk Gümrükleri'ni kurdu ve Sovyetler Birliği ile 11 diğer sosyalist ülkeyle diplomatik ilişkiler kurdu ve toplam 13 ülke tarafından tanındı. Liste, sırasıyla Sovyetler Birliği, Moğolistan Halk Cumhuriyeti, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Doğu Almanya, Arnavutluk, Vietnam, Yugoslavya,

Hindistan ve Kuzey Kore'yi içermektedir. Bu ulusların tanınması, yeni Çin'in dünya çapındaki meşruiyetinin kademeli olarak onaylanmasını, özellikle sosyalist devletlerle diplomatik ilişkilerin kurulmasını simgeliyordu. Bu ülkeler sadece Yeni Çin'i diplomatik olarak tanımakla kalmadı, aynı zamanda Çin ile çeşitli boyutlarda siyasi ve ekonomik işbirliğini de geliştirdiler. Bu dönemde, Yeni Çin'in dış politikası önemli bir genişleme yaşadı (Zhang vd., 2015). Hindistan ve sonraki dönemde Endonezya, Myanmar, İsveç, Danimarka, İsviçre ve Finlandiya, yeni Çin ile diplomatik ilişkiler kuran ilk sosyalist olmayan ülkelerdi.

“Barışçıl Birleşik Cephe Politikası” 1952’de ortaya çıktı ve 1954’e kadar tam olarak gelişti, Barış İçinde Birlikte Yaşamanın Beş İlkesi etrafında şekillendi.

“Barışçıl Birleşik Cephe Politikası” 1952’de ortaya çıktı ve 1954’e kadar tam olarak gelişti, Barış İçinde Birlikte Yaşamanın Beş İlkesi etrafında şekillendi. 1953’ün sonlarında, Çin hükümeti, Hindistan Dışişleri Bakanlığı ile birlikte, Çin ve Hindistan temsilcilerinden oluşan ortak bir heyet kurdu. Bu heyet, Hindistan Dışişleri Bakanlığı’nın sekreteri Gol, Büyükelçi Lai Jiawen ve Tibet Çalışmaları uzmanı Luba Lakari’yi içeriyordu. Bu heyet, Hindistan ve Tibet, Çin arasındaki ticaret ve iletişim konularını müzakere etmek üzere oluşturuldu. 31 Aralık’ta, Başbakan Zhou Enlai, delegasyonla Zhongnanhai’de bir araya geldi ve ilk kez kapsamlı olarak Barış İçinde Bir Arada Yaşama İlkeleri’ni açıkladı. 29 Nisan 1954’te, Çin ve Hindistan “Çin’in Tibet Özerk Bölgesi ile Hindistan Arasında Ticaret ve İletişim Anlaşması”nı imzalayarak Barış İçinde Bir Arada Yaşama İlkeleri’ni resmi olarak ulus-

lararası bir anlaşmaya dahil etti. Aynı yılın Haziran ayında Başbakan Zhou Enlai’nin Myanmar’ı ziyareti sırasında, Zhou Enlai ve Myanmar Başbakanı U Nu, Barış İçinde Bir Arada Yaşama İlkeleri’ni teyit etti ve Zhou Enlai bu ilkelerin yalnızca Çin’in dış politikası olmadığını, diğer uluslarca da uygulanabilir olduğunu belirtti. Bu iddia, Çin’in çağdaş uluslararası ortamın bilimsel değerlendirmesine dayanıyordu ve geçmiş derslerden çıkarılan doğru çıkarımı simgeliyordu (Wang, 1994).

Dönemin küresel manzarası şöyleydi: 1950’lerde ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş yoğunlaştı ve her iki güç de Üçüncü Dünya’da etki alanı için mücadele etti. Sovyetler Birliği, Üçüncü Dünya’da sürekli olarak ataklara girişti, ancak ABD bölgedeki hakimiyetini korumaya çalıştı ve bu da iki süper güç arasında önemli çatışmalara yol açtı. Bu süreç tam tersine, Asya ve Afrika’daki nüfusların artan bilinci ve sömürge yönetimlerinin baskısı, anti-emperyalist, anti-sömürgeci ve milliyetçi hareketleri tetikledi. Kuzey Afrika, Asya ve Amerika’daki bireyler isyan ederek ulusal egemenliklerini elde ettiler. Asya ve Afrika’daki bağımsız uluslar, küresel sahnedeki tarafsız konumlarını vurgulamaya başladılar. Asya ve Afrika ülkeleri, geleneksel olarak uluslararası forumlarda pasif olan, 1950’lerin başında Birleşmiş Milletler ve diğer küresel platformlarda aktif olmaya başladılar. Örneğin Hindistan, Birleşmiş Milletler’de defalarca Asya ve Arap ülkelerini temsil ederek Kore’de ateşkes çağrısında bulundu ve Kore sorununa barışçıl bir çözüm bulunmasını istedi, ABD’nin askeri politikalarına cesurca karşı çıktı.

Çin’in bu dönemdeki Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi önerisi, Üçüncü Dünya’da ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabete ilişkin konumunu ve bakış açısını yansıtıyordu. Çin emperyalizme, sömürgecilığe ve hegemonyacılığa karşı kararlı bir şekilde direnirken, Üçüncü Dünya uluslarının ulusal kurtuluş hareketlerini şiddetle desteklemiştir.

Çin aynı şekilde ABD ve Sovyetler Birliği'nin geliştirmekte olan dünyadaki fütursuz eylemlerini de kınamıştır. Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi, saldırganlığın ve askeri güç kullanımının kesin bir şekilde reddedilmesinin yanı sıra savaşa ve egemen ulusların iç işlerine karışılmasına karşı bir duruşu temsil ediyordu. Beş İlke aynı zamanda Çin'in dış politikasının bağımsız ve kendisinin belirlediği bir politika olduğunun da altını çiziyordu. Deng Xiaoping, "Çin, Amerikan kartını ya da Sovyet kartını kullanmaz ve başkalarının da Çin kartını kullanmasına izin vermeyiz" demiştir (Li & Zhu, 2001). Çin, Üçüncü Dünya uluslarının güç politikalarını reddetme ve barış arayışında işbirliği yapma yönündeki kolektif isteklerini tümüyle benimsemiştir. Çin'in ortaya attığı Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi, Üçüncü Dünya ülkeleriyle uzlaşmayı teşvik etme ve aralarındaki çatışmaları çözme konusundaki kararlılığını derinlemesine göstermektedir. Sonuç olarak, daha önceki devrimci "Tek Tarafa Yaslanma" yaklaşımından farklı olarak, ideoloji ve siyasi sistemlerle ilgili "farklılıkları saklı tutarak ortak zemin arama" kavramı Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesinin temel taşı olarak ortaya çıktı. Bu ilkelerin oluşturulması Çin'in diplomatik kavramlarında ve stratejik politikalarında bir dönüşüme yol açtı.

Bandung Konferansı: Yeni Diplomatik Yolların Keşfi

Konferans için Hazırlık: Endonezya Girişimi ve Bogor Konferansı

Asya ve Afrika uluslarını sömürgecilğe karşı buluşturma fikri Bandung Konferansı'ndan öncesine dayanmaktadır. Hindistan'ın öncülüğünde ülkeler önce Colombo'da, daha sonra da Bogor'da bir Afro-Asya zirvesi düzenlenmesi konusunu görüşmek üzere toplanmışlardır. Nisan 1954'te yapılan Colombo Konferansı'na katılan ülkeler, Endonezya

Başbakanı Ali Shastro Amizoyo'nun Asya-Afrika Konferansı düzenleme girişimini olumlu karşılamış ve desteklemiştir. Daha sonra, 1954 yılının sonlarında Bogor Konferansı'nda beş ülke Hindistan, Endonezya, Myanmar, Seylan (Sri Lanka) ve Pakistan ortak bir bildiri yayınlayarak, Bandung Konferansı olarak bilinen 1955 yılındaki Asya-Afrika Konferansı'nın ilk toplantısının düzenlenmesine resmen karar verdiler. Katılımcı ülkeler, "bağımsız devletler ilkesi" doğrultusunda, aralarında Çin'in de bulunduğu 30 ülkeyi Asya-Afrika Konferansı'na katılmak üzere davet etmiştir (National Museum of China, 2021).

Bandung Konferansı öncesinde, 1954 yılının Ekim ve Aralık aylarında Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru ve Birmanya Başbakanı U Nu, Çin'e yaptıkları seyahatler sırasında bir Afrika-Asya konferansı düzenlenmesi fikrini ortaya atmışlardı. Ekim 1954'te Nehru'nun Çin ziyareti için düzenlenen bir toplantıda Başbakan Zhou Enlai, uluslararası bir barış koalisyonu oluşturmak ve diplomatik girişimleri geliştirmek için somut eylemler önerdi. Zhou, kapitalist blok içindeki ülkeleri üçe ayırdı: ABD'nin öncülük ettiği birincisi savaş tarafını temsil ediyordu; İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği ikincisi statüko grubunu temsil ediyordu; Hindistan'ın öncülük ettiği üçüncüsü ise barış ve tarafsızlık tarafını oluşturuyordu. Çin hükümeti ABD'yi izole etmeye, ikinci grubu kendi tarafına çekmeye ve üçüncü kategori ile birleşmeye çalışmıştır (Central Literature Research Office, 1997: 419–420).

Afro-Asya Konferansı'nın toplanması önerisinin ortaya çıkmasının ardından Başbakan Zhou Enlai Asya ve Afrika uluslarının kendi kaderlerini belirleyecekleri yeni bir dönemin başlangıcını müjdeleyen bu girişimin, sadece Asya ve Afrika için değil, aynı zamanda çağdaş uluslararası ilişkiler için de tarihi bir olay olduğunu vurguladı. Çin bu Konferans'ı, diplomatik ufkunu genişletmek, ulus-

30 Eylül 1956'da Mao Zedung, Zhu De, Zhou Enlai ve diğer Çin yöneticileri Endonezya Devlet Başkanı Sukarno ve maiyetini Başkent Havaalanı'nda karşıladılar (Fotoğraf: The Paper, 2019).

lararası etkileşimi arttırmak ve yeni dost ve müttefikler bulmak için önemli bir fırsat olarak ele alıyordu. Zhou Enlai desteğini açıkça şöyle ifade etti: “Endonezya Başbakanı Sukarno’nun Afrika-Asya Konferansı girişimini ve Başbakan Nehru’nun bu etkinliğe sponsor olmasını destekliyoruz. Asya’da ve küresel alanda barışı destekleyen ve gerginlikleri azaltarak barış içindeki bölgelerin genişlemesini teşvik ettiği için bu konferansa katılmaya hazırız” (Tang, 2003: 6). Mao Zedung, emperyalist ve sömürgeci ulusları dışlayan Afrika-Asya Konferansına büyük önem vermiş ve Zhou Enlai’yi Çin’in toplantıya katılım stratejisini bizzat tasarlaması için görevlendirmiştir (Feng & Jin, 2003: 590).

Bogor Konferansı’ndaki bazı Batı yanlısı gazetecilerin Çin’in Bandung Konferansı’na davet edilmesini sorgulaması dikkat çekicidir. Toplantıya davet edilen 30 ülkeden sadece altı Asya ülkesi -Afganistan, Pakistan, Burma, Hindistan, Endo-

nezya ve Vietnam Demokratik Cumhuriyeti- Çin ile diplomatik ilişki kurmuştu. Konferansın beş kurucu ülkesi arasında yer alan Seylan, Çin ile henüz diplomatik ilişki kurmamıştı ve yalnızca ticari bağlantıları vardı. Buna karşın, Bogor Konferansı sırasında, Afro-Asya ülkelerinin çoğunluğu Çin’in katılımını destekledi. Burma Başbakanı U Nu, “Konferans Asya’nın en büyük ülkesi olan Çin Halk Cumhuriyeti’ni dışarıda bırakırsa, Burma da aynı şekilde katılmaktan kaçınacaktır” diyerek en kararlı tutumu sergiledi.

O dönemde Çin, Demokratik Vietnam, Hindistan, Seylan, Burma ve Endonezya ile ticaret anlaşmaları; Japonya ve Pakistan ile yarı resmi ticaret anlaşmaları ve Mısır, Suriye ve Nepal ile doğrudan ticaret ilişkileri sürdürmekteydi; ancak diğer Ortadoğu ve Afrika ülkeleriyle asgari düzeyde ticaret ilişkisi vardı (Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 1955).

Bu durum, Çin'in Afro-Asya ülkeleriyle siyasi, diplomatik, ekonomik ve ticari bağlantılarında ilerleme için önemli bir potansiyel olduğunu göstermektedir. Bandung Konferansı'na katılım için Çin'e yapılan davet, düzenleyici ülkelerinin Çin'e olan güvenini göstermiştir. Bu da Çin'in Sovyet etkisinden kurtulma, bağımsız ve barışçı bir dış politika benimseme ve uluslararası bağlantılarını geliştirme çabaları için önemli sonuçlar doğurmuştur.

O dönemde ABD'nin etkisi ve hakimiyeti altında olan bazı Afro-Asya ülkelerinin komünist devletlere yönelik olumsuz algıları dikkat çekicidir. Örneğin, Mısır bu dönem boyunca Tayvan ile birçok temas kurmuş ve daha sonra Çin ile diplomatik ilişkiler kuran ilk Arap ve Afrika ülkesi olmuştur.

Bandung Konferansı öncesinde Çin'in Afro-Asya ülkeleriyle olan bağlantıları sorunluydu. ABD'nin başını çektiği düşman güçlerin yarattığı engeller ve Tayvan Sorunu'nun sonuçları ışığında Çin liderliği önceden titizlikle hazırlanmak ve zirve boyunca pozisyonunu kararlılıkla korumak zorunda kaldı. Çin bu kritik etkinlik sırasında Afro-Asya ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiş ve bunu da Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi'nin rehberliğinde gerçekleştirmiştir (Xia, 2005).

Ocak 1955'te Dışişleri Bakanlığı, Afro-Asya Konferansına Katılım için Ön Çalışma Planı Taslağı ile birlikte Afro-Asya Konferansına Katılım için Kültür ve Dostluk İşbirliği Hazırlıkları Ön Planını tamamladı. 15 Ocak'ta Endonezya Başbakanı Ali Sastroamidjojo, Kolombo Konferansı'nı başlatan beş ülkeyi temsilen, Çin'i Nisan ayında Bandung'da yapılması planlanan Afro-Asya Konferansı'na katılmaya içtenlikle davet etti. Çin hükümetini temsilen Başbakan Zhou Enlai 10 Şubat'ta bir telgraf göndererek bu teklifi coşkuyla kabul ettiğini bildirdi. 4 Nisan'da Zhou Enlai, Mao Zedung ve diğer devlet yöneticilerinin değerlendirmesine sunulan Afro-Asya Konferansına Katılım Taslak Planı ve Endonezya Ziyareti Taslak

Planı da dahil olmak üzere temel belgeleri hazırladı. 5 Nisan'da Mao Zedung, bu belgelerin titizlikle incelendiği ve onaylandığı genişletilmiş bir Politbüro toplantısına başkanlık etti. Afro-Asya Konferansı'na Katılım Planı taslağı, Çin'in konferanstaki genel politikasının küresel barış cephesini genişletmeye, ulusal bağımsızlık hareketlerini ilerletmeye ve çeşitli Afro-Asya uluslarıyla diplomatik ve diğer ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi için koşulların geliştirilmesine odaklanması gerektiğini belirtiyordu. Bu yaklaşım temelde barış içinde bir arada yaşama değerlerini kapsıyordu. Çin delegasyonu, ilk kez Sovyetler Birliği'nin katılımı olmadan gerçekleştirilen bu önemli uluslararası toplantıya katılma konusunda istekliydi (Party History Research Office of the CPC Central Committee, 2011).

Konferans süreci: Zhou Enlai'nin diplomatik pratiği

18 Nisan 1955'te Bandung Konferansı törenle açıldı. Bu çığır açan yedi günlük konferansta Çin heyeti "farklılıkları saklı tutarak ortak zemin arama" politikasını ortaya koydu ve Asya-Afrika Konferansı'ndaki olası farklılıklar ve anlaşmazlıklarla başa çıkma konusundaki önceden belirlenmiş stratejisine dayanarak Konferanstaki bazı soru ve sorunları başarıyla çözdü ve böylece Konferansın başarılı bir şekilde sonuçlanmasına önemli bir katkıda bulundu. Çin'in yargısına göre, Çin ile Çin'e karşı hala şüpheli olan bazı Asya ve Afrika ülkeleri arasındaki farklılıkların üstesinden gelmenin anahtarı, Çin hükümetinin pozisyonunun açıklığa kavuşturulmasıdır; yani Çin, bağımsız bir sosyalist ülke olarak farklılıkları saklı tutarak ortak zemin aramalı ve Asya ve Afrika ülkeleriyle barış içinde bir arada yaşamalıdır. Başbakan Zhou Enlai, Bandung Konferansı'nda bazı ülkelerin şüphelerini giderirken Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Yaşamının Beş İlkesini resmen ortaya koydu.

Bandung Konferansı'na ara verildiği sırada her partiden insan Başbakan Zhou Enlai'den hatıra olarak imza istedi (Fotoğraf: Qian Sijie/Xinhua, 1955).

ABD'nin Endonezya Büyükelçiliği tarafından gündeme getirilen Tayvan Sorunu ile karşı karşıya kalan Çin, buna yanıt olarak, Tayvan bölgesindeki gerginlikleri hafifletmeyi amaçlayan bir bildiriye derhal yayınladı ve ABD ile adil şartlarda müzakerelere girmeye hazır olduğunu belirtti. Bildiride, “Çin halkı Amerikan halkına karşı dostça davranıyor. Çin halkı, ABD ile düşmanlıklara katılma eğilimi göstermiyor. Çin hükümeti, Uzak Doğu'daki gerginlikleri, özellikle Tayvan bölgesini ele almak ve azaltmak için ABD hükümetiyle müzakerelere girmeye hazırdır” dendi. (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China & Central Documentary Research Office, 1990: 134). ABD yetkililerinin Zhou Enlai'nin Bandung Konferansı'ndaki uzlaşmacı duruşunu olumsuz karşılamalarına ve Çin'in tamamen kabul edilemez bulduğu Tayvan Sorunu'na Birleşmiş Milletler müdahalesi çağrısına rağmen (Developments Over Week End Relating to Chou En-lai's Negotiation Proposal, 1955), Çin

heyetinin açıklaması katılan uluslardan önemli bir beğeni aldı. Kararlı bir tutum ve ustaca diplomatik stratejiler yoluyla Çin, ABD'nin Tayvan Sorunu ile ilgili olarak uyguladığı baskıyı başarıyla hafifletti ve konferansta bir çıkmaza girilmesini önledi (Li, 2020: 70–85).

Katılımcı ülkelerin farklı ideolojileri ve ABD gibi düşman güçlerin öncülük ettiği anti-komünist propaganda nedeniyle birçok ülke Çin hakkında şüphe ve korku besliyordu. Konferansta bazıları sadece sömürgecilğe değil aynı zamanda komünizme de karşı çıkmayı önerdi ve Çin Komünist Partisi tarafından ortaya atılan “barış içinde bir arada yaşama” ilkesinin benimsenmesine karşı çıktı. Bu yoğun tartışmalar nedeniyle konferansın anlaşmazlıkla sonuçlanması riskiyle karşı karşıya kalan Zhou Enlai, Batılı güçlerin ülkeler arasındaki ideolojik farklılıkları manipüle etme ve şiddetlendirme girişimlerini öngördüğünü belirterek katılımcıları sakinleştirdi ve şunları söyledi:

“Bu konferansa katılanlar arasında askeri antlaşmalara taraf olan ülkeler, Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü veya Bağdat Paktı üyeleri ve hatta Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’ndeki ülkeler yer alıyor. Sosyalist ülkeler olduğu kadar milliyetçi ülkeler de var. Bu çeşitlilik göz önüne alındığında, birçok anlaşmazlığın ortaya çıkması doğaldır...” Daha da ayrıntılandırdı: “Katılımcı ülkeler farklı görüşlere sahip olsa da bu farklılıkları kabul etmek başlı başına bir anlaşma biçimidir! Bulunacak ortak bir zemin varsa, o da Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi’dir.”

Başbakan Zhou Enlai: “Çin, dinsel inanç özgürlüğüne sahip bir ülkedir. Sadece yedi milyon Komünist Parti üyesi değil, aynı zamanda on milyonlarca Müslüman ve Budist ile milyonlarca Hristiyan ve Katolik var”

Zhou’nun sözlerini duyan bazı ulusal liderler onaylayarak başarılarını salladı ve hayranlıklarını dile getirdi (Tang, 2003: 299–300). Zhou, Asya ve Afrika ülkelerinin ideoloji ve sosyal sistemler bakımından farklılık gösterebilir de bunun ortak zemin ve dayanışma arayışlarını engellememesi gerektiğini vurguladı. Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi, Asya ve Afrika ülkeleri arasında dostça işbirliği ve komşuluk ilişkileri kurmanın temeli olabilirdi. Çin, sıklıkla tartışma ve çatışmalara yol açan hassas ideoloji sorununu ele almak için kasıtlı olarak “tartışma yok” stratejisi benimsedi ve eleştiri ve suçlamalara yanıt olarak devrimci veya ideolojik söylemlerden kaçındı. Çin, “farklılıkların kabul edilmesinin başlı başına bir anlaşmayı oluşturduğunu” savunarak, anlaşmazlıkları korurken ortak zemin arama yönündeki diplomatik yaklaşımı uyguladı. Bu yaklaşım, Bandung Konferansı’ndaki

gerginlikleri yatıştırmakla kalmadı, aynı zamanda Çin’in barışçıl duruşunun kalıcı etkisiyle sürecin devam etmesini sağladı.

Din özgürlüğü konusuna gelince, Çin, Bandung Konferansı’na katılan ülkelerin çoğunun Müslüman ülkeler olduğunun bilincindeydi. Konferansa hazırlık aşamasında Çin, Çin İslam Derneği Başkan Yardımcısı Da Pusheng’i heyete danışman olarak davet etti. Zhou Enlai, dinsel inanç özgürlüğünü modern uluslar tarafından evrensel olarak tanınan bir ilke olarak görüyordu. Komünistler ateist olsalar da dinsel inançlara saygı duyarlar. Asya-Afrika ailesinde, dinsel inancı olan ve olmayan bireyler bir arada yaşayabilir ve birleşebilir. Başbakan Zhou Enlai, “Çin, dinsel inanç özgürlüğüne sahip bir ülkedir. Sadece yedi milyon Komünist Parti üyesi değil, aynı zamanda on milyonlarca Müslüman ve Budist ile milyonlarca Hristiyan ve Katolik var” (Central Literature Research Office, 1997: 466) dedi. Bu açıklama, Müslüman ülkeler ve dinsel nüfusa sahip diğer ulusların iyi niyetini kazanarak Çin hakkındaki düşüncelerini iyileştirdi.

Son olarak, Başbakan Zhou Enlai, önceki “Tek Tarafa Yaslanma” politikası kapsamında sözde “devrim ihraç etme” sorununun analiz edilmesini vurguladı. Batılı sömürgeci güçlerin katılımı olmadan tarihteki ilk konferans olan Bandung Konferansı, Batılı sömürgeci devletlerin sömürge yönetimine ve baskısına karşı çıkmayı ve aynı zamanda iki süper güç olan ABD ve Sovyetler Birliği’nin müdahalesine ve “devrim ihraç etmesine” direnmeyi amaçlıyordu. Konferans, “Tek Tarafa Yaslanma” politikası kapsamında Sovyetler Birliği’nin müttefiki olarak katılmış olsa da, Çin’in bu politikanın kısıtlamalarından kurtulmak ve daha fazla diplomatik bağımsızlık arama yönündeki çabalarını gösteriyordu. Çin Konferansa katılımında temel görev olarak, küresel bir sosyalist devrimi ilerletmeyi değil “küresel birleşik barış cephesini genişletmeyi” ve “ulusal bağımsızlık hareketlerini teşvik etmeyi” hedefledi. Konferans sırasında, Zhou Enlai, Çin devriminin

başarısının dışarıdan ithal edilmediğini, Çin halkının çabalarıyla elde edildiğini vurguladı. Bu nedenle, Çin devriminin başarısı, Asya ve Afrika ülkeleriyle olan barışçıl işbirliği ve dayanışmasını engellemeyecekti. Çin'in diplomasisi, Sovyetler Birliği'nin dünya devrimi hedefinden ve Sovyet-Doğu bloğunun kısıtlamalarından uzaklaşıyordu. Bunun yerine, dışpolitikasını Batı veya Sovyet bloklarının hedefleri yerine, ulusal bağımsızlık ve kurtuluşa odaklanan Küresel Güney'in "devrimci" paradigmasıyla yönlendirmeyi amaçladı (Liu, 2019). Konferans sırasında, Zhou Enlai ayrıca Çin ile diplomatik ilişkisi olmayanlar dahil olmak üzere birçok Asya ve Afrika ülkesinin liderleriyle kapsamlı görüşmeler yaptı. Bu etkileşimler, Çin'in uluslararası dost çevresini genişletmesi ve gelecekte diplomatik izolasyonu aşması için sağlam bir temel oluşturdu.

Konferansın Sonucu: Bandung'un On İlkesi

24 Nisan 1955 akşamı, Bandung Konferansı'nın son genel oturumunda oybirliğiyle Asya-Afrika Konferansı'nın Sonuç Bildirisi kabul edildi. Bu, insanlık tarihinde 29 Asya ve Afrika ülkesi adına yayınlanan ilk belgedir. Bildirinin "Dünya Barışı ve İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Bildiri" başlıklı yedinci bölümünde açıkça şöyle deniyordu: "Bütün uluslar, Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine uygun olarak kendi siyasi ve ekonomik sistemlerini ve yaşam biçimlerini seçme hakkına sahip olmalıdır" (Tang, 2003: 350-351). Bildiri ayrıca, Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesinin tamamını kapsayan ve bu ilkeleri genişleten tarihi ve pratik açıdan önemli olan Bandung'un On İlkesini ortaya koydu.

Filistin'den gelen Gözlemci Heyet temsilcisi Müftü Amien El Husaini, Bandung Konferansı sırasında ÇHC Başbakanı Zhou Enlai ile birlikte (Fotoğraf: UNESCO, 2015).

Bu, Çin dahil olmak üzere Asya ve Afrika ülkeleri arasında Barış İçinde Bir Arada Yaşamamanın Beş İlkesini uluslararası diplomatik bir norm olarak geliştirme konusunda bir fikir birliği olduğunu gösterdi. Asya-Afrika Konferansı'nın Sonuç Bildirisi, sömürgecilğe karşı koyma ve ulusal bağımsızlığı güvence altına alma ve koruma konusunda anlaşmalara vardı ve dünya barışını ve işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan kararlar ve bildiriler kabul etti. Asya ve Afrika halklarının saldırgan savaflara karşı koyma ve dünya barışını destekleme yönündeki ortak özlemini teyit etti. Bandung Konferansı ayrıca Asya ve Afrika ülkeleri arasında ekonomik ve kültürel işbirliğini geliştirmek için kararlar aldı ve uluslararası siyasi ve ekonomik işbirliğinde bir dönüm noktası oldu (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China Archives, 2007: 95–119).

Bandung Konferansı, Yeni Çin'in diplomatik stratejik değişiminde "devrimci diplomasiden" "ulusal diplomasiye" geçiş çabasını temsil ediyordu.

Asya, Afrika ve Latin Amerika'da yeni bağımsız önemli bir güç olarak Yeni Çin, Bandung Konferansı'na aktif olarak katıldı ve yapıcı bir şekilde katkıda bulunarak eşsiz bir diplomatik etki elde etti (Zhang, 2015). Zhou Enlai'nin diplomatik stratejileri, katılımcı ülkelere büyük beğeni topladı ve dünyada şaşkınlığa yol açtı. Konferanstan kısa bir süre sonra, ABD Dışişleri Bakanlığı, "Zhou Enlai'nin, diğer delegasyonları Pekin'in niyetlerinin barışçıl doğası ve Komünist Çin ile barışçıl bir şekilde bir arada yaşamamanın mümkünlüğü konusunda ikna etmekte büyük ölçüde başarılı olduğunu ve Asyalı bir lider olarak kişisel statüsünü daha da yükselttiği"ni belir-

ten bir değerlendirme yaptı. Ayrıca Zhou'nun "Bandung'da bir dizi barış girişimi ve özellikle Birleşmiş Milletler'de uluslararası toplumda Komünist Çin'in nihai tanınması için temelleri atmış olabileceği" değerlendirmede, "Zhou'nun, ılımlı, devlet adamı gibi bir kapanış bildirisini onaylayarak ve Birleşmiş Milletler ile uyumlu idealleri vurgulayarak rejiminin dünya çapındaki statüsünü önemli ölçüde yükselttiği" vurgulandı. Değerlendirmede, "Niyetleri ne olursa olsun, Zhou'nun Bandung'daki eylemleri, silahlı çatışmaların önlenmesine ilişkin canlanan bir iyimserlikle Soğuk Savaş'ta bir değişimi başlatmış gibi görünüyor - gerçekte barışın sürdürülmesini zorlaştırabilecek bir değişim" (US Department of State, 1955). Bu, Zhou Enlai'nin diplomatik girişimlerinin Çin'in barışçıl duruşunu küresel bilinç içinde derinlemesine yerleştirdiğini göstermektedir. Farklılıkları kabul ederken ortaklığın peşinde koşmak ve barış içinde bir arada yaşamayı teşvik etmekle tanımlanan Bandung modeli, küresel arenada önemli ve kalıcı bir etkiye sahip olmaya hazırdır.

Bandung Konferansı, Yeni Çin'in diplomatik stratejik değişiminde "devrimci diplomasiden" "ulusal diplomasiye" geçiş çabasını temsil ediyordu. Toplantı sırasında Zhou Enlai liderliğindeki Çin delegasyonu, devrimci diplomasi'nin karakteristik ideolojik ve sosyal sistem unsurlarını kasıtlı olarak en aza indirdi. Bu olay, Çin'in "Tek Tarafa Yaslanma" yaklaşımından, iki kutuplu blok teorisinin sınırlamalarından kendini kurtararak barış içinde bir arada yaşamaya yönelik bağımsız bir dış politikaya yönelmesinde önemli bir geçişe işaret ediyordu. Bandung Konferansı, Sovyetlerin katılımı olmadan Çin'in katıldığı ilk kapsamlı uluslararası toplantı oldu. Zhou Enlai, Sovyetler Birliği'ni aşırı derecede savunmaktan ya da onun etkisi altında politikalar geliştirmekten kaçındı. Bu olay, Sovyetler Birliği ile işbirliğine rağmen Çin'in dış politikasında bağımsız bir tutum sergilediğini göstermiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı Şubat

1955'te Moskova'daki Amerikan Büyükelçiliğine gönderdiği bir telgrafta şu gözlemlerde bulunmuştur: "Zhou Enlai'nin eylemleri, Asya uluslarının Moskova ve Washington arasındaki jeopolitik rekabete karışmadan Pekin ile uyumlu bir şekilde bir arada yaşayabilecekleri algısını geliştirmeyi amaçladığını göstermektedir" (Outgoing Telegram from Department of State to American Embassy Moscow, 1955).

Bandung Konferansı Sonrası: Çin Dış Politikasının Evrimi

Bandung Konferansı'nın ardından Çin, Asya ve Afrika ülkeleriyle bağlarını güçlendirme çabalarını sürdürdü. Temmuz 1955'te Dışişleri Bakanlığı Asya ve Afrika Ülkeleri ile Dostane İlişkilerin Geliştirilmesi ve İlerletilmesi Hakkında Görüşler'i sundu. Çin hükümeti, merkezi Hükümet'e sunulan Asya-Afrika Konferansı Tasarısı'yla bu tür ortaklıkları geliştirme konusundaki kararlılığının altını çizdi. Tasarı, Asya-Afrika Konferansı'ndan çıkarımlar yapılmasını tavsiye ediyor ve çeşitli alanlarda temel adımlar öneriyordu: Dostane işbirliğinin teşvik edilmesi, kamusal girişimlerinin artırılması, araştırma yapılması ve Asya ve Afrika ülkeleriyle ilişkiler için personel yetiştirilmesi (Xia, 2005). Bu girişimler sırasında Çin, Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi'ne bağlı kalarak çeşitli Asya ve Afrika ülkeleriyle dostane diplomatik ilişkiler geliştirmiş ve bu da Çin'in çağdaş diplomasi tarihindeki ikinci diplomatik tanınma dalgasına işaret etmiştir. Bandung Konferansı'nın sonuçlandığı Nisan 1955'ten 1964'e kadar Çin 25 Asya ve Afrika ülkesiyle diplomatik ilişki kurdu. Mayıs 1956'nın sonlarında Çin ve Mısır ortak bir bildiri yayınlarak resmi diplomatik ilişkileri kurdu ve böylece Mısır, Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk Afrika ülkesi oldu. Bu başarı, Bandung Konferansı sırasında Başbakan Zhou Enlai ve Mısır Başbakanı Nasır

arasında kurulan sağlam dostluğa dayanıyordu. 1964 yılına gelindiğinde, Çin ile diplomatik ilişki kuran 49 ülkeden 30'u, çoğunluğu temsil eden Asya ve Afrika'dan milli devletlerdi. Dahası, Latin Amerika ülkeleri de ABD'nin muhalefetini aşarak Çin ile dostane alışverişlerde bulunmuş ve bu durum Çin'in uluslararası konumunu önemli ölçüde iyileştirmiştir.

Küresel ulusal kurtuluş dalgası sırasında Çin önemli bir katalizör görevi gördü. Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi, idealizm ve deneysel-lik yönlerini kapsayacak şekilde ortaya konmuştur. Bu kavramlar uluslararası ilişkilerde evrensel değerleri kapsıyor ve geniş kabul görmelerini kolaylaştırıyordu. Beş İlkenin gelişmekte olan ülkeler için diplomatik normlar olarak sürekli benimsenmesi ve uygulanmasının uzun süreli bir tarihsel çaba olduğunu kabul etmek önemlidir. Bandung Konferansı'nın ardından Çin'in Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki -özellikle de komşu Güneydoğu Asya ülkelerindeki- devrimci hareketleri desteklemesi, Beş İlke'de ana hatlarıyla belirtilen "içişlerine karışmama" ilkesine kısmen ters düşmüştür. Bandung öncesi dönemde devrimci diplomatik düşüncenin yeniden canlanması, Çin'in diplomatik stratejisinde deneyimlerle gelişen karmaşık bir aşamaya işaret ediyordu. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, ulus ikili zorluklarla karşılaşmıştır: Devletler düzeyinde uluslararası ilişkilere yön vermek ve sosyalist kamp içindeki devrimci hareketleri desteklemek. Bunlardan ilki uluslararası ilişkilerin temel ilkelerine uyulmasını gerektirirken, ikincisi proleter enternasyonalist görevlerin yerine getirilmesini gerektirmiştir (Zhang vd., 2015). Bandung Konferansı öncesinde Çin'in Kore ve Vietnam'ın meşru devrimci hükümetlerine, onların talebi üzerine verdiği destek, içişlerine müdahale olarak değil, iki dünya kampı arasındaki daha büyük çatışmanın bir unsuru olarak görülmüştür.

Bandung Konferansı'nın ardından Çin'in Güneydoğu Asya ülkelerindeki yerel devrimci hareketlere desteklemesi, bu ülkelerle barış içinde bir arada yaşama taahhüdüyle ilgili zorluklara yol açmıştır (Zhang vd., 2015).

Hem iç hem de uluslararası koşulları gözlemleyen Mao Zedung, "Üç Dünya" stratejik kavramını formüle etti ve diplomatik temaslarda Çin'in bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak konumunu sık sık vurgulayarak Çin'in dış politikasında bazı yeni düzenlemeleri başlatmıştır.

1950'lerin sonlarından itibaren Çin'in uluslararası ve yerel manzaraya ilişkin çok sayıda değerlendirmesi - "Doğu rüzgarı Batı rüzgarına üstün geliyor", "dünya devrimi doruk noktasının eşiğinde" ve "devrim savaşa neden olur ya da devrim savaşı ortadan kaldırır" gibi - Çin'in o dönemdeki dünya algısının bir şekilde tek yanlı olduğunu göstermektedir. Mao Zedung ilk olarak Zhou Enlai tarafından ortaya atılan Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesini onaylamış fakat nihayetinde bu kavramların "proleter enternasyonalizmi"nin temel ilkelerini tam anlamıyla somutlaştırmadığını kabul etmiştir. Mao'nun 1957'de dünya komünist ve işçi partilerinin Moskova toplantısına katılmasının ardından, komünist ve işçi partilerin arasında uluslararası meselelere ilişkin anlayışlardaki ayrışma derinleşti. Bu değişim Çin'in savaş sonrası ulusal kurtuluş hareketlerinde daha radikal bir tutum benimsemesine yol açtı. "Kültür Devrimi" sırasında Çin giderek kendi içine kapanmış ve kendisini dünya devriminin merkezi olarak konum-

landırmıştı. Çin uluslararası sisteme katılmış ve onu reforme edip mükemmelleştirmeye çalışmıştı, ancak bir dönem için Çin bazı yanlış adımlar atmış ve yoldan sapmıştı. Çeşitli faktörler nedeniyle, Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi'nin Çin'in dış politikasındaki yeri bu süre zarfında dalgalanmıştır. Ancak bu ilkeler, özellikle çok taraflı diplomasiye bağlı kalma ve gelişmekte olan ülkelerle işbirliğini güçlendirme konularında Çin'in diplomatik uygulamalarına yansımaya devam etmiştir. Örneğin, 1956 yılında Mısır hükümeti Süveyş Kanalı'nın millileştirileceğini açıkladığında ve Batılı ülkelerin müdahalesiyle karşılaştığında Çin, Mısır'ın kararını uluslararası forumlarda kararlılıkla desteklemiştir (Luo, 1998). Benzer şekilde, 1960'larda Çin, Tanzanya ve Zambiya'nın ihtiyaçlarına aktif bir şekilde cevap vererek iki ülkeyi birbirine bağlayan bir demiryolu inşa edilmesine yardım etmiş ve Afrika uluslarının bağımsızlıklarını kazanmalarına ve ekonomik kalkınmalarına destek olmuştur (Zhou, 2000).

1970'lerin başında Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın diğer bölgelerindeki siyasi güçler ivme kazanırken, Çin diplomasisinde önemli atılımlar gerçekleştirdi: Ekim 1971'de Çin Halk Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler'deki meşru koltuğunu geri aldı; Şubat 1972'de Çin ve ABD arasında Ortak Bildiri'nin yayınlanması iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin başlangıcı oldu. Hem iç hem de uluslararası koşulları gözlemleyen Mao Zedung, "Üç Dünya" stratejik kavramını formüle etti ve diplomatik temaslarda Çin'in bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak konumunu sık sık vurgulayarak Çin'in dış politikasında bazı yeni düzenlemeleri başlatmıştır.

"Üç Dünya" stratejik konsepti Deng Xiaoping tarafından 10 Nisan 1974 tarihinde Birleşmiş Milletler'de ayrıntılandırılmıştır. Deng şöyle demiştir: "Uluslararası ilişkilerdeki değişikliklerden hareketle, günümüz dünyası birbirine bağlı ancak çelişkili üç boyuta ya da üç dünyaya ayrılabilir. ABD ve Sovyetler

Birliği Birinci Dünya'yı oluşturmaktadır. Asya, Afrika, Latin Amerika ve diğer bölgelerdeki gelişmekte olan ülkeler Üçüncü Dünya'yı oluşturmaktadır. Bu ikisinin arasında yer alan gelişmiş ülkeler ise İkinci Dünya'yı oluşturmaktadır.” Ayrıca, şunları belirtmiştir: “ABD ve Sovyetler Birliği çağımızın en büyük uluslararası sömürücüleri ve baskıcılarıdır... Üçüncü Dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu bir zamanlar sömürge ya da yarı-sömürgeydi ve bağımsızlıklarını kazandıktan sonra da sömürgeciliğin kalıntılarını ortadan kaldırmak, ulusal ekonomilerini geliştirmek ve ulusal bağımsızlıklarını pekiştirmek gibi tarihi görevlerle karşı karşıyadırlar. Üçüncü Dünya ülkeleri, son derece eşitsiz olan uluslararası ekonomik ilişkilerde değişiklik yapılmasını şiddetle talep etmekte ve Çin hükümetinin ve halkının sıcak bir şekilde desteklediği ve kararlılıkla onayladığı birçok makul reform girişimi önermişlerdir” (Shi, 2024: 14-15).

Reform ve Açılım politikasının başlatılmasından

sonra, Deng Xiaoping'in etkisiyle, hegemonyacılığa karşı çıkmak, dünya barışını korumak ve Üçüncü Dünya ile dayanışma ve işbirliğini güçlendirmek giderek Çin'in dış politikasının temel unsurları haline geldi. Mayıs 1984'te Deng Xiaoping, çağdaş Çin diplomasisinin temel ilkelerinin ana hatlarını çizerken, “Çin şu anda Üçüncü Dünya'ya aittir ve gelecekte gelişip refaha kavuştuğunda bile yine Üçüncü Dünya'ya ait olacaktır” (Deng, 1993: 56) vurgusunu yapmıştır. Çinli liderler, uluslararası toplantılar sırasında ülkenin temel diplomatik yaklaşımını özetlemek için “bağımsız ve barışçıl dış politika” terimini giderek daha fazla kullanmaya başladılar. 1990'larda Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından Çin'in temel dış politikası önemli küresel değişikliklere dayanmış ve büyük ölçüde tutarlı kalmış ve dış ilişkiler için kapsamlı bir çerçeve oluştururken istikrar ve süreklilik göstermiş ama aynı zamanda değişen koşullara göre yeni unsurlar ekleyerek gelişmeye devam etmiştir.

“Üç Dünya” stratejik konsepti Deng Xiaoping tarafından 10 Nisan 1974 tarihinde Birleşmiş Milletler’de ayrıntılandırıldı (Fotoğraf: BM, 2020).

Sonuç

Bandung Konferansı, Yeni Çin'in diplomatik stratejisinin evriminde çok önemli bir an olmuş ve Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi için pragmatik bir temel oluşturmuştur. Bandung Konferansı, uluslararası işbirliğinde önemli ilerlemelerin ancak farklılıklara saygı gösterirken ortak hedeflerin takip edilmesiyle sağlanabileceğini göstermektedir. Farklı ideolojilere ve farklı çıkarlara sahip uluslar arasında Çin Halk Cumhuriyeti, farklılıkları bir kenara bırakıp ortak noktalara öncelik vererek anlaşmazlıkları ustalıkla azaltmış ve kapsamlı bir uzlaş sağlamıştır. Bandung Konferansı'nda örneklenen diplomatik ilkeler ve birliktelik, yoldaşlık ve işbirliği anlayışı, yıldönümünden 70 yıl sonra bugün de son derece güncelliğini korumaktadır. O zamandan bu yana Çin'in gelişen küresel manzaraya cevaben aldığı diplomatik kararlar kafa karışıklığı, pasiflik ve saptırma gibi nitelemelerle anılsa da genel olarak Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi çerçevesinde ilerlemiştir.

Çin Komünist Partisi'nin 18. Ulusal Kongresi'nden bu yana Çin, Xi Jinping liderliğindeki Merkez Komite'nin insanlık için ortak bir geleceğe sahip bir toplum inşa etme kavramını ortaya koymasıyla yeni bir döneme girmiştir. Bu değişim, modern bağlamda barış içinde bir arada yaşama fikrinin önemli ölçüde zenginleşmesi ve gelişmesidir. Küreselleşmenin getirdiği zorluklar ve uluslararası ilişkilerdeki karmaşıklıkların ortasında Çin, Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesine bağlı kalarak farklılıkları çözmek için diyalog ve istişareyi savunmakta ve yeni bir tür uluslararası ilişkilerin ve insanlık için ortak bir geleceğe sahip bir toplumun inşasını teşvik etmektedir. Bu girişim, barış içinde bir arada yaşama ilkelerinin en iyi devamı, teşviki ve yükseltilmesidir ve içinde bulunduğumuz çağda "ne tür bir dünya inşa edileceği ve nasıl inşa edileceği" sorularına yeni cevaplar sunmaktadır (Wang, 2024).

Bandung Konferansı sırasında Çin, Batı'nın izo-

lasyon ve ablukalarını başarılı bir şekilde kırarak kendisini Üçüncü Dünya ülkeleri için güvenilir bir ortak olarak kabul ettirmiştir. Bugün Çin, BRICS işbirliği mekanizması ve G20 zirveleri gibi çok taraflı platformlar aracılığıyla, küresel yönetim sisteminde reformları savunmak için gelişmekte olan ülkelerle işbirliği yapmaktadır. 2013'te önerilen Kuşak ve Yol Girişimi, güzergahları üzerindeki ülkelerle bağlantıyı arttırmak için altyapı inşası ve ekonomik işbirliğini vurgulamaktadır. Bu, Çin'in barışçıl kalkınma ve uluslararası işbirliğine olan bağlılığını göstermekte ve Bandung Konferansı'nın çağdaş küresel stratejilerdeki kalıcı değerini yansıtmaktadır.

Kaynakça

- Chang, G. H. (1990). *Friends and enemies: The United States, China, and the Soviet Union, 1948-1972*. Stanford University Press.
- Christensen, T. J. (1996). *Useful adversaries: Grand strategy, domestic mobilization, and Sino-American conflict, 1947-1958*. Princeton University Press.
- Deng, X. (1993). *Selected works of Deng Xiaoping* (Vol. 3). Beijing: People's Publishing House.
- Foreign Ministry of the People's Republic of China, Central Document Research Office. (1990). *Selected diplomatic works of Zhou Enlai*. Beijing: Central Document Publishing House.
- Foreign Ministry of the People's Republic of China Archives. (2007). *Selected diplomatic archives of the People's Republic of China* (Vol. 2): *Chinese delegation attending the 1955 Asian-African Conference*. Beijing: World Affairs Press.
- Gale Group. (n.d.). Preliminary evaluation of results of the Asian-African Conference. Department of State, 2 May 1955. 5 Kasım 2024 tarihinde <http://tinyurl.galegroup.com/tinyurl/6aUSQ5> adresinden alınmıştır.
- Kim, H. J. (1993). *The partition of Korea after World War II: A global history*. Palgrave Macmillan.
- Li, C., & Zhu, P. (Eds.). (2001). *Contemporary international relations*. Shanghai: Shanghai Jiao Tong University Press.

- Li, Q. (2020). Reexamining U.S. policy on the Asian-African Conference: From the perspective of the East Asian Cold War. *American Studies Quarterly*, 34, 70–85.
- Li, T. (2017). A study on China's "lean to one side" foreign policy in the early years of the PRC. *Journal of Luoyang Institute of Science and Technology (Social Science Edition)*, 32, 74–78.
- Liu, J. (2006). International strategy and Chinese diplomacy. *Contemporary Chinese History Studies*, 1.
- Liu, M. (2004). *Socialism with Chinese characteristics*. Beijing: Tsinghua University Press.
- Liu, Z. (2019). Diplomatic philosophy in the PRC's 70-year history: Revolution, equality, and leadership. *Global Review*, 11, 33–53 + 153–154.
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China Archives. (1955). *Draft plan for participation in Asian-African Conference trade activities* (Revised draft). Archive No. 207-00070-03(1), March 12, 1955.
- Mitrovich, G. (2000). *Undermining the Kremlin: America's strategy to subvert the Soviet bloc, 1947-1956*. Cornell University Press.
- National Museum of China. (2021, March 31). *Announcement of the Central People's Government of the People's Republic of China*. 1 Kasım 2024 tarihinde https://www.chnmuseum.cn/zp/zpml/gzhww/202103/t20210331_249356.shtml adresinden alınmıştır.
- Niu, J. (2015). From Cairo to Bandung: The Origins of the Post-war East Asian Order (1943-1955). *Journal of Historical Sciences*, 6, 7-30.
- Party History Research Office of the CPC Central Committee. (2011). *History of the Communist Party of China (Volume II) (1949–1978)*. Party History Publishing House.
- Shi, Y. (2024). "China belongs to the Third World": The 50th anniversary of the "Three Worlds" strategic concept. *China Archives*, (03), 14–15.
- Stalin & Mao. (1949/2015). *Records of Stalin-Mao meetings: Sino-Soviet treaty and the Taiwan issue*. In Z. Shen (Ed.), *Selections from Russian declassified archives: Sino-Soviet relations, 1949.3–1950.7* (Vol. 2, pp. 175–178). Oriental Publishing Center.
- State Department of the United States. (1955, May 2). Outgoing telegram from Department of State to American Embassy Moscow, No. 916. RG 59, *General Records of the Department of State 1955–1959, General Decimal File, Box 2670*. NARA II.
- Tang, H. (Ed.). (2003). *Zhou Enlai's journey to the Bandung Conference*. Beijing: China Workers Publishing House.
- U.S. Department of State. (1950). *Foreign relations of the United States (FRUS)*, 1950 (Vol. 1). U.S. Government Printing Office.
- Wang, W., et al. (Eds.). (1994). *Documentary of the People's Republic of China: Triumph 1953–1956*. Beijing: Red Flag Publishing House.
- Wang, Y. (2024). From peaceful coexistence to a shared future for mankind: A historical leap. *Qiushi*, (14).
- Wang, Z. (2024). Strategic responses to third-country crises by major powers: A case study of the U.S.-Soviet Cold War, 1946–1963. *World Economy and Politics*, (3), 68–93+157–158.
- Wu, C. (2011). Establishing the "lean to one side" foreign policy: An international perspective. *Journal of the University of International Relations*, 3.
- Xia, L. (2005). China's efforts to build relations with Asian and African countries before and after the Bandung Conference. *Journal of China Foreign Affairs University*, 2, 74–80.
- Yu, H. (2015). From peaceful coexistence to win-win cooperation: China's historic choice as a rising power. *Public Diplomacy Quarterly*, 4, 1–9.
- Zhang, B., Lei, Y., & Niu, J. (2015). The Bandung Conference in the historical context: China's century-long entanglement with the international system. *World Affairs*, 8, 14–24.
- Zhang, Y. (2015). The Bandung Conference and the construction of China's diplomatic discourse. *International Relations Studies*, 2, 10–13.
- Zhou, E. (1997). *Chronicles of Zhou Enlai*. Beijing: Central Document Publishing House.
- Zhou, E. (2003). *Zhou Enlai's journey to the Bandung Conference*. Beijing: China Workers Publishing House.
- Zhou, E. (1993). *Selected works of Zhou Enlai*. Beijing: People's Publishing House.

Yeni Bir Enerji Kaynağı Olarak Gaz Hidratlar

GÜNAY ÇİFCİ (Sorumlu yazar)*

Prof. Dr.
DEÜ Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü

SERDAR S. ÇELEBİ

Prof. Dr.
İSTÜN, İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-0993-9762

MAHMUT PARLAKTUNA

Prof. Dr.
ODTÜ Petrol ve Doğal Gaz Mühendisliği Bölümü
ORCID: 0000-0001-6340-3307

ASLI KAÇAR

Prof. Dr.
DEÜ Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-8705-3695

SEDA OKAY GÜNAYDIN

Doç. Dr.
DEÜ Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-6976-7854

**Prof. Dr. Günay Çifci, lisans eğitimini Yıldız Üniversitesi Jeofizik Bölümü'nde, yüksek lisansını Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ) Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü'nde doktorasını ise Trieste Üniversitesi (İtalya) ve DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü'nde tamamladı. 1991, 1995, 1996, 2000 ve 2001, 2004 yıllarında Akdeniz ve Karadeniz uluslararası sularında UNESCO destekli Araştırma Yoluyla Yüzen Üniversite Eğitim seferlerine katıldı. 2001 yılında ABD Virginia Tech Üniversitesi Yer Bilimleri Bölümü'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. Avrupa Denizlerindeki Doğal Gazlar için Yerli Kaynaklar: Gaz Hidratlar (MIGRATE) Türkiye Temsilciliği Yürütme Komitesi üyesi olmuştur. AB 5.,6., 7. Çerçeve projelerinde ve Horizon 2020'de proje ortağı ve koordinatörlüğü yapmıştır. 2005-2018 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) desteği ile faaliyetlerine başlayan Dokuz Eylül Üniversitesi Jeofizik Sismik (Seis Lab) Laboratuvarı'nın kurucusudur. 10'dan fazla TÜBİTAK ve 9 AB projesini tamamlamış, ulusal ve uluslararası 11 den fazla projede yer almıştır. Türkiye'nin ilk milli gaz hidrat projesinin koordinatörü olarak ilk fazını Türkiye Petrolleri ve DEPARK ile birlikte hayata geçirmiştir. DEÜ Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü Deniz Jeolojisi ve Jeofiziği alanında çalışmalarını sürdürmektedir.*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4380-8056>

e-posta: gunay.cifci@deu.edu.tr ve gunay.cifci@gazhidratek.com

Geliş Tarihi: 03.12.2024

Kabul Tarihi: 22.04.2025

ÖZ

Su ve metan moleküllerinin oluşturduğu katı buz benzeri yapılar olan gaz hidratlar, daha temiz yanan metan için bol miktarda rezerv sunarak gelecekte kritik bir enerji kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu rezervler enerji güvenliğini artırma, enerji portföylerini çeşitlendirme ve geleneksel hidrokarbonlardan daha sürdürülebilir enerji sistemlerine geçişi destekleme potansiyeline sahiptir. Nanoteknoloji, mikrobiyolojik yöntemler ve hibrit yaklaşımlar gibi yeni teknolojiler, verimliliği artırmak ve çevresel etkileri azaltmak için geliştirilmektedir. Küresel olarak Japonya, Çin, ABD, Hindistan, Güney Kore ve Kanada gibi ülkeler gaz hidratlar konusunda araştırma ve geliştirmeye öncülük etmekte, ileri teknolojilere ve saha testlerine önemli yatırımlar yapmaktadır. Yakın geleceğin enerji kaynağı olarak kabul edilen “Gaz Hidratlar”, Türkiye’nin Ulusal Gaz Hidrat Projesi’nin ilk aşaması kapsamında pilot bir bölgede tespit edilmiş ve haritalanmıştır. Karadeniz başta olmak üzere Türkiye’yi çevreleyen denizlerde mevcut gaz hidratı kaynakları Türkiye için stratejik bir avantaj oluşturuyor.

Anahtar Kelimeler: Çevresel sürdürülebilirlik, enerji güvenliği, gaz hidratlar, Türkiye Ulusal Gaz Hidrat Projesi, yeni enerji kaynakları.

Gas Hydrates as a New Energy Resource

ABSTRACT

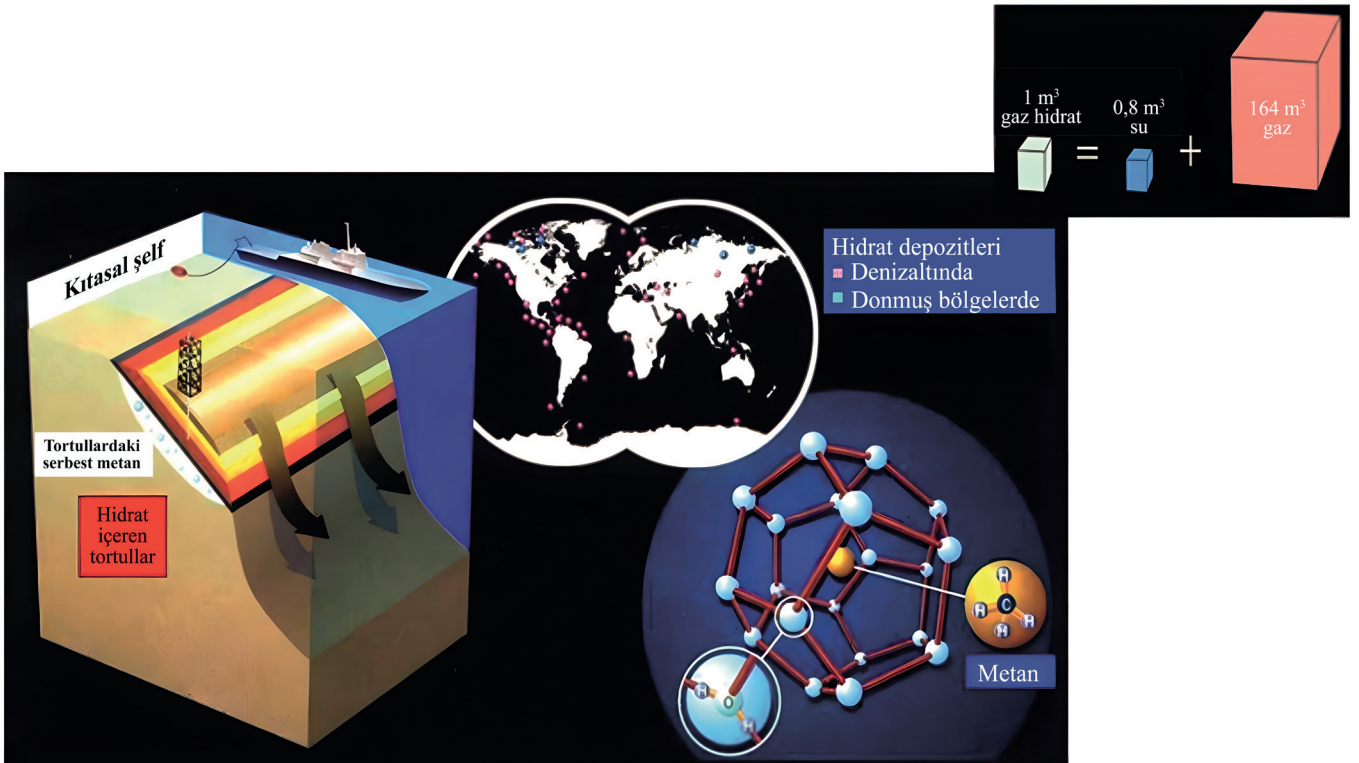
Gas hydrates, solid ice-like structures formed by water and methane molecules, are emerging as a critical future energy resource, offering abundant reserves of cleaner-burning methane. These reserves have the potential to enhance energy security, diversify energy portfolios, and support the transition from traditional hydrocarbons to more sustainable energy systems. Globally, nations such as Japan, China, the United States, India, South Korea, and Canada are leading research and development in gas hydrates, making substantial investments in advanced technologies and field tests. These efforts aim to overcome the significant technical and economic challenges currently limiting commercial-scale production. Türkiye’s proximity to significant gas hydrate deposits, particularly in the Black Sea, presents a notable strategic opportunity. It is imperative that Türkiye capitalizes on this unique positioning by transforming these inherent advantages into long-term competitive strengths. The confirmed gas reserves in the Black Sea exemplifies such potential.

Keywords: Energy security, environmental sustainability, gas hydrates, new energy resources, Turkey National Gas Hydrate Project.

Giriş

SU VE METANDAN OLUŞAN KRİSTAL bileşikler olan gaz hidratlar, muazzam potansiyele sahip geleneksel olmayan bir enerji kaynağı olarak büyük ilgi çekmiştir. ‘Yanan buz’ olarak da bilinen metan hidratlar tüm okyanus kenarlarında meydana gelmektedir (Şekil 1 ve 2). Minshull vd., 2021 yılında yaptıkları çalışmada hidrat oluşumuna dair önemli kanıtların bulunduğu birçok bölgeyi tanımlamışlardır. Gaz hidrat birikimlerinin tabanı deniz tabanı topoğrafyasını takip eder ve sismik kesitlerde “Tabana Benzeyen Yansıtıcı (BSR)” olarak adlandırılır. BSR’lar çok kanallı sismik yansıma kesitlerinde hidratların tanımla-

nabilmesi için takip edilen bir yansımadır (Ojha & Sain, 2009). Hidratların tanımlanması ve analiz edilmesi önem taşımaktadır (Şekil 3). Öncelikle deniz çökeltlerinde ve donmuş bölgelerde bulunan bu doğal olarak oluşan bileşiklerin, bilinen tüm fosil yakıt rezervlerinin toplamından daha fazla enerji içerdiği tahmin edilmektedir. Gaz hidratlarda depolanan metan, kömür ve petrol gibi geleneksel hidrokarbonlara göre daha temiz yanan bir alternatifi temsil etmekte ve bu kaynağı küresel enerji güvenliği ve sürdürülebilirliğine umut verici bir katkı olarak konumlandırmaktadır (Şekil 2). Çifci (2020) çalışmasında gaz hidratlarının yer bilimi ve ülke ekonomisi için gelecekteki bir enerji kaynağı olarak önemini vurgulamaktadır.

Şekil 1. Su ve metandan oluşan kristal bileşikler olan gaz hidratların, önemi ve deniz çökellerinde ve don ayazı (permafrost) bölgelerindeki yerleri gösterilmektedir. Yüksek basınç ve düşük sıcaklıklarda metan, metan hidratı oluşturmak üzere bir buz kafesinin içinde hapsolür (Şekil: Çifci vd., baskıda).

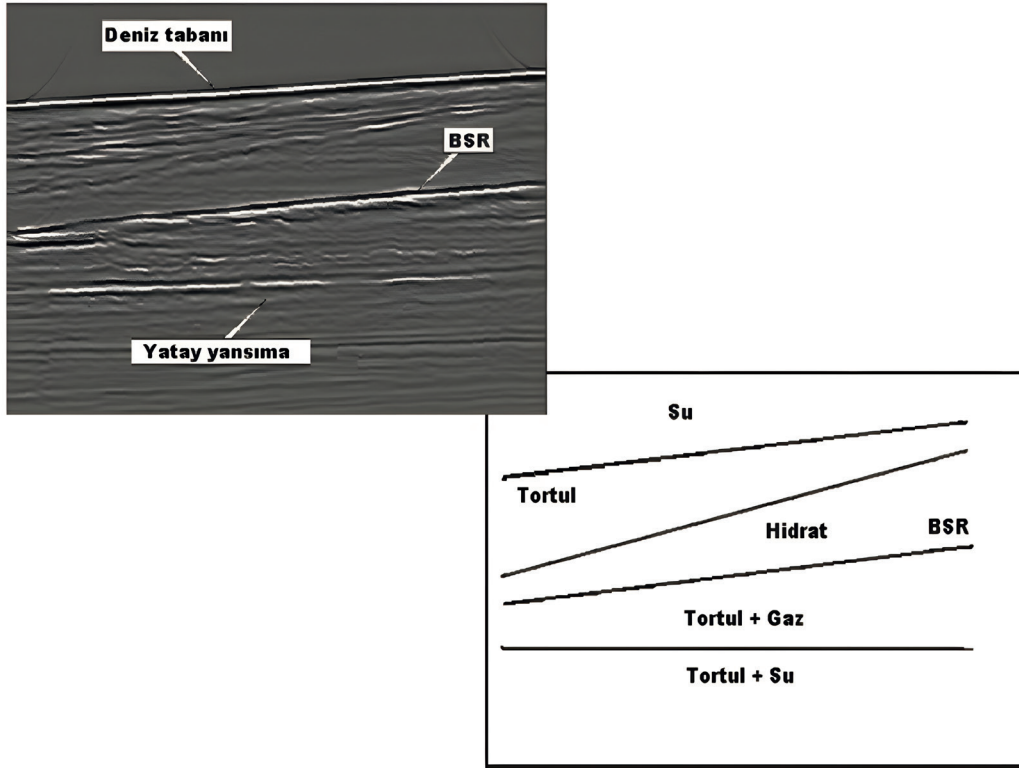
Boswell ve Collett (2011) tarafından kavramsallaştırılan gaz hidrat kaynak piramidi, bu yatakları jeolojik ve ekonomik geri kazanılabilirliklerine göre kategorize etmektedir (Şekil 4). Kolayca çıkarılabilen birikimlerden geri kazanım için ileri teknolojiler gerektirenlere kadar kaynak erişilebilirliğindeki önemli çeşitliliği vurgulamaktadır. Bu çeşitlilik, kaynakların tam potansiyelini ortaya çıkarmak için yenilikçi çıkarma tekniklerine ve stratejik planlamaya duyulan ihtiyacın altını çizmektedir. Ayrıca, kıta kenarları ve Arktik bölgelerdeki yaygın dağılımları, enerji portföylerini çeşitlendirmek ve ithal yakıtlara bağımlılığı azaltmak isteyen ülkeler için fırsatlar sunmaktadır.

Yenilikçi çıkarma teknolojileri küresel araş-

tırma çabalarının odak noktası olmuştur. Basınç düşürme, ısıtma ve kimyasal püskürtme gibi yöntemler aktif olarak geliştirilmekte olup her biri benzersiz faydalar ve zorluklar sunmaktadır (Şekil 5). Bunlar arasında CO₂ püskürtme metan geri kazanımı ve karbon tutma gibi uluslararası iklim değişikliği azaltma hedefleriyle uyumlu ikili faydası nedeniyle öne çıkmaktadır. Elektromanyetik ısıtma, mikrobiyolojik stimülasyon ve nanoteknoloji uygulamaları gibi yeni teknikler verimliliği artırmak, çevresel etkileri azaltmak ve ticari üretimin önündeki teknik engelleri aşmak için araştırılmaktadır. Çifci vd. (baskıda) çalışmalarında gaz hidratlarından bu üretim yöntemlerini irdelemektedir.

Şekil 2. Batı Karadeniz'de deniz tabanından elde edilen gaz hidratlar ve yakıldıklarındaki görüntüsü. (Şekil: TP-DEPARK Proje Raporu, 2018).

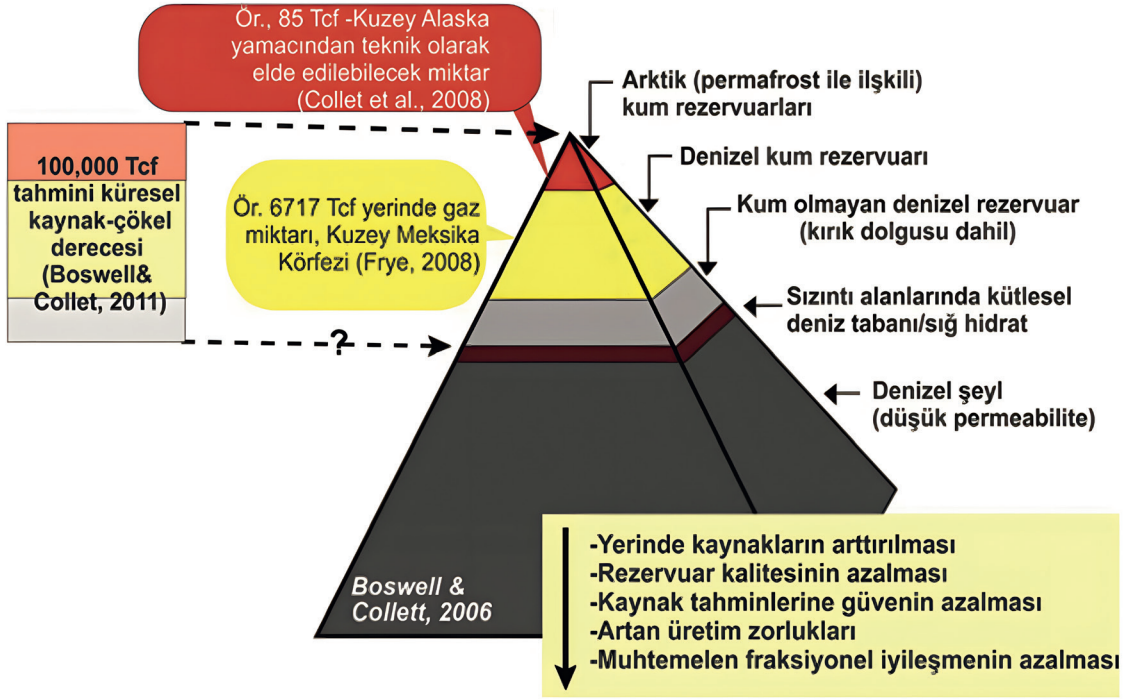
Şekil 3. Denizel tortullarda gaz hidratların tanımlanabilmesi için belirteç olan Tabana Benzeyen Yansıtıcıyı (BSR) gösteren jeofizik sismik yansıma kesiti yorumu (Şekil: Çifci vd., baskıda).

Japonya, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler, bu yöntemleri iyileştirmek ve üretimi artırmak için saha testleri ve pilot projeler yürüterek araştırma ve geliştirmeye öncülük etmektedir. Örneğin, Japonya'nın Metan Hidrat Ar-Ge programı, basınç düşürme yoluyla hidratlardan metan çıkarmanın fizibilitesini göstererek bu alanda öncü olmuştur. Benzer şekilde Çin de açık deniz hidrat üretim denemelerinde önemli aşamalar kaydederek çıkarma teknolojileri ve çevresel güvenlik protokollerindeki ilerlemeleri sergilemiştir. Ülke, gaz hidratların keşfi ve üretimi konusunda yoğun araştırmalar yürütmekte ve bu alandaki bilimsel ve mühendislik çalışmalarına önemli yatırımlar yapmaktadır. Gaz hidratların çıkarılması, depolanması ve taşınması gibi süreçleri kapsayan üretim ve işleme teknolojileriyle ilgili

çok sayıda patente sahiptir.

Fosil yakıtlara alternatif bir kaynak olarak gaz hidratların potansiyeli, enerji güvenliği stratejileri açısından büyük önem taşıyor ve bu alandaki gelişmeleri ülke için stratejik bir öncelik haline getiriyor. Ülke, gaz hidrat üretiminde ticari uygulamalara geçiş için iyileştirmeler üzerinde çalışmakta ve bu süreçte çeşitli teknoloji geliştirme projeleri yürütmektedir. Gaz hidratlar alanındaki bu liderlik, hem ulusal enerji politikalarında hem de küresel enerji dinamiklerinde önemli bir rol oynamaktadır.

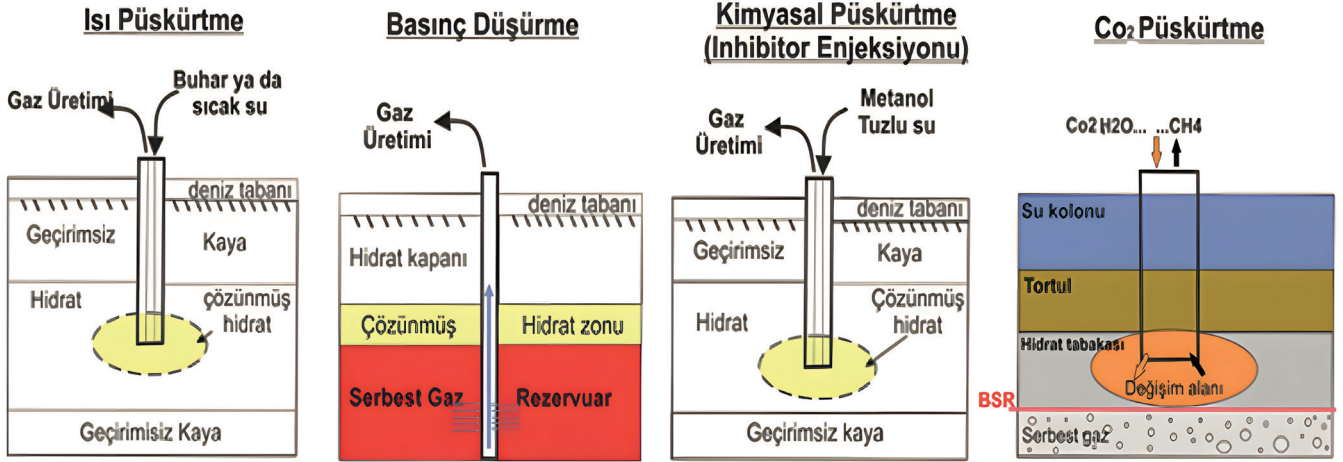
Küresel olarak Japonya, Çin, ABD, Hindistan, Güney Kore ve Kanada gibi ülkeler gaz hidratlar konusunda araştırma ve geliştirmeye öncülük etmekte, ileri teknolojilere ve saha testlerine önemli yatırımlar yapmaktadır.

Şekil 4. Bu yatakları jeolojik ve ekonomik geri kazanılabilirliklerine göre sınıflandıran Gaz hidrat kaynak piramidi. (Şekil: Boswell & Collett, 2011).

Bu çabalar, şu anda ticari ölçekte üretimi sınırlayan önemli teknik ve ekonomik zorlukların üstesinden gelmeyi amaçlamaktadır. Gaz hidrat çıkarımının karbon yakalama ve depolama teknolojileriyle entegre edilmesi, çevresel açıdan sürdürülebilir bir enerji kaynağı olma potansiyelini daha da güçlendirmektedir. Uygun inovasyon ve uluslararası işbirliği ile gaz hidratlar on yıllar boyunca enerji sağlayabilir ve daha temiz enerjiye doğru küresel geçişte bir geçiş kaynağı olarak hizmet edebilir. Bu teknolojilerin geliştirilmesi, gaz hidratların ekonomik ve çevresel faydalarını ortaya çıkarmak ve onları gelecekteki enerji stratejilerinin temel taşı haline getirmek için çok önemli olacaktır. Çin, gaz hidrat üretim teknolojilerinde patent

sahipliği açısından dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Bu durum, gaz hidrat araştırma ve geliştirme alanındaki aktif çabalarının bir sonucudur. Çin ayrıca gaz hidrat teknolojileriyle ilgili uluslararası işbirlikleri ve ortak araştırma projeleri yürütmekte, bilgi paylaşımını ve teknolojik yenilikleri teşvik etmektedir. Yakın geleceğin enerji kaynağı olarak kabul edilen "Gaz Hidratlar", Türkiye'nin Ulusal Gaz Hidrat Projesi'nin ilk aşaması kapsamında pilot bir bölgede tespit edilmiş ve haritalanmıştır. Çok sayıda kurum ve üniversitenin dahil olduğu çoklu bilim dallarının iş birliği sayesinde gaz hidratların varlığı resmi olarak teyit edildi ve rezerv tahminleri yapıldı. Potansiyel bir enerji kaynağı olarak kabul

Şekil 5. Gaz hidratlardan doğal gaz elde etmek için uygulanabilecek üretim yöntemleri. Isı püskürtme, Basınç düşürme, kimyasal püskürtme ve CO2 değişimi, her biri benzersiz faydalar ve zorluklar sunar. (Şekil: Çifci vd., baskıda).

edilen gaz hidratların geniş ve önemli bir alanda keşfedilmesi, bu rezervi küresel enerji kaynakları dinamikleri göz önüne alındığında Türkiye'nin enerji geleceğini değiştirebilecek stratejik öneme sahip bir "oyun değiştirici" olarak konumlandırılmaktadır. Karadeniz başta olmak üzere Türkiye'yi çevreleyen denizlerde mevcut gaz hidratı kaynakları Türkiye için stratejik bir avantaj oluşturuyor. Bu arada, Türkiye'nin, biricik avantajlarını rekabetçi üstünlüklere dönüştürmek gibi bir önceliği olması gerektiğine de işaret etmek yerinde olur. Karadeniz'de mevcut gaz rezervleri böyle bir avantaja işaret ediyor. Bu keşfin Türk araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiş olmasının yanı sıra, ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte yankı uyandırma potansiyeline sahip bilimsel katkısı da büyük fırsatlara yol açabilir. Bu çerçevede, gaz hidratların diğer alanlardaki dağılımının harita-

lanması, tamamlanan pilot sahada ikinci aşamaya geçilmesi, pilot alanda mevcut üretim teknikleri kullanılarak gaz üretilmesi ve son aşamada ileri üretim teknolojilerine sahip ülkelerle işbirliğine gidilmesi bundan sonraki adımları oluşturmaktadır.

Bu makale, gaz hidrat gelişiminin çevresel, ekonomik ve jeopolitik etkilerini ele alarak araştırmaların mevcut durumunu, teknolojik ilerlemeleri ve potansiyel zorlukları incelemektedir. Gaz hidratların fosil yakıtlar ve daha temiz alternatifler arasındaki boşluğu doldurarak nasıl bir geçiş enerji kaynağı olarak hizmet edebileceğini araştırmaktadır. Ayrıca, bu umut verici kaynağın sorumlu bir şekilde kullanılması için birleşik standartların ve sürdürülebilir uygulamaların geliştirilmesinde uluslararası işbirliğinin önemini vurgulamaktadır.

Gaz Hidratlardan Metan Üretim Yöntemleri

Doğal gazın gaz hidratlardan çıkarılması, her biri belirli çevresel ve ekonomik sonuçlar doğuran çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilebilir (Şekil 5). Bu bölümde bu yöntemler ve potansiyel etkileri daha ayrıntılı olarak incelenmektedir:

Basıncsızlaştırma

Bu yöntem, gaz hidrat rezervuarı içindeki basıncın düşürülmesini ve böylece hidratların doğal gaza ayrışmasının sağlanmasını içerir. Basıncsızlaştırma ile ilişkili çevresel etkiler, rezervuarın mekanik yapısında potansiyel olarak çökme veya yüzey çökmesine yol açabilecek değişiklikleri içerebilir. Ayrıca, ayrışma süreci ısıyı emerek çevredeki suyun yerel olarak donmasına neden olur ve potansiyel olarak deniz ekosistemlerini etkiler. Ekonomik açıdan basıncsızlaştırma, karmaşık teknolojiler veya pahalı kimyasalların kullanımını gerektirmediği için diğer yöntemlere kıyasla genellikle daha ucuzdur (Boswell & Collett, 2011). Rezervuarın önemli bir bölümünü (%60'a kadar) yakalayarak verimli üretim potansiyeli sunar. Ancak, rezervuarın mekanik ve termodinamik özelliklerindeki değişiklikler nedeniyle verimlilik zaman içinde düşebilir. Ayrıca, bu yöntemin nispeten daha düşük enerji tüketimi, daha düşük işletme maliyetleri anlamına gelir.

Isı Püskürtme

Isı püskürtmede rezervuar sıcaklığı, sıcak su veya buhar enjeksiyonu ya da kuyu deliğinin ısıtılması yoluyla artırılır. Çevresel etkiler, suda yaşayan organizmalar için risk oluşturabilecek bitişik su katmanlarının potansiyel ısınmasını içerir (Lee & Lee 2014). Bunun da ötesinde

ısı püskürtmenin bu ısıyı üreten enerji kaynağı, katmana bu ısıyı taşıyan akışkanın sevk pompası ve sistemlere bağlı olarak enerji maliyeti, CO2 salımı ve diğer sera gazı salım sorumlulukları da irdelenmelidir. Ayrıca, ısı püskürtmeleri yüksek enerji gereksinimleri önemli miktarda fosil yakıt tüketimini gerektirmekte ve bu da sera gazı emisyonlarının artmasına neden olmaktadır. Bu yöntem, buhar veya sıcak su üretimi ve püskürtmesi için ekipman ve enerjiye önemli miktarda ilk yatırım gerektirir. Rezervuarın neredeyse tamamen üretilmesini sağlayarak yüksek getiri elde etme potansiyeline sahip olsa da, üretilen gazın enerjisinin önemli bir kısmı rezervuarı ısıtmak için harcanır ve bu da net enerji çıktısını düşürür.

Kimyasal Püskürtme

Bu yöntemde, rezervuarın koşullarını değiştirmek ve gaz salınımını tetiklemek için glikol veya metanol gibi kimyasallar enjekte edilir. İlgili çevresel etkiler, yeraltı suyu kaynaklarını kirletebilecek ve ekosistemlere zarar verebilecek potansiyel kimyasal sızıntıyı içerebilir [4]. Kullanılmış kimyasalların bertarafı da çevresel yönetim zorluklarını beraberinde getirmektedir. Ekonomik açıdan bakıldığında, kimyasal püskürtme, içerdiği kimyasallar nedeniyle önemli maliyetlere neden olur ve bu da işletme giderlerini önemli ölçüde artırır. Bu yöntem tipik olarak kapsamlı laboratuvar ve pilot ölçekli testler gerektirmekte, bu da araştırma ve geliştirme maliyetlerinin yükselmesine yol açmaktadır. Ayrıca, çevresel düzenlemelere ve atık yönetimi protokollerine uyum maliyetleri daha da artırabilir. Bununla birlikte, CO2 püskürtmesini metan üretimiyle birleştirmek, emisyonları azaltmak için çevresel krediler veya vergi teşvikleri sunarak potansiyel olarak uzun vadeli sürdürülebilirlik sağlayabilir.

CO₂ Püskürtme

Bu yöntem, CO₂'nin yakalanmasını ve enjekte edilerek rezervuar içindeki metanın yer değiştirmesini gerektirir. Birincil çevresel avantaj, atmosferik CO₂ emisyonlarındaki potansiyel azalmadır ve bu da iklim değişikliğinin hafifletilmesine olumlu katkıda bulunur (Hovland & Judd, 2004). Bununla birlikte, CO₂ püskürtmesi rezervuarın basınç dengesini bozabilir ve potansiyel olarak jeolojik denge sorunlarına neden olabilir.

Gelişen Yöntemler

Gaz püskürtmesi, mikrobiyolojik teknikler, ultrasonik stimülasyon ve elektrikli ısıtma dahil olmak üzere çeşitli yenilikçi yaklaşımlar araştırılmaktadır. Bu yöntemlerin her birinin kendine özgü çevresel etkileri vardır. Örneğin, mikrobiyolojik yöntemler ekosistemlerdeki mikrobiyal dengeleri bozabilir (Liu vd., 2012 ; Chong vd., 2016). Mikroorganizmaların biyolojik faaliyetleri yoluyla metan salınımını teşvik eden mikrobiyal metanojenez, özellikle düşük sıcaklık ve düşük basınç koşullarında çevresel olarak sürdürülebilir bir alternatif sunmaktadır. Buna karşılık, elektrikli ısıtma içeren yöntemler, kullanılan enerji kaynaklarına bağlı olarak çevresel etkiler taşıyabilecek önemli miktarda enerji girdisi gerektirir.

Gaz hidratlar üzerine yapılan çeşitli mikrobiyolojik araştırmalar, istikrarsızlaştırma yoluyla hidrat üretimi için biyolojik uygulamaların potansiyeline işaret etmektedir. Bunlar arasında CO₂'nin mikrobiyal dönüşümünü, biyolojik yerrinde metan üretimini ve hidratların kristalleşmesini engelleyen ve daha hızlı yeniden kristalleşmeyi veya "hafıza etkisini" ortadan kaldıran antifriz proteinleri (AFP'ler) üreten organizmaları içeren süreçler yer almaktadır. Bu kavramlar,

hidratlar için "yeşil inhibitörleri" ortaya çıkaracak teknikleri keşfetmek üzere daha fazla araştırma yapılmasını gerektirmektedir. Bu durum, dünya çapındaki önemli gaz hidrat birikimlerinden para kazanılmasıyla ilgili projelerde yer alan araştırmacılar için bir zorluk teşkil etmektedir: mikrobiyolojik süreçler, bunların ekonomik olarak geri kazanılmasının anahtarı olabilir (Jones, C. M. vd., 2010).

Ekonomik Değerlendirmeler

Bu yöntemlerin çevresel etkilerinin anlaşılması ve azaltılması, sürdürülebilir enerji üretimi ve çevre yönetimi için çok önemlidir. Bu nedenle, her bir yöntemin uygulanması sırasında ayrıntılı çevresel etki değerlendirmeleri ve izleme protokolleri yürütülmelidir. Gaz hidratlardan doğal gaz üretiminin ekonomik uygulanabilirliği, kullanılan yöntem, teknolojik erişilebilirliğe, enerji piyasası koşullarına ve geçerli çevresel düzenlemelere bağlıdır (Jones vd., 2010). Yeni yöntemler genellikle önemli araştırma ve geliştirme harcamaları gerektirmekte ve geri dönüşleri teknolojilerin ticari başarısına bağlı olmaktadır. Yeni teknolojilerin uygulanması, öngörülemez teknik zorluklar veya optimum olmayan performans gibi operasyonel riskleri beraberinde getirebilir. Yüksek başlangıç maliyetleri ve teknik belirsizlikler göz önüne alındığında, ekonomik karlılığı en üst düzeye çıkarmak ve ilgili riskleri en aza indirmek için kapsamlı maliyet analizleri ve pilot projeler gereklidir.

Jeopolitik ve Teknolojik Hususlar

Gaz hidratlardan faydalanma potansiyeli, öncelikle bol doğal kaynaklara ve gelişmiş teknolojik kabiliyetlere sahip ülkelere fayda sağlamaktadır.

Şu anda birkaç ülke, gaz hidrat çıkarma alanında araştırma ve geliştirme girişimlerine öncülük etmekte ve kendilerini bu kaynaklardan yararlanmak üzere konumlandırmaktadır (Cherskiy & Tsarev, 1977).

Gelecek Projeler için Yenilikçi Yaklaşımlar

Devam eden araştırmalar mevcut yöntemlerin verimliliğini artırmayı, çevresel etkileri azaltmayı ve ekonomik maliyetleri düşürmeyi amaçlamaktadır. Gelecekteki gaz hidrat projeleri için önerilen birkaç yenilikçi teknik şunlardır:

Mikrobiyolojik Süreçler

Gaz hidratlar belirli mikro ve makrofauna ile yakından bağlantılıdır ve doğal gaz üretimi için hidrat destabilizasyonunu teşvik etmek üzere bu organizmalardan veya metabolik süreçlerinden yararlanma fırsatları sunar. Hidratlardan doğal gaz üretmek için üç temel yöntem tanımlanmıştır: Basınç destabilizasyonu, metanol kaynaklı destabilizasyon ve termal destabilizasyon. DeneySEL bulgular, bu yöntemlerin işletme maliyetlerini karşılamaya yetecek koşullar altında işletebileceğini ve mikrobiyal süreçlerin metanol kullanımı yoluyla hidrat ayrışmasını ve metan üretimini potansiyel olarak kolaylaştırabileceğini göstermektedir.

Mikrobiyal süreçler, hidratların doğal gaz dönüşümünü arttırmak için umut vaat etmektedir. Örneğin, her ikisi de metanotrofik özelliklere sahip olan *Methylococcus capsulatus* Bath ve *Methylosinus trichosporium*, yüksek sıcaklıklarda yetiştirilebilir ve bakıra toleranslı monooksijenaz aktivitesi göstererek metan dönüşümünde biyoteknolojik uygulamalar için uygun adaylar olarak konumlandırılabilir. Ayrıca, metan hid-

rat içeren çökeltilerdeki mikrobiyal topluluklara JS1, Planctomycetes ve Chloroflexi gibi gruplar hakimdir ve bu da hidrat destabilizasyonunda uygulanmaları için önemli bir potansiyele işaret etmektedir. Ayrıca, *Acidimethylosilex fumarolicum* SolV gibi organizmalar aşırı koşullar altında metan üzerinde büyüyebilir, bu da CO₂ dönüştürücü mikrobiyal toplulukların metan hidratların kontrollü istikrarsızlaştırılmasını sağlayabileceğini düşündürmektedir. Pasifik Kuzeybatı Ulusal Laboratuvarı'nın çalışmaları da dahil olmak üzere devam eden araştırmalar, hidrat ayrışmasında mikrobiyal yöntemlerin rolünün altını çiziyor *Chryseobacterium* sp. C14 gibi organizmalardan elde edilen antifriz proteinlerinin hidrat kristalizasyonunu engelleme potansiyelini vurguluyor. Gaz hidratlar için ticari üretim yöntemleri geliştikçe, mikrobiyolojik süreçler sürdürülebilir gaz üretimini amaçlayan gelecekteki projelere entegrasyon için güçlü adaylardır (Inagaki vd., 2006 ; Heijmans vd., 2007 ; Yan vd., 2006 ; White, 2008).

Elektromanyetik Isıtma: Geleneksel ısı uyarılmaya (termal stimülasyon) alternatif olarak elektromanyetik dalgalar, derin ve daha az erişilebilir rezervuarlarda bile ısıyı etkili bir şekilde dağıtabilir. Bu yöntem, yüksek enerji verimliliği ve düşük çevresel etkisi ile karakterize edilir.

Nanoteknoloji Uygulamaları: Nano boyutlu malzemelerin ve kimyasalların kullanımı hidratların çözünürlüğünü artırabilir veya gaz salınımını hızlandırmak için kimyasal reaksiyonları katalize edebilir. Ayrıca, nano parçacıklar rezervuar gözenekliliğini ve geçirgenliğini artırarak gaz akışını kolaylaştırabilir.

Geliştirilmiş CO₂ Püskürtme: Bu yöntem, CO₂'yi daha yüksek basınçlarda kullanarak daha verimli metan yer değiştirmesini kolaylaştırabilir ve aynı zamanda atmosferik CO₂ azaltımına katkıda bulunabilir.

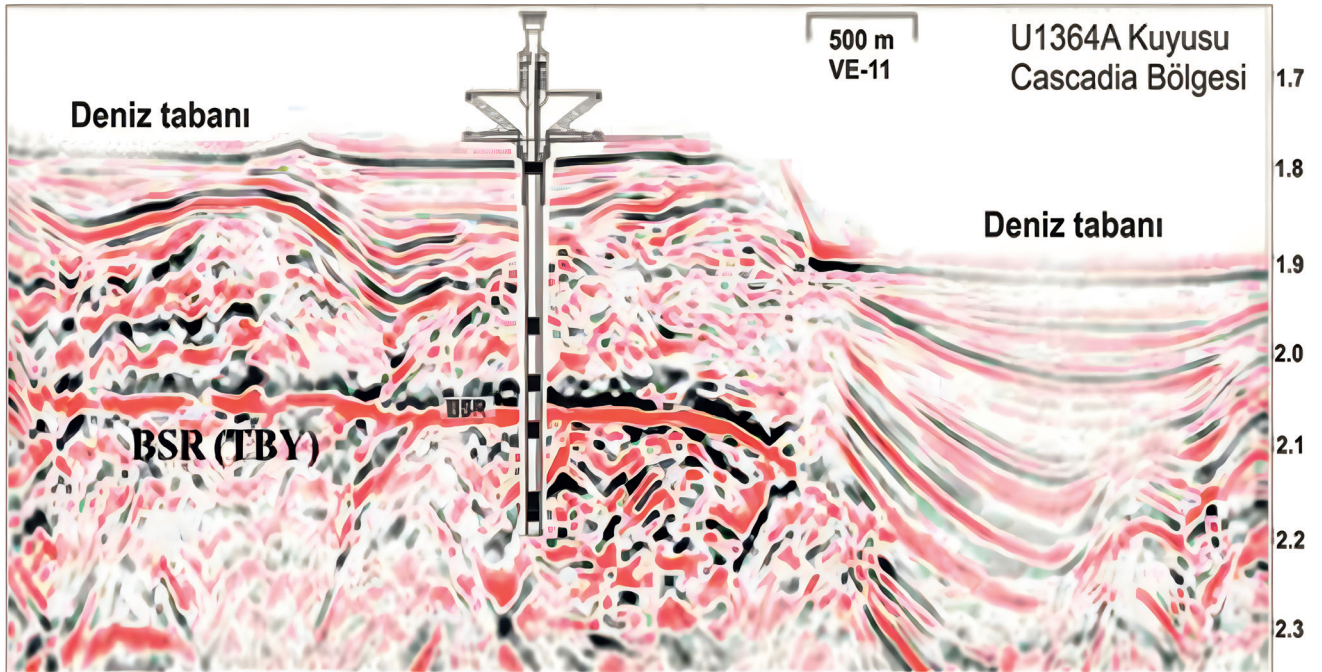
Ultrasonik veya Akustik Dalgalar: Bu yöntemler gaz hidrat çözünürlüğünü artırmayı ve hidrat yapısını bozarak metan salınımına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Hibrit Yöntemler: Mevcut tekniklerin birleştirilmesi, üretim süreci boyunca birlikt hareket ederek etkiler yaratabilir. Örneğin, ısı uyarılmanın (termal stimülasyon) kimyasal veya CO₂ püskürtmeleri ile bütünleşik çözünürlüğü en iyi hale getirilebilir ve üretimi hızlandırabilir.

Bu yenilikçi teknikler, laboratuvar testleri ve pilot projeler yoluyla daha fazla doğrulamaya tabi tutulmalıdır. Gelecekteki uygulamalarda bu yaklaşımların çevresel uyumluluğu, ekonomik sürdürülebilirliği ve teknik fizibilitesi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yöntemlerin geliştirilmesiyle, gaz hidratlardan sürdürülebilir ve çevre dostu enerji üretimi potansiyeli gerçekleştirilebilir.

Gaz Hidratlardan Enerji Üretimi

Japonya, Çin, ABD, Kanada, Hindistan ve Güney Kore gibi ülkeler teknolojik yenilikler, stratejik yatırımlar ve ulusal enerji politikalarına uyum yoluyla gaz hidratlardan yararlanma kapasitelerini önemli ölçüde geliştirmiştir (Boswell vd., 2012). Gaz hidratların jeofizik yöntemlerle (çok kanallı sismik yansıma) tespiti, sondaj ve karot programları aracılığıyla kanıtlanmıştır (McConnell, 2019). Şekil 6 gaz hidratın temeli olan BSR'yi göstermektedir. Bu ülkeler, gaz hidratların potansiyel faydalarını kısa sürede en üst düzeye çıkarmayı amaçlayarak araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine önemli kaynaklar ayırmaktadır. Gaz hidratların enerji portföylerinin çeşitlendirilmesinde ve daha temiz enerji sistemlerine geçişte kritik bir rol oynaması beklenmektedir ki bu da

Şekil 6. Cascadia bölgesinde Gaz hidratların tabanı, tabana benzeyen yansıtıcı (BSR)'e ulaşan sondaj derinliğini gösteren bir kesit örneği (Şekil: McConnell, 2019).

enerjinin sürdürülebilirliği ve çevresel etkileriyle ilgili küresel kaygılar göz önüne alındığında giderek daha önemli hale gelmektedir (Boswell & Collett, 2006).

Zhang ve arkadaşlarının 2012 yılında yayımladıkları bir- başka akademik makale, deniz gaz hidratlarının hem umut vadeden bir enerji kaynağı hem de potansiyel bir çevresel tehdit olarak ikili doğasını incelemektedir. Yazarlar, gaz hidratlarını gelecekteki bir enerji kaynağı olarak cazip kılan üç temel kaynak özelliğini vurgulamaktadırlar: Muazzam miktarı: Güvenilir tahminler, küresel yataklarda 10^{13} ila 20×10^{15} m³ metan gazı bulunduğunu ve bunun potansiyel olarak insanlığın enerji ihtiyacını yaklaşık 1.000 yıl boyunca karşılayabileceğini göstermektedir. Karbon içeriği (10×10^{12} ton), tüm fosil yakıt minerallerinin toplamının iki katıdır. Temizliği: Kömür, petrol ve doğal gaza kıyasla daha az zararlı gaz içeren yüksek saflıkta metan bulundurmaktadır. Yüksek enerji yoğunluğu: Normal koşullar altında 1m³ gaz hidrat, 164m³ metana eşdeğerdir- bu, diğer konvansiyonel olmayan kaynakların 10 katı ve konvansiyonel doğal gazın 2-5 katı enerji yoğunluğuna sahiptir. Yazarlar, gaz hidrat destabilizasyonu ile ilişkili üç büyük çevresel riski tanımlamaktadırlar: Küresel Isınma: Metan, mol başına CO₂'den 3,7 kat ve ağırlık olarak 20 kat daha yüksek küresel ısınma potansiyeline sahip güçlü bir sera gazıdır. Makale, tarihsel hızlı ısınma olaylarını (özellikle yaklaşık 55,6 milyon yıl önce gerçekleşen "Geç Paleosen Termal Maksimum"u) hidratlardan salınan büyük miktardaki metan gazına bağlamaktadır.

Deniz Tabanı Jeolojik Afetleri: Gaz hidratlar konsolidasyon örtüsünden yoksundur ve faz dönüşümüne eğilimlidir. Sıcaklık-basınç koşulları değiştiğinde, hidratlar ayrışabilir, metan salabilir ve potansiyel olarak denizaltı heyelanlarını tetik-

leyebilir. Ekolojik Afetler: Makale, büyük çaplı metan salınımlarını tarihsel yokoluş olaylarıyla ilişkilendirmekte ve hidrat ayrışmasının Paleosen-Eosen sınırı civarında (55 milyon yıl önce) bentik hayvanların 1/2 ila 2/3'ünün neslinin tükenmesine neden olduğunu öne süren kanıtları belirtmektedir. Tartışma bölümü, gaz hidratların önemli bir potansiyel enerji kaynağı olduğunu, ancak herhangi bir gelişmenin öncelikle güvenliği ve çevresel korumayı gözetmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu dengeli değerlendirme, gaz hidratların hem umut vadeden bir enerji çözümü hem de potansiyel bir çevresel tehdit olarak karmaşık doğasını ortaya koymakta ve geliştirilmelerinde dikkatli, çevreye duyarlı yaklaşımlara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır (Zhen-guo vd., 2012).

Gaz hidratlar, özellikle geleneksel hidrokarbon rezervlerinin tükenmekte olduğu veya erişimin kısıtlı olduğu bölgelerde enerji güvenliğini artırma potansiyeli sunmaktadır. Bu kaynak, enerji ithalatına bağımlılığı azaltmak ve daha çeşitlendirilmiş ve dirençli bir enerji portföyü oluşturmak isteyen ülkeler için uygun bir seçenek olabilir.

Çevresel Etkiler ve Teknolojik Hususlar

Gaz hidrat çıkarımının çevresel etkileri hem fırsatlar hem de zorluklar sunmaktadır. Bir yandan gaz hidratlar, karbon yakalama ve depolama/kullanma (CCSU- Carbon Capture Storage and Use) gibi yenilikçi tekniklerle birleştirilirse karbon emisyonlarının azaltılmasına katkıda bulunabilir. Öte yandan, çıkarma süreci potansiyel metan sızıntıları ve diğer ekolojik rahatsızlıklar gibi riskler taşımaktadır ve bunların etkin bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, sürdürülebilir ve sorumlu kalkınmayı sağlamak için titiz çevresel değerlendirmeler şarttır.

Potansiyeline rağmen, gaz hidratların ticari ölçekte üretimi teknik zorluklar nedeniyle engellenmektedir. Devam eden Ar-Ge çalışmaları, ileri çıkarma teknolojilerinin geliştirilmesi yoluyla bu engelleri aşmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle enerji politikaları, ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirliği sağlarken teknolojik yenilikleri de desteklemelidir.

Uluslararası İşbirliklerinin Rolü

Gaz hidratların karmaşıklığı ve küresel önemi, birleşik standartlar, politikalar ve uygulamalar oluşturmak için uluslararası işbirliklerini gerekli kılmaktadır (International Energy Agency, 2018). Bu işbirlikleri, ortak Ar-Ge girişimlerini kolaylaştırarak ülkelerin uzmanlık ve kaynaklarını bir araya getirmelerini sağlar. Ayrıca, uluslararası standartların uyumlaştırılması, gaz hidrat çıkarımı sırasında çevresel ve güvenlik risklerinin yönetilmesi için kritik öneme sahiptir. İşbirliğine dayalı çerçeveler aynı zamanda koordineli politika geliştirme, eğitim programları ve yatırım stratejileri için de fırsatlar sunmaktadır ve bunların tümü gaz hidrat kaynaklarının sorumlu ve verimli bir şekilde kullanılması için gereklidir.

Önemli Projeler ve Gelecek Yönelimleri

Japonya, Çin ve Hindistan'daki kayda değer projeler, gaz hidrat çıkarma teknolojilerinin geliştirilmesine öncülük etmektedir (Matsumoto vd., 2013). Bu girişimler, gaz hidratlarla ilişkili teknik ve çevresel zorluklara dair değerli bilgiler sağlamakta ve potansiyel ticari uygulamalara yönelik önemli adımlar teşkil etmektedir. Bu projelerden elde edilen bulgular,

teknik engellerin aşılmasına, çevresel etkilerin en aza indirilmesine ve ekonomik verimliliğin optimize edilmesine yardımcı olarak diğer ülkeler için bir ölçüt teşkil edebilir. Gaz hidratların önemli enerji içeriği ve geniş dağılımı göz önüne alındığında, gelecekteki enerji tedarik stratejileri için kilit bir kaynak olarak konumlanmaktadır.

Ekonomik Potansiyel ve Pazar Etkileri

Gaz hidratların ekonomik uygulanabilirliği, devam eden araştırmaların önemli bir alanıdır. Çalışmalar genellikle termal stimülasyon, kimyasal püskürtme, basınçsızlaştırma ve CO₂ püskürtme gibi çeşitli çıkarma tekniklerinin maliyet etkinliğini değerlendirmeye odaklanmaktadır (Matsumoto vd., 2013). Ayrıca, bu çalışmalar gaz hidratların küresel enerji piyasalarındaki rekabet gücünü incelemekte, enerji portföylerini çeşitlendirme ve enerji güvenliğini artırma potansiyellerini değerlendirmektedir. Çevresel düzenlemeler de, uyum ve risk azaltma ile ilgili maliyetler göz önüne alındığında, gaz hidrat projelerinin ekonomik sürdürülebilirliğinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Jones vd., 2010). Jeopolitik analizler, gaz hidrat rezervlerinin ulusal enerji stratejileri üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Önemli rezervlere sahip ülkeler, daha fazla enerji bağımsızlığı elde etmek için bu kaynaktan yararlanabilir ve böylece küresel enerji dinamiklerini etkileyebilir. Senaryo bazlı çalışmalar, çeşitli teknolojik ve piyasa koşulları altında gaz hidratların uzun vadeli ekonomik potansiyelini araştırarak, gelecekteki enerji sistemlerindeki rollerine ilişkin iç görüler sunmaktadır.

Temel Politika Hususları

Gaz hidratlar ve bunların enerji politikalarına entegrasyonu üzerine yapılan araştırmalardan birkaç temel husus ortaya çıkmaktadır:

Enerji Kaynaklarının Çeşitlendirilmesi: Gaz hidratların enerji portföylerine dahil edilmesi enerji güvenliğini artırır ve geleneksel hidrokarbonlara olan bağımlılığı azaltır. Bu durum özellikle rezervlerin tükenmekte olduğu veya geleneksel kaynaklara erişimin kısıtlı olduğu bölgeler için geçerlidir.

Enerji Güvenliği: Yüksek metan içeriğiyle gaz hidratlar, ithalat bağımlılığını azaltabilecek ve enerji politikalarında kendi kendine yeterliliği teşvik edebilecek stratejik bir enerji kaynağı olarak görülmektedir.

Çevresel Sürdürülebilirlik: CO₂ püskürtmesi gibi çevreye duyarlı çıkarma teknikleri, sera gazı emisyonlarını azaltabilir ve böylece çevresel düzenlemeleri ve sürdürülebilirlik politikalarını etkileyebilir.

Ekonomik Kalkınma: Gaz hidrat kaynaklarının geliştirilmesi, özellikle kıyı bölgelerinde ve okyanus erişimi olan ülkelerde istihdam yaratılmasını ve ekonomik büyümeyi teşvik ederek, gelişmekte olan bu sektöre daha fazla yatırım yapılmasını sağlayabilir.

Uluslararası İşbirlikleri ve Politikalar: Gaz hidratların küresel önemi, bunların araştırılması, üretimi ve yönetimi için uluslararası standartlar ve protokoller gerektirmektedir. Uluslararası düzenlemelerin ve işbirliğinin güçlendirilmesi yenilikçi buluş teşvik edebilir ve çevresel sonuçları iyileştirebilir (International Energy Agency, 2018)..

Bulgular

Metanın gaz hidratlardan çeşitli yöntemlerle çıkarılması, hem çevresel hem de ekonomik sonuçlara ilişkin önemli bilgiler sağlamıştır.

“Basınçsızlaştırma”, rezervardaki gazın %60’ına kadarını üretebilen uygun maliyetli bir teknik olarak ortaya çıkmıştır (Boswell & Collett, 2011). Bununla birlikte, deniz ekosistemlerini olumsuz etkileyebilecek çökme ve yerel donma gibi riskler taşımaktadır. Yöntemin daha düşük enerji tüketimi, işletme maliyetlerinin düşmesine katkıda bulunur, ancak rezervuar değişiklikleri nedeniyle verimlilik zaman içinde azalabilir.

“Isı Püskürtme”, potansiyel olarak neredeyse tam gaz üretimi sağlasa da, yüksek enerji gereksinimleri ve sera gazı emisyonlarının artmasına yol açan önemli fosil yakıt kullanımı ile ilgili zorluklarla karşı karşıyadır. Bu yöntem için yapılan ilk yatırım önemlidir ve üretilen enerjinin büyük bir kısmı rezervuarın ısıtılmasında harcanarak net enerji çıktısını azaltmaktadır.

“Kimyasal Püskürtme”, glikol veya metanol gibi kimyasalların kullanımını içerir ve potansiyel sızıntı ve yeraltı suyu kirliliği ile ilgili endişeleri artırır (Makogon vd., 2007). Sürdürülebilirlik için CO₂ püskürtmesi metan üretimi ile birleştirmenin olası uzun vadeli faydalarına rağmen, kimyasallarla ilişkili yüksek maliyetler ve çevresel düzenlemelere uyum, bu yöntemi ekonomik açıdan külfetli hale getirmektedir.

“CO₂ Püskürtme” atmosferik karbondioksit emisyonlarını potansiyel olarak azaltarak çevresel bir avantaj sunar (Hovland & Judd, 2004). Bununla birlikte, rezervuar içindeki basınç dengesini bozarak jeolojik stabilite sorunlarına yol açabilir.

“Mikrobiyolojik teknikler”, “ultrasonik stimülasyon” ve “elektromanyetik ısıtma” gibi yeni yöntemler araştırılmaktadır. Bu yenilikçi yaklaşımlar, çevresel etkileri en aza indirirken ekstraksiyon verimliliğini artırmayı amaçlamaktadır. Örneğin, mikrobiyolojik yöntemler uygun koşullar altında metan salınımını teşvik ederek sürdürülebilir bir alternatif sağlayabilir (Liu vd., 2012).

Japonya, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler gaz hidrat çıkarma teknolojilerindeki gelişmelere öncülük etmektedir. Devam eden araştırmaları, teknik zorlukları ele almaya ve ekonomik uygulanabilirliği optimize etmeye odaklanmaktadır. Özellikle Japonya ve Çin, yakın zamanda ticari üretime geçmeye hazırlanıyor.

Gaz hidratlar enerji portföylerinin çeşitlendirilmesi ve ithal yakıtlara bağımlılığın azaltılması için bir fırsat sunmaktadır. Çevresel olarak, çıkarma işleminin karbon yakalama teknolojileriyle bütünleştirilmesi metan emisyonlarını azaltabilir ve sürdürülebilirliği teşvik edebilir.

Gaz hidratlar, kömür ve petrol gibi yüksek karbonlu yakıtlardan daha sürdürülebilir enerji sistemlerine geçişi kolaylaştıran bir ara enerji kaynağı olarak hareket etme potansiyeline sahiptir. Elektromanyetik ısıtma ve geliştirilmiş CO₂ püskürtme gibi yenilikçi yöntemler, bu potansiyelin tam olarak hayata geçirilmesi için elzemdir.

Gaz hidrat çıkarımının karbon yakalama ve depolama/kullanma (CCSU) teknolojileriyle bütünleştirilmesi, çevresel açıdan sürdürülebilir bir enerji kaynağı olma potansiyelini daha

da güçlendirmektedir. Uygun yenilikçi buluş ve uluslararası iş birliği ile gaz hidratlar on yıllar boyunca enerji sağlayabilir ve daha temiz enerjiye doğru küresel geçişte bir geçiş kaynağı olarak hizmet edebilir. Bu teknolojilerin ilerletilmesi, gaz hidratların ekonomik ve çevresel faydalarını ortaya çıkarmak ve onları gelecekteki enerji stratejilerinin temel taşı haline getirmek için gerekli olacaktır.

Sonuç olarak, gaz hidratlar gelecekteki enerji taleplerini sürdürülebilir bir şekilde karşılama kapasitesine sahip uygulanabilir bir enerji kaynağını temsil etmektedir. Bunların başarılı bir şekilde kullanılması, teknolojik yeniliklerin devamına, uluslararası iş birliğine ve sağlam çevresel önlemlere bağlı olacaktır.

Ülkemizin öncelikli hedefleri arasında yerli ve milli kaynakların kullanılarak Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığını azaltmak yer almaktadır. Dünya ekonomisinde söz sahibi büyük ülkelerin gaz hidratlarla ilgili yaptığı araştırmalar ve gelenen son noktanın gaz hidratlardan doğal gaz üretimine yönelik üretim testleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizin süratle gaz hidrat araştırmaları için yaptığı faaliyetleri yerli ve milli kaynaklarla arttırması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda izlenmesi gereken yol haritası Küçük, H.M., 2018 çalışmasında değinmiştir.

Aşağıdaki tablolarda gaz hidratlarından doğal gaz üretim yöntemlerinin karşılaştırması, gaz hidrat üretim yöntemlerinin avantaj ve dezavantajları, gaz hidrat üretim yöntemlerinin teknolojik olgunluk ve uygulama durumları özetlenmiştir.

Tablo 1. Gaz Hidratlardan Doğal Gaz Üretim Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Üretim Yöntemi	Temel Prensiptir	Teknik Uygulanabilirlik	Gaz Üretim Verimi	Enerji Verimliliği	Ekonomik Fizibilite	Çevresel Etki	Teknolojik Olgunluk	Önemli Başarılı Uygulamalar
Basınç Düşürme (Depressurizasyon)	Rezervuar basıncının hidrat kararlılık bölgesinin altına düşürülmesiyle ayrışmasının tetiklenmesi (Konno vd., 2010; Li vd., 2018)	Yüksek - Mevcut offshore teknolojileriyle uygulanabilir (Yamamoto vd., 2014)	%35-55 geri kazanım oranı (Moridis vd., 2011; Feng vd., 2015)	Yüksek (EROI: 5:1 - 8:1) (Walsh vd., 2009)	8-15 USD/MM Btu (Anderson vd., 2014)	Orta - Deniz tabanı stabilite riski ve su üretimi sorunu (Rutqvist vd., 2009)	Yüksek (TRL: 7-8) Saha testleri tamamlanmış (Fujii vd., 2018)	Japonya Nankai Çukuru (2013, 2017), Çin Güney Çin Denizi (2020) (Yamamoto vd., 2014; Su vd., 2021)
Termal Uyarım	Hidrat içeren formasyona ısı verilmesi yoluyla ayrışma (Li vd., 2016; Song vd., 2016)	Orta - Derin sularda ısı kaybı sorunları (Islam, 2015)	%40-70 potansiyel geri kazanım (Li vd., 2015)	Düşük (EROI: 1.5:1 - 3:1) (Yang vd., 2012)	15-25 USD/MM Btu (Anderson vd., 2014)	Orta-Yüksek - Termal kirlilik ve daha yüksek CH ₄ kaçak riski (Ruppel ve Kessler, 2017)	Orta (TRL: 5-6) Lab ve sınırlı pilot testler (Li vd., 2016)	Çin Güney Çin Denizi laboratuvar ve pilot ölçekli testler (Li vd., 2016; Song vd., 2016)
Kimyasal İnhibitör Enjeksiyonu	Kimyasallar kullanarak hidrat kararlılık eğrisinin değiştirilmesi (Sloan ve Koh, 2008)	Orta - Kimyasal dağılım sorunları ve lojistik zorluklar (Sahu vd., 2018)	%30-50 tahmini verim (Kamath ve Patil, 2013)	Orta (EROI: 3:1 - 5:1) (Liu vd., 2012)	12-20 USD/MM Btu (Chong vd., 2016)	Yüksek - Kimyasal kirlilik potansiyeli (Chong vd., 2016)	Düşük-Orta (TRL: 4-5) Ağırlıklı lab testleri (Xu vd., 2016)	Hindistan NGHP laboratuvar çalışmaları, sınırlı saha testleri (Sahu vd., 2018)
CO₂/CH₄ Değişimi	CO ₂ enjeksiyonu ile metanın yer değiştirmesi (Park vd., 2008; Koh vd., 2012)	Düşük - Derin denizde CO ₂ taşıma/enjeksiyon zorlukları (Espinoza ve Santamarina, 2011)	%60-80 teorik potansiyel (Boswell vd., 2017)	Değişken (EROI: 2:1 - 4:1) (McGrail vd., 2007)	18-30 USD/MM Btu, karbon kredisi olmadan (Anderson vd., 2014)	Düşük - Karbon yakalama ve depolama potansiyeli (Boswell vd., 2017)	Düşük (TRL: 3-4) Alaska saha testi (permafrost) (Boswell vd., 2017)	Alaska Kuzey Yamağı İğnik Sikumi testi (2012) (Konno vd., 2014)

Tablo 1. Gaz Hidratlardan Doğal Gaz Üretim Yöntemlerinin Karşılaştırılması (devam)

Üretim Yöntemi	Temel Prencip	Teknik Uygulanabilirlik	Gaz Üretim Verimi	Enerji Verimliliği	Ekonomik Fizibilite	Çevresel Etki	Teknolojik Olgunluk	Önemli Başarılar
Mekanik Yöntemler	Hidrat içeren materyalin fiziksel çıkarılması (Chong vd., 2016)	Çok Düşük - Derin denizde uygulanması çok zor (Yamamoto vd., 2014)	%70-90 teorik, pratik değil (Chong vd., 2016)	Çok Düşük (EROI: 1:1 - 2:1) (Anderson vd., 2014)	25-40 USD/MM Btu (tahmini) (Anderson vd., 2014)	Çok Yüksek - Deniz tabanında büyük fiziksel etki (Chong vd., 2016)	Çok Düşük (TRL: 2-3) Konsept aşamasında (Yamamoto vd., 2014)	Sadece konsept çalışmaları ve sığ deniz önerileri (Chong vd., 2016)
Basınç Düşürme + Termal Uyarım Hibrit Yöntem	Basınç düşürme ile birlikte kısmi termal destek (Konno vd., 2010; Li vd., 2018)	Orta-Yüksek - Basınç düşürme temelli daha ulaşılabilir (Li vd., 2018)	%40-60 - Soğuma etkisinin azaltılmasıyla artış (Feng vd., 2015)	Orta (EROI: 4:1 - 7:1) (Li vd., 2018)	10-15 USD/MM Btu (Japon METI, 2017)	Orta - Basit termal yöntemden daha az etki (Feng vd., 2015)	Orta (TRL: 6-7) Japonya'da test edildi (Fujii vd., 2018)	Japonya MH21 hibrit testleri, Çin Guangzhou testleri (Li vd., 2018)
Basınç Düşürme + Kimyasal İnhibitör Hibrit Yöntem	Düşük konsantrasyonlu inhibitör ve basınç düşürme kombinasyonu (Feng vd., 2015; Sun vd., 2015)	Yüksek - Daha az kimyasal gereksinimi (Sun vd., 2015)	%35-50 - Geliştirilmiş kararlılık (Sun vd., 2015)	Yüksek (EROI: 5:1 - 8:1) (Feng vd., 2015)	9-14 USD/MM Btu (Çin GMGS, 2020)	Orta - Azaltılmış kimyasal kullanımı (Xu vd., 2016)	Orta (TRL: 6-7) Çin'de test edildi (Li vd., 2018)	Çin Güney Çin Denizi GMGS projeleri (Su vd., 2021)

(Tablo: Çifçi vd., 2024)

Sonuç

Karadeniz'de gaz hidratları araştırmaları alanında geçmişte yapılmış saha çalışmalarının sonuçlarına bakılırsa, mevcut rezervler 100 trilyon m³'ün üzerinde olabilir (Bazauk, vd. 2021). Karadeniz'in 470 bin km² olan toplam alanının yaklaşık 200 bin km²'lik bölümü Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölgesi (Deniz Yetki Alanı) içerisinde kalıyor. Mevcut rezervin ne kadarının Türkiye'nin tasarrufunda

olan alanda bulunduğu dair kesin bilimsel veriler olmamakla birlikte, söz konusu kaynakların Türkiye'nin enerji gereksinimini çok uzun yıllar boyunca karşılamaya yeterli olacağı hesaplanmaktadır.

Gaz hidratların çıkarılması ve ekonomiye entegrasyonu mevcut yöntem ve teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilebilir. Bu çıkarma tekniklerini iyileştirmeyi ve geliştirmeyi amaçlayan gelecekteki araştırmalar, patentli yeniliklere katkıda bulunacaktır.

Tablo 2. Gaz Hidrat Üretim Yöntemlerinin Avantajları ve Dezavantajları

Üretim Yöntemi	Avantajlar	Dezavantajlar	Referanslar
Basınç Düşürme (Depressurizasyon)	• Teknik olarak en basit yaklaşım • Düşük enerji gereksinimi • Daha iyi ekonomik fizibilite • Saha uygulaması kanıtlanmış • Uzun süreli sürdürülebilir üretim potansiyeli	• Rezervuar soğuması • Düşük geçirgenlikli rezervuarlarda yavaş üretim • Kum üretimi sorunları • Yüksek miktarda su üretimi	Dallimore vd. (2012) Konno vd.(2010) Moridis vd. (2011) Yamamoto vd. (2014) Reagan vd. (2010)
Termal Uyarım	• Hızlı hidrat ayrışması potansiyeli • Düşük geçirgenlikli formasyonlarda etkili • Uygun koşullarda yüksek üretim hızı • Soğuma etkisini giderme	• Derin denizde aşırı ısı kayıpları • Çok yüksek enerji gereksinimi • Düşük enerji verimliliği • Termal enerji taşıma zorlukları • Yavaş ısı transferi ve sınırlı penetrasyon	Li vd. (2015) Moridis vd. (2011) Song vd. (2016) Feng vd. (2015) Islam (2015) Chen vd. (2017)
Kimyasal İnhibitör Enjeksiyonu	• Bazı durumlarda hızlı ayrışma • Düşük sıcaklıklarda çalışabilme • Termal yöntemden daha düşük enerji gereksinimi • Diğer yöntemlerle kombine edilebilir	• Büyük hacimlerde kimyasal kullanım zorluğu • Yüksek kimyasal maliyetleri • Penetrasyon sınırlamaları • Çevresel endişeler • Kimyasal geri kazanım sorunları	Dong vd. (2009) Kamath ve Patil (2013) Li vd. (2014) Sun vd. (2015) Sahu vd. (2018)
CO₂/CH₄ Değişimi	• Karbon yakalama/depolama entegrasyonu • Çevresel açıdan en olumlu yaklaşım • Deniz tabanı stabilitesini koruma • Metan üretimi ve CO₂ depolamanın eş zamanlı gerçekleşmesi • Ekzotermik süreç avantajı	• Düşük değişim kinetiği ve yavaş reaksiyon • Derin denizde CO₂ taşıma/enjeksiyon zorlukları • Yüksek basınç gereksinimleri • Rezervuar heterojenitesi problemleri • Yüksek maliyet ve karmaşık lojistik	Liu vd. (2012) Koh vd. (2012) Chong vd. (2016) Jung vd. (2010) Boswell vd. (2017) McGrail vd. (2007) Lee vd. (2013)
Mekanik Yöntemler	• Doğrudan ve kontrollü erişim • Diğer yöntemlerin uygulanamadığı alanlarda kullanılabilme • Sığ deniz tabanı hidratları için potansiyel	• Derin denizde uygulanması son derece zor • Çok yüksek teknik zorluklar • Deniz tabanı stabilitesi tehlikeleri • Aşırı yüksek maliyet • Ciddi çevresel etkiler	Chong vd. (2016) Yamamoto vd. (2014)
Basınç Düşürme + Termal Hibrit	• Basınç düşürme soğumasını telafi etme • Üretim hızını ve kararlılığını artırma • Tam termal yöntemden daha az enerji gereksinimi • Hidrat yeniden oluşumunu önleme	• Ek ısıtma ekipmanı gereksinimi • Derin denizde ısıtma zorlukları • Yüksek ekipman maliyeti • Enerji verimliliği hala sorun	Konno vd. (2010) Li vd. (2018) Feng vd. (2015) Fujii vd. (2018)
Basınç Düşürme + Kimyasal Hibrit	• Daha az kimyasal kullanımı • Ayrışma sıcaklığını düşürerek soğumayı azaltma • Hidrat tekrar oluşumunu engelleme • Kum üretiminin azaltılması	• Kimyasal dağılım sorunları • Maliyette kısmi artış • Rezervuar heterojenliği zorluğu • Çevresel etki hala mevcut	Feng vd. (2015) Sun vd. (2015) Xu vd. (2016) Li vd. (2018)

(Tablo: Çiççi vd., 2024)

Tablo 3. Gaz Hidrat Üretim Yöntemlerinin Teknolojik Olgunluk ve Uygulama Durumu

Üretim Yöntemi	Teknolojik Olgunluk Seviyesi (TRL)	Saha Uygulaması	Araştırma Durum Değerlendirmesi	Laboratuvar Sonuçları ile Saha Uygulama Korelasyonu	Referanslar
Basınç Düşürme	TRL 7-8 Saha ölçeğinde test edilmiş	Japonya (2013): 6 gün, 120.000 m ³ gaz Japonya (2017): 36 gün, 235.000 m ³ gaz Çin (2020): 30 gün, 861.400 m ³ gaz	En olgun teknoloji, özellikle kum bakımından zengin Sınıf 1 ve Sınıf 2 hidrat rezervuarlarında	Yüksek korelasyon-laboratuvar modelleri saha davranışını iyi öngörüyor	Yamamoto vd. (2014) Fujii vd. (2018) Su vd. (2021) Li vd. (2018)
Termal Uyarım	TRL 5-6 Laboratuvar ve sınırlı pilot testler	Ağırlıklı olarak laboratuvar ve rezervuar simülasyonları Japonya ve Çin'de kısmi ısıtma uygulamaları	Derin denizlerde enerji verimliliği sorunu nedeniyle sınırlı uygulama Daha çok hibrit kullanımda değerli	Orta korelasyon-ısı kayıpları saha koşullarında laboratuvar tahminlerini aşıyor	Li vd. (2016) Song vd. (2016) Li vd. (2015) Chen vd. (2017)
Kimyasal İnhibitör	TRL 4-5 Laboratuvar ve küçük ölçekli pilot testler	Hindistan NGHP laboratuvar çalışmaları Küçük ölçekli saha testleri	Çevre kaygıları ve maliyetler nedeniyle saf form yerine hibrit kullanıma odaklanılmış	Düşük-Orta korelasyon-rezervuar heterojenitesi ve saha koşulları laboratuvar	Sahu vd. (2018) Kamath ve Patil (2013) Xu vd. (2016) Sun vd. (2015)
				sonuçlarını önemli ölçüde etkiliyor	
CO₂/CH₄ Değişimi	TRL 3-4 Konsept kanıtlanmış, sınırlı saha testi	Alaska İğnik Sikumi Testi (2012) Permafrost ortamında, derin denizde değil	Uzun vadede en çevre dostu yöntem Ancak teknik zorluklar nedeniyle ticari uygulaması en uzak	Düşük korelasyon-saha testleri laboratuvar sonuçlarından daha yavaş kinetik gösteriyor	Boswell vd. (2017) Konno vd. (2014) Koh vd. (2012) Park vd. (2008)
Mekanik Yöntemler	TRL 2-3 Konsept aşamasında	Sadece teorik ve kavramsal çalışmalar Sığ deniz için öneriler	Derin denizlerde pratik olmayan yaklaşım Sığ hidratlar için sınırlı uygulama potansiyeli	Çok düşük korelasyon-gerçek saha uygulamaları henüz yok	Chong vd. (2016) Yamamoto vd. (2014)
Basınç Düşürme + Termal Hibrit	TRL 6-7 Pilot ölçekte test edilmiş	Japonya MH21 hibrit testleri (2019) Çin Guangzhou testleri (2018-2020)	Geleneksel basınç düşürmenin iyileştirilmiş versiyonu Soğuma etkisini gidermek için pratik yaklaşım	Yüksek korelasyon-pratik uygulamalar laboratuvar tahminlerine yakın sonuçlar veriyor	Li vd. (2018) Feng vd. (2015) Fujii vd. (2018) METI (2017)
Basınç Düşürme + Kimyasal Hibrit	TRL 6-7 Pilot ölçekte test edilmiş	Çin GMGS projeleri (2020-2023) Günlük 28.700 m ³ gaz üretimi	Yakın gelecekte ticari uygulaması en olası hibrit yöntem Daha az kimyasal kullanımı ile avantajlı	Yüksek korelasyon-saha testleri ticari ölçek öncesi optimizasyon aşamasında	Su vd. (2021) Feng vd. (2015) Sun vd. (2015) Li vd. (2018)

(Tablo: Çifci vd., 2024)

Çıkarılan gaz hidratlardan, buhar metan reformu (SMR) ve piroliz gibi işlemlerle mavi hidrojen veya sentez gazı üretilebilir. Bu yöntemler sadece hidrojen üretmekle kalmaz, aynı zamanda çok çeşitli gelişmiş malzemelerin üretiminde kullanılabilir. Değerli yan ürünler olarak sentez gazı ve saf karbon da üretir.

Bu yaklaşım sadece sera gazlarının atmosfere salınmasını engellemekle kalmaz, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı da destekler. Dolayısıyla, gaz hidratların ekonomik kullanımı, bu kaynaklardan endüstriyel uygulamalar için yararlanırken küresel ısınma değişikliğini azaltmak için umut verici bir yol sunmaktadır.

Japonya, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri, saha testleri ve çıkarma yöntemlerindeki önemli ilerlemelerle küresel gaz hidrat araştırma ve geliştirmesinde ön sıralarda yer almaktadır. Hindistan, Güney Kore ve Kanada da gaz hidrat rezervuarlarını keşfetme ve çıkarma teknolojilerini iyileştirme konusunda önemli ilerlemeler kaydetmektedir. Ticari üretim henüz gerçekleşmemiş olsa da, bu ülkeler teknik ve çevresel zorlukları ele alarak gelecekteki gelişim için zemin hazırlamaktadır. Önümüzdeki yıllarda Japonya ve Çin'in ticari üretime geçen ilk ülkeler arasında yer alması çok muhtemeldir.

Gaz hidratlar, fosil yakıtlar ile daha temiz enerji sistemleri arasındaki boşluğu dolduran bir geçiş enerji kaynağı olarak hizmet edebilir. Geniş metan rezervleriyle gaz hidratlar onlarca yıl boyunca enerji sağlama potansiyeline sahiptir ve enerji üretiminin çevresel etkilerini azaltma fırsatı sunar.

Özetle, gaz hidratların kapsamlı bir şekilde incelenmesi, enerji politikalarının şekillendirilmesi ve bu kaynaktan sürdürülebilir bir şekilde faydalanmak için gerekli çerçevelerin oluşturulması açısından elzemdir. Ulusların enerji güvenliği ve çevre

yönetimi konularındaki ortak çıkarları doğrultusunda gösterecekleri işbirliği çabaları, gaz hidratların geleceğin enerji kaynağı olma potansiyelinin hayata geçirilmesinde çok önemli bir rol oynayacaktır.

Teşekkür

2003K120360 numaralı proje ile ekipman temini ve veri toplama, işleme ve yorumlama laboratuvarının kurulmasında verdikleri değerli destek için Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) teşekkürü bir borç biliriz.

Ekibimize, onlarca jeofizik (özellikle Orhan Atgün, Özkan Özel vb.), jeoloji (Talip Güngör, Altuğ Hasöz-bek, Namık Çağatay, Mine S. Kayserilioğlu vd.) ve kimya mühendisine (Esin Süzer, Hakan Alyürük, Enis Darılmaz vb), mikrobiyologlar (Burcu Omuzbükten), fiziksel oşinograf (Murat Gündüz), DEÜ araştırmacıları (Burcu Barın, Sermet Gündüz, H. Mert Küçük vd.), ODTÜ'den bilim insanları (Çağlar Söyüncü), İstanbul Üniversitesi (Hakan Hoşgörmez vd.), Ege Üniversitesi (Güven Özdemir) ve K. Gaz Hidrat araştırmaları sırasında projelerde çalışan diğer genç araştırmacılarımıza ve karşılaştığımız her sorunun üstesinden gelmemiz için bize omuz veren Piri Reis ve Dokuz Eylül 4 araştırma gemisi mürettebatına başta Kaptan Kemal Dursun'a teşekkür ederiz. Ayrıca DEÜ IMST öğretim üyelerine (Mustafa Ergün) ve kaybettiğimiz çok değerli meslektaşımız Prof. Dr. Aynur Konaş'a GH araştırmalarına yaptığı değerli katkılardan dolayı teşekkür ederiz. Ruhu şad olsun. Ayrıca Moskova Devlet Üniversitesi'nden Prof. Michael Ivanoav'a Araştırma ile Eğitim (TTR) seferleri ile gaz hidrat araştırmalarına öncülük ettiği için teşekkür ediyor, sevgi ve saygı ile anıyoruz. Son olarak, bu makaleye değerli katkılarından dolayı Salih Ertan'a çok özel bir teşekkür göndermek isteriz.

Kaynakça

- Anderson, B. J., Boswell, R., Collett, T. S., Farrell, H., Ohtsuki, S., White, M., & Zyrianova, M. (2014). İgnik Sikumi CO₂-CH₄ gaz hidrat değişimi saha denemesinin bulgularının gözden geçirilmesi. 8. Uluslararası Gaz Hidratları Konferansı Bildirileri, 1-8.
- Bazauk, O., Sai, K., Lozynskyi, V., Petlovanti, M., Saik, P., (2021) "Karadeniz'de Heterojen Yapıya Sahip Gaz Hidrat Yataklarının Ayırışma Bölgelerinin Araştırılması" MDPI Energies.
- Boswell, R., ve Collett, T.S., (2006). Gaz hidratları kaynak piramidi. Fire in the Ice, Methane Hydrate Newsletter, ABD Enerji Bakanlığı, Fosil Enerji Ofisi, Ulusal Enerji Teknoloji Laboratuvarı, s. 5-7.
- Boswell, R., & Collett, T. S. (2011). "Gaz Hidrat Kaynağı: Mevcut Bilgi Durumunun Gözden Geçirilmesi." Doğal Gaz Hidratları: Enerji Kaynağı Potansiyeli ve Çevresel Etkiler.
- Boswell, R., Collett, T.S., Frye, M., Shedd, W., McConnell, D.R., ve Shelander, D., (2012) Kuzey Meksika Körfezinde yeraltı gaz hidratları. Marine and Petroleum Geology, cilt. 34, no. 1, s. 4-30, Haziran.
- Boswell, R., Schoderbek, D., Collett, T. S., Ohtsuki, S., White, M., & Anderson, B. J. (2017). İgnik Sikumi Saha Deneyi, Alaska Kuzey Yamacı: Gaz hidrat rezervuarlarında CO₂-CH₄ değişimi için tasarım, işlemler ve çıkarımlar. Enerji ve Yakıtlar, 31(1), 140-153.
- Chen, L., Feng, Y., Okajima, J., Komiya, A., & Maruyama, S. (2017). 2017 Shenhu, Güney Çin Denizi metan hidrat çıkarma testi için üretim davranışı ve sayısal analiz. Doğal Gaz Bilimi ve Mühendisliği Dergisi, 53, 55-66.
- Cherskiy, N.V., ve Tsarev, V.P., (1977) Dünya okyanuslarının dip çökeltilerinden doğal gazların aranması ve araştırılması ışığında rezervlerin değerlendirilmesi (Rusça). Geologiya Nefti i Geofizika, cilt 5, s. 21-31.
- Chong, Z. R., Yang, S. H. B., Babu, P., Linga, P., & Li, X. S. (2016). Doğal gaz hidratlarının bir enerji kaynağı olarak incelenmesi: Beklentiler ve zorluklar. Uygulamalı Enerji, 162, 1633-1652.
- Chong, Z.R., Yang, M., Khoo, B.C., Linga, P., (2016) Aşırı gaz ortamında metan hidrat oluşumu ve ayrışması üzerinde gözenekli ortamın boyut etkisi. Ind. Eng. Chem. Res., 55, 7981-7991. 7.
- Jones, C. M., Dourado, J. D. A. ve Chaves, H. A. F. (2010). Gaz Hidratlar ve Mikrobiyolojik Süreçler. Arama ve Keşif. 80081.
- Çifci, G., 2020. Gaz Hidratlar: Yakın Geleceğin Enerji Kaynağı BRIQ, Volume 2, Issue 1, Winter 2020-2021.
- Çifci G., Parlaktuna M., Çelebi, S.S., Okay Günaydın, S., (baskıda). Gaz Hidratlardan Enerji üretimi, ENY2, Elsevier.
- Collett, T. S., ve diğerleri (2015). "Kuzey Amerika'da Gaz Hidrat Üretiminin Ekonomik Uygulanabilirliği." Doğal Gaz Hidratları: Enerji Kaynağı Potansiyeli ve Çevresel Etkiler.
- Dallimore, S. R., Wright, J. F., Nixon, F. M., Kurihara, M., Yamamoto, K., Fujii, T., Fujii, K., Numasawa, M., Yasuda, M., & Imasato, Y. (2012). JOGMEC/NRCAN/AURORA Mallik gaz hidrat üretim araştırma kuyusunun 2007 üretim tepkisi özelliklerini etkileyen jeolojik ve gözenekli ortam faktörleri. Petrol Bilimi ve Mühendisliği Dergisi, 81, 45-55.
- Dong, F., Zang, X., Li, D., Fan, S., & Liang, D. (2009). Yüksek konsantrasyonlu metanol ve etilen glikol çözeltisi enjeksiyonu ile propan hidrat ayrışmasının deneysel olarak incelenmesi. Enerji ve Yakıtlar, 23(3), 1563-1567.
- Espinoza, D. N., & Santamarina, J. C. (2011). CH₄-CO₂ replasmanı sırasında hidrat taşıyan kumun P-dalgası izlenmesi. Uluslararası Sera Gazı Kontrolü Dergisi, 5(4), 1031-1038.
- Feng, J. C., Wang, Y., Li, X. S., Li, G., & Chen, Z. Y. (2015). Basınç düşürme ve termal uyarının birleşimiyle gaz hidrat birikimi için üretim davranışı ve sayısal model. Uygulanan Enerji, 145, 25-33.
- Fujii, T., Nakamizu, M., Tsuji, Y., Namikawa, T., Okui, T., Kawasaki, M., Ochiai, K., Nishimura, M., & Takano, O. (2018). Doğu Nankai Çukuru'ndaki metan hidratının kaynak değerlendirmesi Nankai Trough, Japonya. Y. Konno, Y. Masuda, Y. Takai (Eds.), Gaz Hidratlar 2: Jeolojik Bilim Sorunları ve Potansiyel Endüstriyel Uygulamalar (pp. 88-107). Wiley-VCH.
- Hovland, M., & Judd, A. G. (2004). "Deniz Tabanı Metan Hidratları: Çevresel Etkileri Üzerine Bir İnceleme." Çevre Bilimi ve Politikası.
- Heijmans, K., ve diğerleri, (2007). Yeni bir Verrucomicrobia türü tarafından pH 1'in altında metanotrofi: Nature, v. 6, no. 450, p. 874-878.

- Inagaki, F., ve diğerleri, (2006). Metan hidrat içeren derin deniz çökeltilerindeki mikropların biyocoğrafik dağılımı ve çeşitliliği, Pasifik Okyanusu Kenarındaki: PNAS, v. 103, no. 8, p. 2815-2820.
- International Energy Agency (IEA) (2018).
- Islam, M. R. (2015). Geleneksel olmayan gaz hidratları: Termal uyarımın ve geleneksel olmayan kaynakların rolü. M. R. Islam (Ed.), Geleneksel Olmayan Gaz Hidratları (s. 231-263). Gulf Professional Publishing.
- Jones, C. M., Dourado, J.D.A. and Chaves, H.A.F., (2010). Gaz Hidratları ve Mikrobiyolojik Prosesler. Arama ve Keşif. 80081.
- Jung, J. W., Santamarina, J. C., & Soga, K. (2010). Hidrat taşıyan kumların gerilim-şekil değiştirme tepkisi: Ayırık eleman yöntemi simülasyonları kullanılarak sayısal çalışma. Jeofizik Araştırma Dergisi: Katı Dünya, 115(B6).
- Kamath, V. A., & Patil, S. L. (2013). Gözenekli ortamlarda basınç düşürme ve inhibitör enjeksiyonu ile gaz hidrat ayrışmasının deneysel çalışması. 7. Uluslararası Gaz Hidratları Konferansı Bildirileri, 1-10.
- Koh, C. A., Sum, A. K., & Sloan, E. D. (2012). Gaz hidratlar: Buzlu kafeslerden enerjinin kilidini açmak. Uygulamalı Fizik Dergisi, 106(6), 061101.
- Konno, Y., Masuda, Y., Hariguchi, Y., Kurihara, M., & Ouchi, H. (2010). Okyanus metan hidratlarından basınçsızlaştırma kaynaklı gaz üretiminin temel faktörleri. Enerji ve Yakıtlar, 24(3), 1736-1744.
- Konno, Y., Fujii, T., Sato, A., Akamine, K., Naiki, M., Masuda, Y., Yamamoto, K., & Nagao, J. (2014). Japonya kıyılarında dünyanın ilk açık deniz metan hidrat üretim testinin temel bulguları: Gelecekteki ticari üretime doğru. Enerji ve Yakıtlar, 28(5), 3544-3553.
- Küçük, H.M., 2018. Türkiye'nin Gaz Hidrat Yol Haritası Önerisi, World Energy Council, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Petrol ve Doğal Gaz Çalışma Grubu PDG1.
- Konno, Y., Masuda, Y., Hariguchi, Y., Kurihara, M., & Ouchi, H. (2010). Okyanus metan hidratlarından basınçsızlaştırma kaynaklı gaz üretiminin temel faktörleri. Enerji ve Yakıtlar, 24(3), 1736-1744.
- Lee, J., Park, S., & Sung, W. (2013). Hidrattan ayrılmış gazın basınçsızlaştırma şemasıyla üretkenliği üzerine deneysel bir çalışma. Gözenekli Ortamda Taşıma, 92(1), 69-81.
- Lee, J., & Lee, K. (2014). "Gaz Hidrat Araştırmalarının-
daki Son Gelişmeler: Bir İnceleme." Petrol Bilimi ve Mühendisliği Dergisi.
- Li, B., Li, G., Li, X. S., Li, Q. P., Yang, B., Zhang, Y., & Chen, Z. Y. (2014). Deneysel ve sayısal çalışmalarla, pilot ölçekli bir hidrat simülatöründe, huff ve puff yöntemi kullanılarak metan hidratından gaz üretimi. Enerji ve Yakıtlar, 26(12), 7183-7194.
- Li, X. S., Yang, B., Li, G., Li, B., Zhang, Y., & Chen, Z. Y. (2015). Gözenekli ortamda metan hidratından huff ve puff yöntemi ile gaz üretimi üzerine deneysel çalışma. Yakıt, 119, 102-110.
- Li, X. S., Xu, C. G., Zhang, Y., Ruan, X. K., Li, G., & Wang, Y. (2016). Doğal gaz hidratından gaz üretiminin araştırılması: Bir inceleme. Uygulamalı Enerji, 172, 286-322.
- Li, X. S., Xu, C. G., Zhang, Y., Ruan, X. K., & Li, G. (2018). Farklı basınç düşürme şemaları altında metan hidratının üretim davranışının deneysel olarak incelenmesi. Uygulamalı Enerji, 227, 710-718.
- Liu, Y., Gamwo, I. K., & Myshakin, E. M. (2012). Hidrat çözünmesinde metanolün rolü. Fiziksel Kimya Dergisi B, 116(44), 13294-13301
- Liu, Y., ve diğerleri (2012). "Gaz Hidrat Kullanımının Çevresel Etki Değerlendirmesi: Bir İnceleme." Energy Procedia
- Makogon, Y. F., ve diğerleri (2007). "Doğal Gaz Üretiminde Hidrat Oluşumu ve Önlenmesi." Doğal Gaz Bilimi ve Mühendisliği Dergisi.
- Matsumoto, R., ve diğerleri (2013). "Doğal Gaz Hidratlarının Küresel Enerji Arzındaki Rolü: Ekonomik Bir Perspektif." Enerji Politikası.
- McConnell, D.R. (2019). Gaz hidrat arama, arama ve karakterizasyonu. Houston'da düzenlenen Kıyıötesi (offshore) Teknoloji Konferansı, USA, 6- 9May 2019, OTCOTC -29604-MS.
- McGrail, B. P., Zhu, T., Hunter, R. B., White, M. D., Patil, S. L., & Kulkarni, A. S. (2007). CO2 ile gaz hidratlarının gelişmiş üretimi için yeni bir yöntem. AAPG Hedberg Konferansı Bildirileri "Doğal Gaz Hidratları: Enerji Kaynağı Potansiyeli ve İlgili Jeolojik Tehlikeler", 1-5.
- METI (Ministry of Economy, Trade and Industry, Japan). (2017). FY 2016 Japonya Denizi'nde metan hidrat kaynağı geliştirme açık deniz üretim testi. METI Press Release.

- Minshull, T.A., Marín-Moreno, H., Betlem, P., Bialas, J., Buenz, S., Burwicz, E., Cameselle, A.L., Cifci, G., Gustiniani, M., Hillman, J.I.T., Hölz, S., Hopper, J.R., Ion, G., León, R., Magalhaes, V., Makovsky, Y., Mata, M.-P., Max, M.D., Nielsen, T., Okay, S., Ostrovsky, I., O'Neill, N., Pinheiro, L.M., Plaza-Faverola, A.A., Rey, D., Roy, S., Schwalenberg, K., Senger, K., Vadakkepuliymbatta, S., Vasilev, A., Vázquez, Juan.-Tomá., Avrupa'da hidrat oluşumu: Mevcut kanıtların gözden geçirilmesi, *Deniz ve Petrol Jeolojisi* (2019), doi: <https://doi.org/10.1016/j.marpetgeo.2019.08.014>.
- Moridis, G. J., Collett, T. S., Pooladi-Darvish, M., Hancock, S., Santamarina, C., Boswell, R., Kneafsey, T., Rutqvist, J., Kowalsky, M. B., Reagan, M. T., Sloan, E. D., Sum, A. K., & Koh, C. A. (2011). Gaz-hidrat yataklarından gaz üretiminin karşı karşıya olduğu zorluklar, belirsizlikler ve sorunlar. *SPE Rezervuar Değerlendirmesi ve Mühendisliği*, 14(01), 76-112.
- Ojha, M., & Sain, K. 2009. Gaz hidratları ve serbest gaz bölgelerini kaydetmek için sismik nitelik analizleri: Makran birikim ödülüne uygulama. 32, 264-270.
- Park, Y., Cha, M., Cha, J. H., Shin, K., Lee, H., Park, K. P., Huh, D. G., Lee, H. Y., Kim, S. J., & Lee, J. (2008). Karbondioksitin karmaşık gaz hidrat yapıları ile değiştirilmesi. 6. Uluslararası Gaz Hidratları Konferansı Bildirileri, 1-10.
- Reagan, M. T., Moridis, G. J., Elliott, S. M., & Maltrud, M. (2010). Okyanus gazı hidrat ayrışmasının Arktik Okyanusu metan tüylerinin oluşumuna katkısı. *Jeofizik Araştırma Dergisi: Okyanuslar*, 116(C9).
- Ruppel, C. D., & Kessler, J. D. (2017). İklim değişikliği ve metan hidratlarının etkileşimi. *Jeofizik İncelemeleri*, 55(1), 126-168.
- Rutqvist, J., Moridis, G. J., Grover, T., & Collett, T. (2009). Permafrost ile ilişkili hidrat yataklarının basınçsızlaştırma kaynaklı gaz üretimine jeomekanik tepkisi. *Petrol Bilimi ve Mühendisliği Dergisi*, 67(1-2), 1-12.
- Sahu, S. K., Yamada, Y., Tsuji, T., & Matsuoka, T. (2018). Kimyasal ajanların metan hidrat ayrışması üzerindeki etkileri: Bir inceleme. *Doğal Gaz Bilimi ve Mühendisliği Dergisi*, 45, 581-593.
- Sloan, E. D., & Koh, C. A. (2008). *Doğal gazların klatrat hidratları* (3rd ed.). CRC Baskısı.
- Song, Y., Yang, L., Zhao, J., Liu, W., Yang, M., Li, Y., Liu, Y., & Li, Q. (2016). Çin'de doğal gaz hidrat araştırmalarının durumu: Bir inceleme. *Yenilenebilir ve Sürdürülebilir Enerji İncelemeleri*, 59, 1498-1513.
- Su, Z., He, Y., Wu, N., Zhang, K., & Moridis, G. J. (2021). Güney Çin Denizi'ndeki ilk gaz hidrat üretim testinden elde edilen gaz üretiminin değerlendirilmesi. *Uygulamalı Enerji*, 290, 116574.
- Sun, Z., Wang, R., Ma, R., Guo, K., & Fan, S. (2015). Doğal gaz hidrat üretimi üzerine hidrat oluşumunu kullanarak yüzey aktif maddenin etkisi. *Enerji ve Yakıtlar*, 17(5), 1180-1185.
- TP-DEPARK Proje Raporu, 2018. Türkiye Petrolleri ve Dokuz Eylül Teknoloji Geliştirme A.Ş. ile Batı Karadeniz Pilot Alanda Gazhidrat Potansiyeli Etüt ve Araştırma Projesi.
- Xu, C. G., Li, X. S., Ruan, X. K., Chen, Z. Y., & Yan, K. F. (2016). Gaz hidratı işletmesi ve ölçek büyütme araştırmaları üzerine pilot ölçekli araştırmalardaki ilerlemeler. *Çin Kimya Mühendisliği Dergisi*, 24(2), 271-281.
- Yamamoto, K., Terao, Y., Fujii, T., Ikawa, T., Seki, M., Matsuzawa, M., & Kanno, T. (2014). Doğu Nankai Çukuru'ndaki ilk açık deniz metan hidrat üretim testinin operasyonel genel görünümü. *Açık Deniz Teknolojisi Konferansı'nda* (pp. 1-11).
- Yan, T., Zhou, Y.Q., Zhang, C.L., (2006). Meksika Körfezi'ndeki gaz hidratlar ve hidrokarbon sızıntıları ile ilişkili sedimanlardaki metanotroflar için fonksiyonel genlerin çeşitliliği: *FEMS Microbiology Ecology*, v. 57, no. 2, p. 251-259.
- Yang, M., Song, Y., Ruan, X., Liu, Y., Zhao, J., & Li, Q. (2012). Sayısal simülasyon yoluyla hidrat bazlı doğal gaz depolama yöntemlerinin karşılaştırmalı analizi. *Enerji ve Yakıtlar*, 26(8), 4911-4918.
- Walsh, M. R., Hancock, S. H., Wilson, S. J., Patil, S. L., Moridis, G. J., Boswell, R., Collett, T. S., Koh, C. A., & Sloan, E. D. (2009). Doğal gaz hidratlarından gaz üretiminin ticari uygulanabilirliğine ilişkin ön rapor. *Enerji Ekonomisi*, 31(5), 815-823.
- White, M., (2008). Gelişmiş Gaz Hidrat Üretim Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi: NETL Hidrat Programı Akran Değerlendirmesi, Pasifik Kuzeybatı Ulusal Laboratuvarı, Ağustos 2008.
- Zhen-guo Z., Yu W., Lian-feng G., Ying Z., Chang-shui Liu. (2012) " Geleceğin Enerjisi, Çevresi ve Malzemeleri Konulu Uluslararası Konferans Deniz Gazı Hidratları: Geleceğin Enerjisi mi, Çevre Katili mi?"

AGUS R. SARJONO*

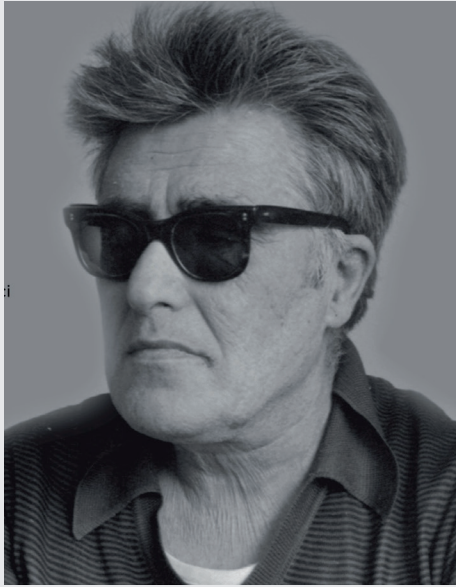
*Agus R. Sarjono, 27 Temmuz 1962'de Bandung, Batı Cava'da doğdu. 1988'de IKIP Bandung Endonezya Edebiyat Bölümü'nü bitirdi. 2002 yılında Endonezya Üniversitesinde Lisansüstü programını tamamladı. Endonezya dışında, Malezya, Brunei ve Almanya, Fransa, Hollanda, Polonya, İngiltere ve ABD'deki çeşitli dergilerde şiirleri, öyküleri, tiyatro yapıtları yayınlandı. Şiirleri 20'den fazla antolojide yer aldı. Horison adlı edebiyat dergisinin editörlüğü yaptı. Bandung Tiyatro Bölümü'nde öğretim üyeliği ve 2002-2006 yılları arasında Jakarta Sanat Konseyi'nin Program Direktörü olarak çalıştı. Şubat-Ekim 2001 tarihleri arasında Poets of All Nations Vakfı'nın izniyle Leiden'deki Uluslararası Asya Çalışmaları Enstitüsü'nde (IIAS) yazar-ikametgahı olarak bulundu. Aralık 2002'den Mart 2003'e kadar Heinrich-Böll Vakfı'nın konuk yazarı olarak Almanya, Langenbroich'te bulundu.

SAHTE ŞİİR**

“Günaydın han’fendi, günaydın bey’fendi” diyor öğrenci
 Sahte kibarlık ile. Ve çalışıyorlar sahte tarihi
 Sahte ders kitaplarında yazan. Okul bitti mi
 Dehşete düşüyorlar gördüklerinde karnelerini.
 Üniversiteye giremediler öyle değil mi;
 O zaman evine gidiyorlar öğretmenlerinin,
 Sahte saygılarını sunmak ve para dolu bir zarf vermek için.
 Değiştirsin diye öğretmenler, eski sahte karneleri
 Yeni sahte karnelerle. Nice dönem geçer
 Ve onlar doğarlar yeniden, ne olarak?
 Sahte iktisatçı, sahte avukat, sahte mühendis, sahte bilimci,
 Sahte öğretmen, sahte bilgin, sahte sanatçı olur kimileri.
 Koştururlar, sahte ekonomiye dayalı
 Sahte kalkınma politikalarıyla doldurmak için ceplerini.
 Görürler sahte ihracata, sahte ithalata dayalı
 Sahte ticareti, sunarak sahte yüksek kalite ürünleri.
 Sahte bankalar; sahte armağanlar
 Ve sahte ikramiyeler vermekle meşguller;
 Sahte merkez bankasının sahte görevlilerince
 İmzalanmış sahte güvence mektupları üstünden
 Kredi verirken sessizce.
 Sahte döviz kuru üzerinden dönen
 Sahte para ile alışveriş yapar toplum ise.
 Uymaz sahte paralar sahte değişim değerine,
 Çökene dek bütün yapı, bütün düzen
 Ve çökertene dek kriz, sahte hükümetleri,
 Sahte kötü şans ile. Sahte halk ise sevinç ile
 Haykırır ve tartışır sahte düşünceleri
 Sahte seminerlerde, kutlarlar gelişini
 Sahte demokrasinin,
 Çok alacalı bulacalıdır o demokrasi
 Ve çok ama çok ama çok sahte.

ENVER GÖKÇE*

*Enver Gökçe (1920-1981), Erzincan'ın Kemaliye ilçesinin Çit köyünde doğdu. Sekiz yaşındayken ailece göç ettikleri Ankara'da okula başladı. Ortaöğrenimini Ankara Gazi Lisesi'nde tamamladı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü 1948'de bitirdi. 1951'de İstanbul'da Kadırga Öğrenci Yurdu'nda yönetici olarak çalışırken tutuklanıp Türkiye Komünist Partisi davasında altı yıl ceza yedi. 1951- 1957 arasında cezaevinde kaldı, ardından iki buçuk yıl Çorum'da sürgün yaşadı. 1960'tan sonra Ankara'da çeşitli gazeteler de düzeltmenlik, bağımsız yazarlık gibi işler yaptı. 1963-1966 arasında, İstanbul'da Yurtlar Müdürlüğü'nde görev aldı. Daha sonra doğduğu köye çekildi, uzun yıllar kentlerden uzak yaşadı. 1977'de tedavi için Bulgaristan'a gidip geldikten sonra Ankara'ya yerleşip çevirilerle uğraştı. 19 Kasım 1981'de, Ankara'da öldü. Şiir kitapları Dost Dost İlle Kavga (1973), Panzerler Üstümüze Kalkar (1977), Eğin Türküleri (1947- 1982). Yetiştigi çevrenin dil özelliklerini, halk deyişlerini kullanarak, toplumsal düzenin yozluklarını, acılı insanları anlattı. Son yıllarını Huzurevi'nde geçiren Enver Gökçe, 19 Kasım 1981 günü yine Ankara'da öldü.

39 HARBİ **

Gitsem de gitsem ...
 Bir an için terk-i diyar etsem
 Biliyorum şu giden yoldur
 Nehirdir, ordudur
 Ve insanlara ait bir macera, bir sefer
 Ama Hicret mi, zafer mi, bozgun mu görsem
 Görsem
 Dost dediklerime zincir vuranlar kimdir?
 Açık ve Türkiyeli avuçlarımı
 Sıcak sakladım
 Buz tutmuş
 Eller içindi,
 Şimdi sargısız, merhemsiz, çaresiz geliyorum
 Şarapnel yarası kollar!
 Şimdi uzaklardan teklifsiz ve senin için geliyorum
 Kurşun yaralarından haber beklediğim
 Yabancı değilim yoksa
 Bir tanışmazlığım vardır
 Ve unutulmuşluğum.
 Çıksam, çıksam dağ olsa da yücesine
 Duyar mıyım, duyar mıyım top seslerini
 At boynundan aşan yığidim
 Şu terkedilmiş toprak
 Şu yanan köy
 Şu devrilmiş araba
 Şu tank altındaki
 Senin sevdiklerin mi?
 Kömür işlenirdi,
 Kalem oynardı, yol döşenirdi,
 Güneşe selam durulurdu,
 Her gün başında
 Varsam görsem
 Görsem her şey yerli yerinde mi?
 Sana düşman oldum 939 harbi
 Beni dostlarımdan ettin,
 Beni mahzun ettin
 Sefil ettin
 Şair ettin!
 Sana bin teşekkür
 Büyük ızdırap
 Bana sevmeyi
 Bana hakikatı
 Bana insanları öğrettin

1945

CHINA RECONSTRUCTS

Endonezya lideri Sukarno, Çin lideri Mao Zedung ve Nepal Başbakanı Tanka Prasad Acharya, 1 Ekim 1956 Çin Ulusal Günü'nde.

Kaynak: China Reconstructs, vol. 5, no. 12, 1956.

HENDRA GUNAWAN*

Savaşta Yaralanan Diponegoro, 1982.

*1918'de Bandung'da doğan Hendra Gunawan, Batı resim tekniklerini ve geleneksel Endonezya estetiğini birleştirmesiyle tanınan Endonezyalı bir sanatçıydı. Endonezya'nın en ünlü sanatçılarından biri olarak bilinen Gunawan, Endonezya bağımsızlık hareketine de katıldı ve sonraki yıllarda komünizm karşıtı tasfiyeler sırasında tutuklandı. 1978'de hapisten çıktıktan sonra Endonezya'nın devrimci tarihini ve yerel kültürünü betimleyen devasa resimler yaptı. Bu resimleri Endonezya'daki bazı bölgelere sundu; 'Savaşta Yaralanan Diponegoro' bunlardan biriydi. Bu devasa tablo, sömürge döneminin en bilinen savaşlarından biri olan Java Savaşı'ndan (1825-1830) bir sahneyi tasvir eder. Ancak Gunawan, tabloyu bitiremeden hayatını kaybetti ve resimdeki, beyaz pantolon ve mavi gömlek giymiş bir atın üzerinde savaşırken tasvir edilen ancak henüz bitmemiş olan Diponegoro figürü, birçok farklı yoruma neden oldu. Yarım kalmış haliyle, Diponegoro'nun gelecek nesillere aktarılan, bitmemiş mücadelesine gönderme yaptığı şeklinde yorumlanan başyapıt, hem sanat hem de Endonezya tarihi açısından ikonik bir eser haline geldi ve bugün hala vatansever duygulara hitap etmeye devam ediyor.

Kaynak: Ciputra Artpreneur and Museum

ENDONEZYA POSTA PULU

Bandung Asya-Afrika Konferansı temalı Endonezya posta pulu, 1955. Colnect 260830.

Kaynak: <https://picryl.com/media/stamp-of-indonesia-1955-colnect-260830-asian-african-conference-b1d15d>

18th Annual Forum of the World Association for Political Economy

Multipolarity in the 21st Century: Challenges & Opportunities in Political Economy

August 6-8, 2025

Yeditepe University Kayışdağı Campus, İstanbul, Türkiye

The World Association for Political Economy (WAPE) is pleased to announce its annual meeting, themed “Multipolarity in the 21st Century: Challenges and Opportunities in Political Economy”. We invite scholars, researchers, activists, and practitioners to submit their papers for consideration.

Call for Papers

We welcome papers that address theoretical, empirical, or policy-oriented dimensions of multipolarity and its intersections with topics such as:

- The law of uneven economic development and the new patterns of international economic development.
- The rise of emerging economies and their impact on global power structures, including BRI international cooperation and BRICS development.
- The challenge to the dominance of the dollar and the creation of alternative mechanisms for international economic relations such as a new common currency.
- The role of regional blocs and institutions in shaping multipolar governance.
- The ecological challenge and resource politics in a multipolar world.
- Shifts in labor relations and production systems under multipolarity.
- The geopolitical economy of technology and digital governance.
- Historical and theoretical insights into past transitions to multipolarity.
- New developments in left-wing international political economy theory.
- Proposing solutions to the challenges faced by global south countries in democratization, wealth distribution and people's involvement in governance.
- The political economy of Artificial Intelligence (AI), the prospect for full automation, and the future of surplus value exploitation.
- The social classes in world and countries within the context of digitalization and multipolarity.
- Explaining the decline of (neo)liberalism and the advent of nationalist and right-wing parties in the West and beyond within the context of multipolar world.

We look forward to your contributions to what promises to be a vibrant and intellectually stimulating discussion on multipolarity and its implications for political economy.

Submission Guidelines

- Abstracts (no more than 300 words) should be submitted to <https://bagevent.com/event/18thWAPE>. Please include a brief biography (up to 150 words), highlighting your academic affiliation and key research interests.
- Papers selected for presentation will be eligible for consideration in WAPE-affiliated journals (World Review of Political Economy, International Critical Thought, World Marxist Review, The Belt and Road Initiative Quarterly - BRIQ).

Important Dates

Abstract Submission Deadline: **June 1, 2025**

Notification of Acceptance: **June 15, 2025**

Final Paper Submission Deadline: **June 30, 2025**

WAPE 2025 Forum Organizing Committee

Prof. Dr. Cheng Enfu, WAPE Chair, Academician of Chinese Academy of Social Sciences

Adnan Akfırat, WAPE Vice Chair, Chairman of the Belt and Road Initiative Quarterly-BRIQ Journal

Prof. Dr. Allen Ding, WAPE Secretary General, Chair Professor of Shanghai University of Finance and Economics

Assoc. Prof. Dr. Efe Can Gürcan, WAPE Council Member, Visiting Scholar at London School of Economics

Assoc. Prof. Dr. Deniz Tansi, Chair of Public Administration Department of Yeditepe University

For More Information

www.wapeweb.org

wape2025@wapeweb.org / ndemircan11@hotmail.com
safak.erdem.h@gmx.de / wapemember@vip.163.com

**YEDİTEPE
UNIVERSITY**

**ÇİN
İŞ GELİŞTİRME
VE DOSTLUK
DERNEĞİ**

Bahar 2025

Mart-Nisan-Mayıs

Cilt 6 Sayı 2

70. Yıldönümünde

Bandung'dan BRICS'e Hegemonyacılığa Karşı Küresel Güney'in Yükselişi

"70. yılında Bandung Konferansı'nın temel taleplerinin geçerliliğini kouruduğu görülüyor. Fakat günümüzün farkı, gelişen dünya ülkelerin bu hedeflere ulaşabilmesi için ulusal güçlerinin ve uluslararası şartların 70 yıl öncesine göre daha elverişli olmasıdır. Güney ülkelerinin önünde, insanı ve doğayı yıkıma uğratan emperyalizm ile baş etmek için daha ileri ve kurumsallaşmış işbirliği platformları kurmak bulunuyor."

Genel Yayın Yönetmeni

FİKRET AKFIRAT